

“

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

ŞEVKÂNÎ ve KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine GÜNDÜZ

Danışman
Prof. Dr. İsa DOĞAN

SAMSUN, 2014

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

ŞEVKÂNÎ ve KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine GÜNDÜZ

Danışman
Prof. Dr. İsa DOĞAN

SAMSUN, 2014

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

10/03/2014

Emine GÜNDÜZ

TEZ KABUL VE ONAYI

Emine GÜNDÜZ tarafından hazırlanan “Şevkânî ve Kelâmî Görüşleri” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

__/__/__

Enstitü Müdürü

Şevkânî ve Kelâmî Görüşleri

Emine GÜNDÜZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İsla Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Mart/2014

Danışman: Prof. Dr. İsa DOĞAN

ÖZET

Kelam ilmi, dinin aslını oluşturan inanç esaslarını ve Allah Kelamı olan Kur'an-ı Kerim'de geçen inançla ilgili ayetlerin yorumunu konu almaktadır. Bu çerçevede Kelâmın ana konularını ilahiyat, nübüvvet, ve ahiret (sem'iyyat) oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda 1760 / 1834 yılları arasında yaşayan Yemen'de zamanının en meşhur âlimlerinden olan Şevkânî'nin kelâmî görüşlerinin topluma kazandırılması amaçlanmıştır. Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şevkânî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti ve yaşadığı dönemde Yemen'den bahsedilmektedir. İkinci bölümde de Şevkânî'nin kelâmî görüşleri ilahiyat, nübüvvet ve ahiret başlıkları altında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şevkânî, Zeydî bir çevrede yetişmiş olmasına rağmen 30 yaşından sonra bu mezhepten ayrılarak Selefî bir yol tutmuştur. Kendisinde ictihad salahiyeti görerek fikhî mezheplere intisab etmemiştir. Kendini herhangi bir mezheple kayıtlamaması bazı eleştirilere de hedef olmasına sebep olmuştur. O, Kur'an ve Sünnet'in bütün zamanlar için kapsamlı ve yeterli olduğundan yola çıkarak bütün görüşlerini Kur'an ve Sünnet'e göre temellendirmiştir. Bu nedenle Şevkânî, Kur'an ve Sünnet'in dışında delil getirdiklerini söyleyerek Kelâmcıları eleştirir. Fakat genel olarak îtikâdî sahada akıl yürütmeye karşı olmadığından kelâm ilminin belli başlı meselelerinde görüşlerini ortaya koymuştur.

Bu araştırma neticesinde Şevkânî'nin bütün eserlerinde zâhirî bir eğilimin olduğu ve Kur'an ve sünnet çizgisinden ayrılmadığı görülmüştür. Ona yapılan tenkitler onun gerçek düşüncelerini anlamaktan uzak, yüzeysel bir bakış açısıyla gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Şevkânî, Allah, İman, Nübüvvet, Ahiret

Şevkânî and His Theological Views

Emine GÜNDÜZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Graduate School of Social Science

Department of Basic İslamic Sciences, M.A., March/2014

Supervisor: Prof. Dr. İsa DOĞAN

ABSTRACT

The Kelam philosophy explains Islamic beliefs and Allah's phrases which the verses of the holy Quran.

In my presentation I would like to give some information about 'Şevkânî'. He was a famous Erudite in Yemen between 1760- 1834 years' I would like to explain opinions which is beneficial to all humanity with in this world. The presentation is separated in two parts. In first part include Şevkânî's lifes, educations, personal information and general sources.

Şevkânî, has grew up with in the Zeydî society he has chosen to follow the Selefi sect when he was 30, after Şevkani has seen the authority in him he has chosen not to follow any of the fiqh sects due to this he has been criticised by the believers. However Şevkânî did not care about other peoples criticisms or opinions, he has developed his knowledge and philosophy by the verses and the sunnah of the holy Quran. Şevkânî, the Quran and Sunnah is enough to say that all the time and basing all their opinions are based on the Quran and Sunnah. Şevkânî has also criticised people who has given information from other sources not from the holy Quran, however he has also made opinions from the sources that he thought was ok and related to the sunnah of the holy book Quran.

In conclusion to this, Şevkânî has formed all his phases and knowledge, and his artefacts, by following the sunnah and the verses of the holy book Quran and all the criticisms that has been made has no relation to the truth itself.

Key Terms: Şevkânî, Allah, Faith, Prophet, Hereafter

ÖNSÖZ

Kelam sözlükte söz, yazı, işaret manalarına gelmektedir. Kelam ilmi asr-ı saadetten zamanımıza kadar Akaid, Usûlu'd-din, Tevhîd ve Sıfat İlmi, Fıkh-ı Ekber gibi isimlerle anılmıştır. “İlm-i kelâm Allah-u Teala'nın zâtından ve sıfatlarından, nübüvvet ve risâlete dair meselelerden, mebd'e ve meâd itibariyle yaratılmışların hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilimdir.”¹

1760 / 1834 tarihleri arasında yaşayan Şevkânî, Kur'an ve sünneti esas alarak hem fıkhıta hem kelamda ehl-i hadis mensubu olmuştur. İslam dünyasının içinde bulunduğu durum ve islamî ilimler hakkındaki tenkit ve değerlendirmeleriyle ciddi bir etki sahası oluşturan Şevkânî, bulunduğu dönemde Zeydî kesim tarafından görüşleri benimsenmemesine rağmen, sonraki dönemlerde görüşlerini sahiplenenler olmuş ve İslam dünyasının çeşitli yerlerinde görüşleri yayılmıştır.

Şevkânî, genel manada kelam ilmiyle uğraşılmasını boş bir uğraş olarak görüp kelâm ilmini bir disiplin olarak kabul etmez. Kur'an ve sünnetin yeterli olduğunu söyleyip kelimcilerin ortaya koyduğu delillere karşı çıkar. Fakat itikâdî sahada akıl yürütmeye karşı olmadığı için kelâm ilminin belli başlı meseleleri hakkında görüşlerini ortaya koymuştur.

İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Şevkânî'nin hayatı, yaşadığı dönemde yemen ve eserleri hakkında bilgi verilecek. İkinci bölümde ise Şevkânî'nin kelâmî görüşleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu konuda çalışmayı tercih etmemde yönlendirici katkılarından ve tezin başlangıcından bitimine kadar gösterdiği destek, yardımlarından ötürü danışman hocam Prof. Dr. İsa DOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yardım ve desteği için hassaten babam Şehmus GÜNDÜZ olmak üzere aileme de sağladıkları huzurlu ortamla her zaman yanımda olup desteklerini hissettirdikleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Emine GÜNDÜZ

10/03/2014

---

¹ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2013, s.51.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	iii
TEZ KABUL VE ONAYI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	1
ÖNSÖZ	2
İÇİNDEKİLER	3
KISALTMALAR	6

GİRİŞ

I. Araştırmanın Önemi	7
II. Araştırmanın Amacı	7
III. Araştırmanın Yöntemi	8
IV. İlgili Kaynaklar (Literatür)	8

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEVKÂNÎ' NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

1. Şevkânî'nin Hayatı (1760 / 1834)	10
2. Şevkânî'nin Eserleri	13
2.1. Fıkıh Eserleri	13
2.2. Hadis Eserleri	14
2.3. Kelâm Eserleri	15
2.4. Diğer Eserleri	15
3. Şevkânî'nin Yaşadığı Dönemde Yemen	22

3.1. Yemen Tarihi.....	22
3.2. Zeydiyye Mezhebi.....	25
3.3. Şevkânî'nin Mezheplere Bakışı ve Ona Yapılan Tenkitlerden Bazısı.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEVKANİ'NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

1. İlahiyyat.....	35
1.1. Şevkânî'nin Allah'ın Varlığı ve Sıfatları Hakkındaki Görüşleri.....	35
1.1.1. Allah'ın Varlığını İspat Eden Deliller.....	35
1.1.1.1. Fıtrat Delili.....	36
1.1.1.2. Gaye ve Nizam Delili.....	38
1.1.2. Allah'ın Birliğini İspat Eden Deliller.....	42
1.1.3. Allah'ın Sıfatları.....	43
1.2. Şevkânî'nin İnsan Fiilleri Hakkındaki Görüşleri	45
1.2.1. Husn ve Kubh.....	45
1.2.2. Hidayet ve Dalalet.....	47
1.2.3. İrade.....	52
1.2.4. Kaza ve Kader	54
1.2.5. Ecel.....	60
1.3. Şevkânî'ye Göre İmanla İlişkili Kavramlar	61
1.3.1. İman Kavramı.....	61
1.3.2. Büyük Günah	61
1.3.3. Siyasal Meseleler	65
1.3.4. Emr-i Bi'l Mâruf Nehy Anil Münker.....	67
1.3.5. Adalet	67

2. Nübüvvet	71
2.1. Şevkânî'ye Göre Nübüvvetin İmkânı ve Gerekliliği	71
2.2. Şevkânî'ye Göre Nübüvvetin İspatı	73
2.2.1. Mucize ve İcazul Kur'an	73
2.2.2. İsra ve Miraç	77
3. Ahiret.....	78
3.1. Şevkânî'ye Göre Ba's (Diriliş) ve Haşr.....	78
3.2. Şevkânî'ye Göre Rü'yetullah.....	80
3.3. Şevkânî'	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

a.c. : azze ve celle

a.s. : aleyhisselam

b. : Bin, ibn

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

H. : Hicrî tarih

M. : Milâdi

Hz. : Hazreti

r.a. : Radıyallâhu anh

s. : Sayfa numarası

s.a.s. : Sallallâhu aleyhi ve sellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

v. : Vefat tarihi

vb. : Ve bunun gibi.

Yy. : yüzyıl

y.y. : Basım/yayın bilgisi yok.

Çev.: çeviri

İssn: Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası

GİRİŞ

I. Araştırmanın Önemi

Şevkânî Yemen’de 15. yy.da Muhammed b. Vezir tarafından başlatılan Hasan Celal, Makbili, Emir es-Sanâni tarafından devam ettirilen hareketin son halkasını temsil etmiştir. Bu harekette selefin yoluna uyma, kelim ilminin Allah’ın varlığını ve birliğini ispattaki delillerine vb. karşı çıkma, akâid konularının Kur’an ve sünnete dayandırılması görüşleri hakimdir.

Şevkânî’nin tecdid hareketi; ortaya çıktığı bölgenin sünnî dünya ile yakın temas halinde olması, aynı zamanda kendi bölgesel özelliklerini koruyabilen bir coğrafyada olması dolayısıyla diğer tecdid hareketleri içinde farklı bir yerde durmuş ve modern dünya üzerinde en etkili olanlarından birisi olmuştur.

Hindistan ve Mısır üzerinden Sünnî İslam dünyasına Şevkânî’nin görüşleri ve eserleri kısa zamanda ulaşmış olup Reşid Rıza, Afgâni gibi modern âlimlerin literatürünü ve iddialarını da etkilemiştir.²

Fıkıhta, hadiste, tefsirde, Arapça da ve daha birçok alanda ilim sahibi olan ve eserler veren Şevkânî’ nin Türkiye’ de yeni tanındığı hakkında yapılan çalışmaların azlığından anlaşılmaktadır. Bu nedenle tezimizin, İslam dünyasında böyle etkili olan bir âlimin kelâmî görüşlerinin topluma kazandırılacağına yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca bu zamana kadar daha çok Şevkânî’nin fikhî görüşlerine dair eserler verildiği için, kelâmî görüşlerine de değinilmesi gerektiği inancındayız.

II. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın genel amacı, Şevkânî’nin kelâmî görüşlerinin topluma kazandırılmasıyla; insanların düşünce ufuklarını geliştirebilmek ve kelâm ilmine katkı sağlayabilmektir.

---

² Sümeyye Onuk, “eş-Şevkânî ve Seylü’l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.2.

Yemen’de zamanının en meşhur âlimi olan Şevkânî’nin kelâmî görüşleri hakkında Türkiye’de bir esere rastlayamadığımız için onun kelâmî görüşlerinden toplumun istifade etmesini sağlamak amacıyla bu tezi hazırlamaya karar verdik.

Şevkânî’nin görüşlerine ve ona yapılan tenkitlere yer vereceğimiz araştırmamızın, Şevkânî’nin görüşlerinin tarafsız bir gözle değerlendirilerek topluma kazandırılacağına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

III. Araştırmanın Yöntemi

Şevkânî çok tartışmalı bir isim olup hakkında pek çok eser kaleme alınmıştır. Şevkânî’yi Yemen teccid hareketinin lideri olarak görenler onu Vehhâbîlikle bağdaştırmak isteyenlerin, onun hakkında siyasî, tarihî, toplumsal birçok tartışmalar yapanların kaleme aldığı eserler yanı sıra birtakım gayretlerin eseri olduğu için çoğu zaman ilmî kriterlere de uymamaktadır. Bu eserler Şevkânî’nin düşüncelerini anlamayı zorlaştırmaktadır.³

Bu nedenle tez de, Şevkânî’nin yaşadığı dönemde Yemen’deki dînî, siyasî ve toplumsal vaziyetten bahsedilerek ve onun hakkındaki tenkitlere de yer verilerek görüşlerinin daha tarafsız bir gözle değerlendirilmesine özen gösterilmiştir.

Tez de öncelikle Şevkânî’nin hayatından ve eserlerinden bahsedilerek onun tanınması amaçlanmıştır. Daha sonra Şevkânî’nin akâidle ilgili düşüncelerinden yola çıkarak kelâmî görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

IV. İlgili Kaynaklar (Literatür)

Tez de Şevkânî’nin kelâmî görüşlerinin tesbit edilebilmesi için Fethu’l Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi’r-Rivâyeti ve’d-Dirâyeti mine’t-Tefsir” isimli eserinden büyük ölçüde istifade edilmiştir. Bun yanı sıra yine Şevkânî’nin “El-Fevâidu’l-Mecmûa fi’l-Ehâdîsi’l-Mevdûa, ed-Durru’n-Nedîd fi Ihlâsı Kelimeti’t-Tevhîd, İrşâdu’l-Fuhûl ilâ Tahkîkî’l Hakkı min İlmi’l- Usûl, Edebu’-Taleb ve Muntehe’l-İrb” adlı eserleri yol gösterici olmuştur.

---

³ Sümeyye Onuk, “eş-Şevkânî ve Seylü’l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, s.2.

Tez akâid ve tarih ağırlıklı olduğu için daha çok bu iki alandaki eserler incelenmiştir. Bu manada konu ile ilgili eserlere öncelik verilirken, konuyla doğrudan alakalı olmayan eserler de ilgili kısımlarda araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın kaynakça kısmında kullandığımız kaynaklara geniş yer vereceğimiz için burada özetle yetiniyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEVKÂNÎ' NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

1. Şevkânî'nin Hayatı (1760 / 1834)

Asıl ismi Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî olup Muhammed's-San'ânî, Muhammed'ül Yemânî de denirdi. Künyesi Ebi Abdullah, lakabı Şeyhulislam, meşhur olduğu isim İmam Şevkânî'dir. Şevkânî ebeveynlerinin köylerine yaptığı ziyaret sırasında Yemen'in San'a' ya bağlı Şevkân kasabasında H. 28 Zilkade 1173 / M. 12 Temmuz 1760 Pazartesi günü dünyaya gelmiştir. Babası San'â kadısı, âbid ve zâhid bir âlim idi. Annesi aslen Horasanlı muhaddis bir âileden geliyordu.⁴ Şevkânî'nin ailesi Yemen'in en köklü ailelerindedir. Her dönemde önemli âlimler ve devlet adamları çıkarmış, Yemen tarihinde önemli roller oynamış, Osmanlı Devletiyle yapılan savaşlarda etkin roller üstlenmiş bir ailedir.⁵ Şevkân kasabası birçok âlimin yetiştiği bir yer olduğu için Şevkânî buraya nisbet edilmekle daima övünürdü. Aslında Şevkânî San'a' da yetişip büyümüş, ilmî eğitimi burada almıştır.

Bir âlim olan Şevkânî'nin babası kendisine teklif edilen Hûlân kadılığını kabul etmeyerek kendisini ilme vermiş, oğlunun yetişmesi için çaba sarfetmiştir. Şevkânî daha 10 yaşına gelmeden Kur'an-ı Kerîm' i ve İmam Mehdî'nin *Kitâbu'l-Ezhâr*'ı gibi Zeydî metinlerinin yanı sıra Kazvînî'nin *et-Telhîsi*'i, İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasaru'l-Müntehâ*'sı gibi Sünnî dünyanın geç klasik devrine hakim olan medrese metinlerini ezberlemesini sağlamıştır. Şevkânî Abdurrahman b. Kâsım el-Medânî (1211/1797), Ahmed b. Muhammed el- Harâzî (1227/1812), Abdullah b. İsmail en-Nehmî (1228/1813), Kâsım b. Yahyâ el- Havlânî (1209/1794), Hasan b. İsmail el-Mağribî (1208/1793), Abdulkâdir b. Ahmed el- Kevkebânî (1208/1792), Ali b.

⁴ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, ss.310-313.

⁵ Nail Okuyucu, "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 7.

İbrahim Âmir (1207/1792) gibi Yemen'in diğer âlimlerinden de tefsir, fıkıh, hadis dersleri almıştır. Bu dönemde gerek Hadevî gerek Sünnî geleneği yansıtan pek çok klasik eser okumuş, ebeveyninin izni olmadığından ilim tahsili için San'a dışına çıkmamıştır. Bu eserler arasında; Seyyid Müftî'nin *Kâfiye* şerhi, Molla Câmî şerhi, Kadı Zekeriyya'nın *İsâgûcî* şerhi, Şîrâzî'nin *et-Tehzîb* şerhi, Teftazânî'nin *el-Mutavvel* şerhi, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'sının *Cemu'l-cevâmi'* adlı şerhi, *el-Ezhâr*'ın şerhleri olan *el-Bahru'z-zehhâr* ve *Dav'u'n-nehâr*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*ı, Buhârî ve Müslim'in *Sahihleri*, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî'nin *Sünenleri*, Nevevî'nin Müslim şerhi, İbn Hacer'in Buhârî şerhi olan *Fethu'l-bari'* adlı eseri, *Muvatta'*, Kadı İyaz'ın *Şifâ*'sı, Mecdüddin İbn Teymiyye'nin *el-Münteka'l-ahbâr*'ı vardır.

Şevkânî 20 yaşına geldiğinde Yemen'de aranılan bir şahıs olmuştur. O, daha hocaları hayattayken fetvâ vermeye ve çeşitli yerlerden gelen talebelerine ders okutmaya başlamıştır. Yetiştirdiği yüzlerce öğrenciden bazıları şunlardır: Oğlu Ahmed, Muhammed b. Hasan ez-Zimârî, Hasan b. Ahmed ed-Dâmedî, Lütfullah b. Ahmed es-San'ânî, Muhammed b. Ahmed es-Sûdî, Muhammed b. Ahmed Meşham es-San'ânî, Ahmed b. Abdullah ed-Damedî, Ali b. Ahmed Hâcir es-San'ânî, Yahya b. Muhsin el-Habûrî ve Ahmed b. Ali b. Muhsin b. el-İmâm el-Mütevekkil.⁶ Aynı kitabı birçok hocasından ayrı ayrı okumuş, bir yandan öğrenirken, bir yandan talebelerine öğretmiştir. Ders verirken karşılığında hiçbir ücret almıyordu. Onun talebe veya hoca olarak bir günde 13 ayrı dersle meşgul olduğu söylenmektedir.

Kitaplar Şevkânî'yi Müfessir, Muhaddis, Fakîh, Usulcü, Kelâmcı, Tarihçi, Edip, Nahivci, Sarfci, Mantıkçı ve Hâkim olarak tanıtır. Şevkânî şer'î ilimlerin yanı sıra Matematik, Tabî Bilimler, İlmî Münazara gibi ilimlerle de meşgul olmuş, bu sahalarda da dersler vermiştir. Ayrıca şairlik yönü de vardır.

30 yaşına kadar Zeydiyye mezhebine mensup olan Şevkânî bu zamandan sonra bir müctehidde bulunması gereken belli bir seviyeye ulaşması sebebiyle, Zeydiyye mezhebinden ayrılmıştır. Artık belli bir mezhebi taklit etmek yerine müstakîl olarak icihad etmeye başlamıştır. Bu yönden çevresi tarafından çokça eleştirilmiş, ehl-i beyt mezhebini yıkmakla itham edilmiştir.⁷

⁶ Sümeyye Onuk, "eş-Şevkânî ve Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı", ss.6-8.

⁷ Yakup Bıyıkoğlu, *Şevkânî'nin Fethu'l-Kadir'inde Esbâb-ı Nüzûl ve Kur'an'ın Anlaşılması (Ayetlerin İniş Sebepleri)*, İstanbul : Rağbet Yayınları , 2005, ss. 15-16.

İtikâdî sahada da Zeydîliği reddederek Selefi bir yol tutmuştur. Kendisi İbn Teymiyye'den beri gelişmekte olan yeni tasavvuf cereyanına da mensûb sayılabilir. Bu tasavvuf anlayışı, Sünnî İslâm'ın sınırlarını zorlayan tevilci, cezbeci, keşifci tasavvuf yerine Resûlullah'ın ruhânî hayatını örnek alan, ahlâka ağırlık veren, Sünnî prensiplerle çatışmayan bir muhtevâyâ sahiptir. Şevkânî "*benim bir dostuma (veli) düşmanlık edene savaş ilân ederim...*"⁸ diye başlayan kudsî hadîsin şerhi için yazdığı bir eserde bu tasavvuf anlayışını savunmuş, vahdet-i vücûdçu tasavvufu reddetmiş, keşif, kerâmet ve ilhamı Sünnî prensipler içinde benimsemiştir.⁹

Şevkânî 35 yaşında İmam el-Mansûr'un teklifi üzerine başkadılık görevine getirilmiştir. İlk başta bu görevi kabul etmek istememiş ancak çevresinin ısrarı ve telkini üzerine sonunda kabul etmiştir. Kendisi imamın ona başkadılık teklif ettikten sonraki tereddütlü günlerinden şöyle bahseder: "İmamdandan ayrıldıktan sonra bir hafta kadar tereddütte kaldım. Ancak San'a'da ilimle iştilal edenlerin büyük bir kısmı gelerek bu teklifi kabul etmemin vacip olduğunda hemfikir olduklarını ifade ettiler. Onlar, Yemen'in tamamının şerî hükümlerinin mercii olan bu dinî makama dinine ve ilmine güven olmayan birisinin gelmesinden korkuyorlardı. Bunu çokça dillendirdiler ve uzun uzun mektuplar gönderdiler. Sonunda Allah'tan yardım isteyerek ve O'na tevekkül ederek bu teklifi kabul ettim."¹⁰

Şevkânî bu görevi nazarî bilgileriyle de pekiştirerek tam bir ehliyetle ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. Kâdılığın yanı sıra vezir, vali veya saray görevlisi gibi bazı idari makamların yetkilerine dahil sorumluluklar üstlenmiş, görevde kaldığı kırk yıllık süre zarfında birçok siyasi çekişme ve çeşitli isyanlarda arabuluculuk yapmış ve Kâsımî imametinin dış siyasetinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. "Mesela el-Mütevekkil Ahmed'in babası el-Mansûr Ali'ye karşı yaptığı ihtilalde arabuluculuk yaparak karar mercii olmuş, bunun gibi çok önemli siyasi hadiselerde yönlendiricilik yapmıştır. Bunların yanı sıra diğer ülkelerle yazışmaları yürütmesi imametinin dış siyasetinin şekillenmesinde de rol oynamıştır. Osmanlı devleti ile Fransa'nın Kızıldeniz'e girmeleri üzerine icra edilen yazışmaları imam adına o yürütmüştür. Yine Muhammed Ali Paşa ve isyancı Yemen kabileleri ile olan ilişkiler de Şevkânî tarafından yürütülmüştür."¹¹

⁸ Buhari, Rikak, 38

⁹ Hayrettin Karaman, *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, c.2, s.600.

¹⁰ Nail Okuyucu, "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı", s. 14.

¹¹ Nail Okuyucu, "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı", s. 15.

Ali ve Ahmed adında iki oğlu vardır. Oğullarının erkek çocukları olmamıştır. Ali Şevkânî'den iki ay önce vefat etmiş, Ahmet babasından sonra kadılık makamında bulunmuştur. Şevkânî ailesi, kardeşi Yahya'nın çocukları vasıtasıyla Yemen ilmi ve siyasi hayatı üzerinde etkili olmaya devam etmiştir.¹²

Taklitle, bid'atle, fesatle mücadeleyle geçen; ilim, cihad ve hakka davet dolu bir hayattan sonra 75 yaşlarında Cemaziyelahir ayında H. 1250 / M. 1834 senesinde San'a' da vefât etmiştir.¹³ Aynı kentteki Huzeyme mezarlığına defnedilmiştir. 1966 yılında Huzeyme kabristanının yıkılması üzerine mezarı Filayhi Camii'nin haziresine aktarılmıştır.¹⁴

2. Şevkânî'nin Eserleri

Şevkânî başkadılık görevine gelince muhtemelen artık bu görevle meşgul olmasından dolayı eserlerinin çoğunu 40 yaşından önce vermiştir. Babası oğlunun bu başarılarını ve başkadı olduğunu gördükten sonra vefat etmiştir. Şevkânî'nin bazıları ciltler, bazıları tek cilt, bazıları da küçük risâleler halinde olan eserlerin sayısı 200'den fazladır. Bunların çoğu yazma, bazıları da kayıptır. Biz burada ancak eserlerinden bazılarını vermekle yetineceğiz. Şevkânî'ye ait olan ulaşabildiğimiz eser adları şunlardır:

2.1. Fıkıh Eserleri

1. *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkîki'l Hakkı min İlmi'l- Usûl*, el-Munîriyye matbaası, 1928. Şevkânî'nin meşhur Usûlü Fıkh'ıdır.

2. *Es-Seylü'l-Cerrâr el-Mutedeffiku Alâ Hadâiki'l-Ezhâr*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Thk: M. İbrahim Zaid, Beyrut, 1985. Eser İmam Mehdî Ahmed b. Yahya Murtazâ (840/1436)'nın "Kitâbü'l Ezhâr fî fıkhi eimmeti'l-ethâr" isimli kitabına yazılmış bir şerhtir. Şevkânî'nin furû fıkihtaki en önemlieseri ve yazdığı son büyük kitap olarak gösterilir.

¹² Nail Okuyucu, "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı", s.8.

¹³ Yakup Bıyıkoglu, *Şevkânî'nin Fethu'l Kadîr'inde Esbâb-ı Nüzûl ve Kur'ân'ın Anlaşılması*, s.15.

¹⁴ Sümeyye Onuk, "eş-Şevkânî ve Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı", s. 8

3. *el-Kavlü'l-Mufîd fî Edilleti'l-İctihâdi ve't-Taklîd*, Mısır, 1921. Şevkânî bu eserini müstakil olarak ictihad etmesinden sonra kendisini tenkit edenlere karşı yazmıştır. Taklidin haram olduğuna dair görüşlerinin müdafaasını içerir.

4. *Ed-Dürerü'l-Behiyye fî'l-Mesâili'l-Fıkhiyye*, Bu eser muhtasar bir furû kitabıdır.¹⁵

2.2. Hadis Eserleri

5. *Neylu'l Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr*, el-Halebî tab'ı, 1928. Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye' nin "Munteka'l Ahbâr" adlı eserinin şerhidir. 8 cilttir. Şevkânî bu eseriyle hadiste bir otorite olduğunu ortaya koymuştur.

6. *Katru'l-Vela Ala Hadisi'l-Veliyy*, Kahire,1969. 'Kim benim bir velime düşmalık ilan ederse ona savaş ilan ederim...' (Buhari, Rikak,38) mealindeki hadisin şerhi için yazılmıştır.

7. *Dürü'sehabeti fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*. Yazmadır. Ehl-i Beyt düşmanlığı ile suçlanması üzerine yazmıştır.

8. *Tuhfetü'z-Zakirîn Bi Uddeti'l-Hisni'l-Hasin Min Kelâmi Seyyidi'l-Murselin*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1988. İbnü'l Cezerî'nin zikir ve dua ile ilgili hadisleri derlediği eserinin tahrir ağırlıklı şerhidir.

9. *Veblü'l-Gamâm alâ Şifâi'l-Evâm*. 1996. Emir Ebu Talib Hüseyin b. Bedrettin'e ait Şifâ'ü'l Evâmfi ehâdisi'l ahkam li't-temyiz beyne'l-helâl ve'l-harâm isimli ahkam hadisleri şerhine yazılan hâşiye olup Şifâü'l evâm ile birlikte üç cilt halinde basılmıştır.

10. *İrşâdu'l-Ğabiyyi İlâ Mezhebi Ehli'l-Beyti fî Sahbi'n-Nebiyyi*, Thk: Ebu Ubeyde Meşhur İbn Meşhur İbn Hasen Ali Selmân

11. *El-Fevâidu'l-Mecmûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevdûa*, Mısır, 1960. Müellifin mevzu hadis sahasında daha önce yazılan eserleri bir araya getirmek amacıyla kaleme aldığı eserdir.

---

¹⁵ Eyyüp Said Okuyucu ve Nail Okuyucu, "Şevkânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (D.İ.A), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 1989, s.26.

2.3. Kelâm Eserleri

12. *ed-Durru'n-Nedîd fî Ihlâsı Kelimeti't-Tevhîd*, Mısır, 1929. Bu eserinde şirk çeşitleri üzerinde durur.

13. *et-Tühaf fî Mezâhibi's-Selef*, Mısır, 1963. Bu eseri Allah' ın sıfatlarının tevil edilmeden olduğu gibi kabul edilmesine yöneliktir.

14. *Bahsun fî Enne İcabete'd-Da'veti La Yunâfî Sebka'l-Kada*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye. (Umenau'ş-Şeria içinde)

15. *Şerhu's-Sudûr An Tahrimi Rafî'l-Kubûr*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut

16. *Tenbîhu'l-Efâdil'i Â'la Ma Verede fî Ziyâdeti'l-Umri Ve Naksihi Mine'd-Delâili*, Daru'n-Nehdati'l Arabiyye (Umenau'ş-Şeria içinde), Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal, Kahire. Kaderin değişebilirliği ile ömrün uzalıp kısalabilirliğine dair bir eser.

17. *Keşfu'l-Estâr fî İbtâli'l- men kâle Bi Fenâi'd-dâr.*

18. *El-Kavlu's-sâdık fî imâmeti'l fâsık*

19. *El- Muhtasaru'l-bedi' fi'l-halki'l vasî'*

20. *El-İkdu's-Semînu fî İsbati Vesâyeti Emiri'l-Mu'minîn*, el-Muniriyye (er-Risail el-Yemeniyye içinde), Kahire 1348 ¹⁶

2.4. Diğer Eserleri

21. *El-Bedru't-Tâli' li Meclisi men ba'de'l-Karni's-Sâbi'*, Seadet Matbaası, 1931. İbn Teymiyye'nin tercüme-i hâli ile ilgilidir.

22. *Edebu'-Taleb ve Muntehe'l-İrb*, San'a, 1979. Talebeler için değerli öğütleri kapsamaktadır.

23. *El-I'lâm bi'l Meşâyihu'l-A'lam ve't-Telâmizeti'l-Kirâm*, Haydarâbâd, 1910. Hocaları ve talebeleriyle ilgili bir eseridir.¹⁷

¹⁶ Eyyüp Said Okuyucu ve Nail Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, s.27.

¹⁷ Mevlüt Güngör, "Şevkânî ve Tefsirindeki Metodu", *Kur'an Araştırmaları I*, İstanbul: Kur'an Kitaplığı Yayınları, 1995, ss.97-123.

24. *Et-Teşhik ala't-Tefkik*. İshak b. Yusuf b. Mütevekkil'in taklit hakkındaki risâlesine cevaben talebelik günlerinde yazmıştır.

25. *Risâletü Buğyeti'l-Müstefîd fi'r-Reddi alâ Men Enkera'l-İctihad Min Ehli't-Taklîd*. Bu eseri ictihadın her dönemde olması gerektiğine yöneliktir. Ayrıca Hadevîlere yönelik tenkitler de bulunur.

26. *El-Fethu'r-Rabbânî*. Bu eser Şevkânî'nin furû fıkıh, tefsir, hadis, dil vb. farklı ilim dallarıyla ilgili risâlelerinin toplandığı bir eserdir.

27. *Bahsün fi kevni a'zami esbâbi't-teferrüki fi'd-dîni hüve ilmü'r-re'y*. Bu eserinde Şevkânî re'yle hükmetme neticesinde dinlerin tahrif olduğunu ve taklit, mezhep gibi bid'atlerin ortaya çıktığını ifade eder.¹⁸

28. *Bahsun fi'l İstidlali Alâ Subuti Keramati'l-Evliya*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye. (Umenau'ş-Şeria içinde)

29. *Bahsun fi'l-Kalemi Alâ Umanâi'ş-Şerîa*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye. Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

30. *Bahsun fi Vucubi Mehâbbetillahi Azze ve Celle*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye. (Umenau'ş-Şeria içinde) Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

31. *Cevâbun An Suali Keyfe Enne'l-Fae fi Kavlihi Teâlâ [Bakara: 259]* Daru'n-Nehda el-Arabiyye. (Umenau'ş-Şeria) Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

32. *Cevâbu Sualin Yetaalleku Bima Verede Fiyma Ezhare el-Hidru*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiye (Umenau'ş-Şeria içinde 3. Risale) Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

33. *Cevâbu's-Suâli An Tefsiri Takdiri'l-Kameri Menâzile*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiye (Umenau'ş-Şeria içinde 10. Risale) Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

34. *Cevâbu's-Suâli Ani's-Sabri ve'l-Hilmi*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiye (Umenau'ş-Şeria içinde 8. Risale) Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

35. *Cevâbu's-Suâlin Ani'n-Nukteti'l-Tekrari fi Kavlihi Teâlâ [Zumer: 12-13]*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiye. Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal

36. *Ed-Derârî el-Mudiyye Şerhu'd-Durer*, Thk: Dr. Huseyn İbn Abdillâh el-Umerî, Daru'l-Fikr, Dimeşk 1984

37. *Ed-Devâu'l-Acil fi Defi'l-Aduvvi's-Sail*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye

¹⁸ Nail Okuyucu, “Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı”, ss. 27-39.

38. *Etfalu'l-Müslimine fi'l-Cenne*, Daru'l-Hicre. Sa'na 1989
39. *İrşâdu's-Sikât İlâ İttifaki's-Şerai A'le't-Tevhid ve'l-Meâd ve'n-Nübüvve*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1984. ¹⁹ Bu risalede tevhid, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve ahiretin varlığı üç ilahi dinin kaynaklarından hareketle ispat edilmeye çalışılmakta, Yahudi düşünürü İbn Meymûn ahiretle ilgili görüşlerinden dolayı eleştirilmekte, İbn Sina'nın bu konuda onun görüşlerini benimsediği iddia edilmektedir.²⁰
40. *İrşâdu's-Sail İlâ Delâili'l-Mesâil*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye (er-Resail es-Selefiyye içinde), 1930
41. *İşkâlu's-Saili İle'l-Cevabi An Tefsiri Takdiri'l-Kamerî Menazile*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye (Umenau's-Şeria 11. Risale)
42. *El-İydâhu Li Ma'na et-Tevbeti ve'l-İslah*, Daru'n-Nehda el-Arabiyye
43. *İthafu'l-Ekâbiri Bi İsnadi'd-Defâtir*, Dairetu'l-Meârif en-Nizamiyye, Haydarabad H.132.
44. *Keşfu's-Şubuhât Ani'l-Muştebehati Amma Câe fî Hadisi el-Halâlu Beyyinun ve Beynehuma Umurun Müştebihatün*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, 1340
45. *El-Misku'l-Fâih fî Hatti'l-Cevaihi*, Daru'n-Nehdati'l Arabiyye (Umenau's-Şeria içinde 13. Risale), Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal
46. *Raf'ur-Riybe An Ma Yecûzu Ve Ma La Yecûzu Mine'l-Ğıybe*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut
47. *Es-Savârimu'l-Hidâd*, Daru'l-Hicre Li't-Tibaeti ve'n-Neşr, Thk: Muhammed Subhi Hasan Hallak, 1. Baskı, San'a, 1411/1990
48. *Ukûdu'z-Zeberced fî Ceyyidi Mesâili Allame ed-Damed*, Daru'n-Nehdati'l Arabiyye (Umenau's-Şeria içinde), Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal, Kahire
49. *Umenau'-Şerîa*, Thk: Dr. İ. İbrahim Hilal, Matbatu el-İstiklâl el-Kubra, 1966.
50. *İthafu'l-Mehere Bi'l-Kelami Alâ Hadisi La Adva ve Lâ Tiyere*, Daru Atlasi'l-Hadrai, Thk: Raşid İbn Amir İbn Abdillâh el-Ğefeylî, 1. Baskı, H.1426.

¹⁹ H.Hüseyn Dilek, "Şevkânî ve Tefsiri", (Yayınlanmamış Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987), ss. 5-9

²⁰ Eyyüp Said Okuyucu ve Nail Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, s.27.

51. *Raf'u'l-Be'si An Hadîsi'n-Nefsi ve'l-Hemmi ve Hevessi*, Daru'l-Haremeyn ty, Thk: Ebu İbrahim, Salih İbn Kayid el-Vadi
52. *Risâletun Fi Vucubi Tevhidillahi Azze ve Celle*, Daru'l-Furkan, Thk: M.İbn Rebi' el-Medhalî, H.1429
53. *El-Bedîatü fi Vucûbi'l-İcâbeti İlâ Ahkâmi's-Şerîati*.
54. *Et-Tavdu'l-Munif fi'l-İnsâfi fi'l-İnsâfi li's-Sâd Mine's-Şerif*.
55. *Şifâüll-İlel fi Hükmi'z-Ziyâdeti fi's-Semeni limücerredi'l-Ecel*.
56. *Hidâyetü'l-Kâdi ilâ Nucûmi'l-Eradi*.
57. *Tayyibü'n-Neşr fi'l-Mesâili'l-Aşr*.
58. *Es-Savârimu'l-Hindiyyetü'l-Meslûletü ala'r-Riyâdi'l-Nediyye*.
59. *Risâletün fi İhtilâfi'l-Ulemâi fi Takdir, Müddeti'n-Nifâs*.
60. *Risâletün fi Reddi ala'l-Kâili bi Vucubi't-Tahiyye*.
61. *Risâletün fi Haddi's-Sefer Ellezi ecibu Me'ahû Kasıru's-Salah*.
62. *Teşnîfü's-Sem'i bi İbtâli Edilleti'l-Cem'i*.
63. *Er-Risâletü'l-Mükemmele fi Edilleti'l-Besmele*.
64. *İttılâu Erbabı'l-Kemâl ala mâ fi Risâleti'l-Celâl fi'l-Hilâl mine'l-İhtilal*.
65. *Risâletün fi Hukmi't-Talakı'l-Bid'i Hel Yekûmu Em lâ*.
66. *Risâletün fi Enne't-Talak Lâ Yettebi'u-Talak*.
67. *Risâletün fi Hukmi Radâ'i'l-Kebîr Hel Yektadi't-Tahrîmu Em lâ*.
68. *Risâletün Tenbîhi Zevi'l-Hicâ Alâ Hukmi Bey'i'r-Recâ*.
69. *Risâletü'l-Kavli'l-Muharrar fi Hukmi Lubsı'l-Muasfer ve Bâiri Envâi'l-Ahmar*.²¹
70. *Ukûdu'z-Zeberced fi Ceyyidi Mesâili alâ Me fi'd-Dêmed*.
71. *Risâletün fi İbtali D'ava'l-Icmâi'alâ Tahrimi's-Sımâ'ı*.
72. *Risâletün Zehri'n-Nisrîn fi Hadîsi'l-Muammerîn*.
73. *İhtilâfü'l-Muherreti fi'l-Kelam alâ Hadîsi Lâ Adve ve Lâ Tıyarate*.

²¹ H.Hüseyin Dilek, “Şevkânî ve Tefsiri”, ss. 5-9

74. *Ukûdu 'l-Cumân fî Beyâni Hudûdi 'l-Buldan.*
75. *Îrşâdü 'l-A'yân ilâ Tashîhi Mâ fî Ukûdü 'l-Cumân.*
76. *Risâletün Halli 'l-İşkâl fî İhbâri 'l-Yehûd ala 't-Tıkâti 'l-Ezbâl.*
77. *Risâletü 'l-Buğye fî Mese'leti 'r-Ru'ye.*
78. *Îrşâdü 'l-Gabiyyi ilâ Mezhebi Ehli 'l-Beyti fî Sahbi'n-Nebiyyi.*
79. *Risâletün Refi 'l-Cenâh an Nâfi 'l-Mübah Hel Hüve Me'murun Bihi Em Lâ.*
80. *El-Kavlü 'l-Makbûl fî Reddi Haberi 'l-Mechûl min Gayri Sahabeti 'r-Rasûl.*
81. *Cevâbü's-Sâil an Kavli 'Allahi ve 'l-Kamera Kaddernâhu Menâzil.*
82. *Ummiyyetü 'l-Müteşevvik ilâ Ma'rifeti Hukmi Ilmi 'l-Mantık.*
83. *Îrşâdü 'l-Müstefid ilâ Def'ı Kelâmi İbni Dakiki 'l-Iyd fî 'l-İtlak ve 't-Takyîd.*
84. *Risâletün Vebli 'l-Ğamâmeti fî Gavlihi Teâla ve Câülü 'l-Lezine 't-Tebeûke Fevka 'l-Lezine Keferû ilâ Yevmi 'l-Kıyâmeti.*
85. *Risâletün Kavli 'l-Muhaddisîn Ricâlu İsnâdihî Sikât.*
86. *Risâletü 'l-Bahsi 'l-Milemmi 'l-Müteallıkı Bi Kavlihi Teâla Lâ Yuhıbbü Allahü 'l-Cehra Bi's-Sûi mine 'l-Kavli İllâ Men Zulim.*
87. *El-Kavlü Müseffer 'An Tahrîmi Külli Müskirin ve Müfter.*
88. *Risâletü 'd-Devâ 'i 'l-A'cil Lidef'ıl Aduvvi's-Sâil.*
89. *Risâletü Acibetün fî Ref'ı 'l-Mezâlimi ve 'l-Meâsim*
90. *Risâletün fî Vucûbi Tevhîdi 'Allah.*²²
91. *Risâletü 'l-Mekâleti 'l-Fâhira fî İttifâkı 'ş-Şerâi 'l alâ Isbâtı 'd-Dâri 'l-Âhira.*
92. *Nüzhetü 'l-Ahdâk fî Ilmi 'l-İştikâk.*
93. *Tahrîru 'd-Delâili alâ Mikdârı Mâ Yecûzu Beyne 'l-İmami ve 'l-Mu'temmi Mine 'l-İrtifâ 'ı Ve 'l-İnhitâdı Ve 'l-Bu'di Ve 'l-Hâil.*
94. *Keşfu 'l-Estâr an Hukmi 'ş-Şuf'ati Bi 'l-Civar.*

²² H.Hüseyin Dilek, "Şevkânî ve Tefsiri", ss. 5-9

95. *El-Veşyü'l-Mermûm fî Tahrîmi't-Tahallî Bi'z-Zehebi Li'r-Ricâli ala'l-Umûm.*
96. *Risâletü's-Savârimi'l-Hidâdi'l-Kâtiatı Li Alâiki Mekâli Ehli'l-İlhâd.*
97. *Risâletün alâ Hadîsi “ed-Dünya Melûnetün ve Melûnün Mâ fihâ İllâ Zikra Allahi ve Mâ Vallahü.”*
98. *Risâletün İşrâki'n-Nireyn fî Beyâni'l-Hukmi İzâ Tahallefe Ani'l-Va'di Ehadü'l-Hasmeyn.*
99. *Risâletün fî Hukmi't-Te'sir.*
100. *Risâletün Nesri'l-Cevher fî Şerhi Hadîsi Ebî Zerr.*
101. *Risâletün Minhati'l-Mennân fî Ücreti'l-Kâdi ve's Sübhân.*
102. *Risâletün fî Mesâili'l-Avl.*
103. *Risâletün Tenbîhi'l-emsâl alâ Cevâzi'l-İstiâneti Min Hâlisi'l-Mâl.*
104. *Katru'l-Veli fî Ma'rifeti'l-Veli.*
105. *Et-Tavdîh fî Tevaturi Mâ Câe fî Mehdi'l-Muntazar ve'd-Deccâl ve'l-Mesîh.*
106. *Risâletün fî Hukmi'l-İttisâl Bi's-Selâtin.*
107. *Risâletün Ceyyidi'l-Nakdi fî İbâreti'l-Keşşâf ve's-Sâd.*
108. *Er-Ravdu'l-Vesi' fi'd-Delîli'l-Meni' alâ Ademi İnhisâri Ilmi'l-Bedi'.*
109. *İthafu'l-Ekâbir Bi İsnâdi Li Defâtira.*
110. *Et-Ta'akkubât ala'l-Mevdûât.*
111. *El-İbtâl Li Da'va'l-İhtilâl fî Halli'l-İşkâl.*
112. *Tefvîfü'l-Nebal ilâ İrşâdi'l-Mekâl.*²³
113. *Tenbîhu'l-I'lam alâ Tefsîri'l-Müctebihâti Beyne'l-Halâl ve'l-Haram.*
114. *Refu'l-'Itir' âdât alâ Idahi't-Delâlât.*
115. *Risâletün fî Mesâli's-Suver.*
116. *Refu'l-Hisân fî'l-Hukmi bi'l-Ilmi Mine'l-Hukkâm*

²³ H.Hüseyin Dilek, “Şevkânî ve Tefsiri”, ss. 5-9

117. *Fethun Beyne'l-Ma'zereti ve't-Ta'zîr.*

118. *El-Kavlü'l-Celiyyi fi Lübsin-Nisâi.*

119. *El-Muhtasaru'l-Kâfi Mine'l-Cevâbi's-Şâfi.*

120. *Risâletün Fethi'l-Hallâk fi Cevâbi Mesâili Abdi'r-Rezzak.*

121. *En-Nükatü'l-Bedi'yyât ala'l-Mevdûât.*²⁴

122. *er-Resailü's-Selefiyye fi İhya-i Sünnet-i Hayri'l-Beşeriyye.*

123. *Cevabun Ala Ma'na Hadis-i Ena Medinetü'l-İlmi ve Aliyyun Babuha*

124. *el-Bahsu'l-Vediyye fi Hadisi: Hubbu'd-Dünya Re'su Külli Hatâh.*²⁵

125. *Fethu'l Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti mine't-Tefsir.* el-Halebî tab'ı, 1983. Bu eser kelâmî görüşlerini tespit edebilmek için bizim üzerinde duracağımız tefsiridir.

Şevkânî beş cilt olarak hazırladığı eserinin tam adını “Fethu'l Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti mine't-Tefsir” olarak kaydetmiştir. Tefsir ilminin önemi ve fazileti sebebiyle bu eseri hazırladığını belirtmektedir. Şevkânî bu eserinde hem dirayet hem rivayet metodunu kullanarak diğer tefsirlerde pek görülmeyecek şekilde dirayet ve rivayet tefsirini kendine has bir şekilde birleştirmiştir. Eserde tek tek ayetler tefsir edildiği gibi çoğunlukla konu olarak aynı olan ayetler birlikte de tefsir edilmiştir.²⁶

Şevkânî bu eserini 1808-1814 yılları arasında yazdığı için olgunluk çağına tekâbül etmektedir. Bilindiği gibi Şevkânî 30 yaşından sonra Zeydiyye mezhebinden ayrıldığı için bu eseri Zeydî tefsirler arasında gösteremeyiz.

Fethu'l Kadir' de öncelikle ayetlerin dirayet tefsirini yapan Şevkânî, daha sonra ayetle ilgili sahabelerden, tabiinden, tebe-i tabiinden gelen rivayetleri ele alır. Şevkânî tefsirinde sûre ve ayetlerin tefsirini yaparken genel olarak şöyle bir sıra takip eder:

1. İlk olarak sûrenin mekki ya da medenî olmasıyla ilgili rivayetleri ele alır.
2. Yeri geldiğinde sûrenin faziletiyle ilgili rivayetleri verir.

²⁴ H.Hüseyin Dilek, “Şevkânî ve Tefsiri”, ss. 5-9

²⁵ Hacı çiçek, “Şevkânî'nin hayatı ve el-Fevâid adlı eserinin metodolojik özellikleri”, İ.Ü. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Nisan 2013, issn: 1308-9633, sayı:9, www.e-sarkiyat.com, ss. 110-112.

²⁶ Mevlüt Güngör, “Fethu'l-Kadir”, *DİA*, XII, s. 462.

3. Bazı kere de sûrenin muhtevasıyla alakalı kısaca bilgi verir.
4. Varsa Huruf-u Mukattaa hakkında rivayetler ve tercihi.
5. Kıraatle ilgili bilgileri verir.
6. Kelimelerin lügat manâlarını ve türevlerini belirtir.
7. Tefsirde âyeti oluşturan cümle veya kelimeyi i'rab eder. Gerektiği zaman da konuya şiirle açıklık getirmeye çalışır.
8. Ayetlerin sebep-i nüzûlünü belirtir.
9. Ayetlerin nesh durumunu belirtir.
10. Ayetlerin tefsirini yaptıktan sonra toplu mana verir.
11. Ayetlerden çıkan hükmü belirttikten sonra, kendi tercihini yapar.
12. Varsa İsrailiyyat' a dair haberleri tenkit etmek için zikreder.
13. Rivayetleri toplu bir şekilde verir.²⁷

Şevkânî' nin "Fethu'l-Kadîr" adlı tefsirinin Türkiye de yeni tanındığı hakkında yapılan çalışmaların azlığından anlaşılmaktadır. Fakat bu tefsir arap ülkelerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Fethu'l-Kadîr Kur'an ilimleri açısından birçok mâlumatı içerdiği için bu tefsirin incelenmesi kelâm ilmine büyük ölçüde fayda sağlayacaktır.

3. Şevkânî'nin Yaşadığı Dönemde Yemen

İmam Şevkânî Yemen'de Zeydîlerin çok olduğu bir ortamda yaşamış, onların eserlerinden etkilenmiştir. Kendisi de önceden Zeydiyye mezhebine mensub idi. Zeydî fikhını okumuş, o mezhebin büyük âlimleri arasına girmişti. Mevzûnun daha iyi kavranması için Yemen Tarihine ve Zeydiyye mezhebinin görüşlerine de yer verilmesi yerinde olacaktır.

3.1. Yemen Tarihi

Rasulullah (s.a.s.) Medine'de İslam Devletini kurduğu sıralarda Yemen İran nüfûzu altındaydı. Aslen İranlı olan Bazen adlı Yemen valisi Rasûlullah'ın kendisini İslam'a davetiyle Müslüman oldu. Allah Rasûlü H. 9. yılında Hz. Ali'yi Yemen

---

²⁷ Yakup Bıyıköğlü, *Şevkânî' nin Fethu'l Kadîr'inde Esbâb-ı Nüzûl ve Kur'an'ın Anlaşılması*, ss. 22-24.

halkını İslam'a davet etmesi için gönderdi ve bunun üzerine Yemen halkı kitleler halinde İslam'a girdi.

Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra yaşanan siyasi kaynaklı dini tartışmalar Yemen'de de etkisini gösterir ve Şiiğin Ehl-i Sünnet'e en yakın kolu olan Zeydilik 9. yüzyıldan itibaren Yemen'e hakim olur.²⁸ Yemen Zeydilerine Hadevîler de denir. Yemen'de el-Hadi ile el-Hakk lakaplı Yahya bin Hüseyin tarafından Hicri 288'de Zeydî devleti kuruldu. Yahya bin Hüseyin, Zeyd bin Ali'den sonra Zeydiye'nin en büyük şahsiyeti kabul edilir. İlmi açıdan kendisini geliştirmiş olan Yahya b. Hüseyin zâhidâne bir hayat yaşamış, birçok savaşa da katılmıştır. Bu yüzden Zeydiye mezhebi Yemen'de onun adıyla "Hadeviye" olarak tanındı.²⁹ Ülke 893'ten cumhuriyetin ilan edileceği 1962 yılına kadar Zeydi imamlar tarafından yönetilir. Şevkânî'nin yaşadığı dönemde bu döneme tekâbül etmektedir. O dönemde Yemen Zeydileri arasında Mutezilî düşüncede hakimdi.³⁰

Şevkânî'nin yaşadığı dönem olan H. 1173-1250 / M. 1760-1834 yılları arası Osmanlı Devleti'nin Yemen'de hakimiyet kurduğu iki dönem arasına, Zeydî Kâsımî imâmeti dönemine denk gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır fethedilmeden önce Yemen Valisi Emir İskender Osmanlı'ya bağlılığını bildirmişti. Yavuz Sultan Selim'in vefatının ardından Emir İskender'in bağlılığı fiilî olarak sona erdi. Aslında Osmanlı'nın Yemen'deki ilk gerçek hakimiyeti Mısır Valisi Hadim Süleyman Paşa'nın H. 945 / M. 1538'de Aden ve Zebid'i ele geçirmesiyle başladı. Daha sonra Yemen'in diğer yerleri de ele geçirilmiştir. Osmanlı'nın bu ilk hakimiyeti Zeydîler'in H. 975/ M. 1567 yılında İmam Mutahhar önderliğinde isyan çıkararak San'a ve Zebid hariç Yemen'in diğer bölgelerini ele geçirmesiyle son bulmuştur. Daha sonra 1597'de İmam Kasım b. Muhammed yeni bir isyanla San'a ile Sa'de arasındaki Kuzey Yemen bölgesini ele geçirmiştir. Onun vefatından sonra Zeydîler büyük oğlu Muhammed'e biat etmişler, nihayetinde Osmanlı Devleti Yemen'den 1635'te tamamen çıkarılmıştır. Şevkânî, Kâsım b. Muhammed er-Ressî'nin tesis ettiği Zeydî Kâsımî imâmeti H. 1006-1261/ M. 1598-1853 döneminde yaşamış olup onun yaşadığı dönemde dört imam imâmette bulunmuştur. Bu dönemde Zeydî imâmet

²⁸ "Yemen Tarihi", <http://www.islamulkeleri.com>, (26 Ağustos 2013)

²⁹ Ali Rabbani Gülpayigani, "Zeydiyye Mezhebinin Kıyam ve Şehadet Önderleri", Uluslararası İslâmî Mezhepleri Yakınlaştırma Kurulu, <http://www.taqrif.info/turkish/>, (20.12.2010), s.8710.

³⁰ Bernard Haykel, "İslâmî Mezhepleri Yok Ederek Islah Etmek: Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydîler", Nail Okuyucu (çev.), *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi*, 15, 2010, s.129.

anlayışına göre halk mevcut imamın adaletsizliğinde hükmettiğinde isyan edip yeni bir imamın başa geçirilebileceği için Yemen’de birçok isyan çıkmıştır. Ayrıca bazı siyâsî menfaatler uğruna da isyanlar çıkmaktaydı. Şevkânî el-Mütevekkil döneminde bu isyanların bastırılması için bizzat katkıda bulunmuştur. Bu isyanların yanısıra kabileler arasındaki mücadeleler ve Batınî İsmâîlîlerin çıkardıkları karışıklıklar uzun bir müddet imâmetin başını ağrıtmıştır.

Yine Şevkânî’nin yaşadığı dönemde Necid’deki Vehhâbilik hareketi Yemen’de de etkisini göstermiş, bu hareketin lideri Abdulaziz b. Suûd ile Zeydî imamı olan el-Mansûrve el-Mütevekkil arasındaki yazışmaları imam adına Şevkânî yürütmüştür. İlk yazışmalar akîde konuları üzerine olmakla beraber, imamlar vehhâbi hareketi tarafından “tevhid” yaklaşımına davet edilerek kendilerinden yüksek kabirlerin yıkılması istenmiştir. Bu davete olumlu cevap verilmiştir.

Daha sonra Vehhâbiler Yemen’de yayılmaya başlamış H.1220/M.1805’te Hudeybiye’ye kadar ilerlemişlerdir. Asîr bölgesini de ele geçirerek burayı yayılma faaliyetleri için bir üs olarak kullanmışlar, neticede buradaki kabileler imama bağlılıktan çıkarak isyan etmiş ve San’a’yı da kuşatmışlardır. Bunun üzerine İmam el-Mütevekkil Osmanlı’dan ve Mehmed Ali Paşa’dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Mehmet Ali Paşa Hicaz’a ve Yemen’e askerî seferler düzenleyerek olayları dindirmiş, hem imamın hem de Muhammed b. Abdülvahhâb’ın Osmanlı’ya tekrar bağlanmasını sağlamıştır. Şevkânî’nin vefatından hemen sonra Ahmet Muhtar Paşa’nın 1872’de San’a’yı almasıyla başlayan Osmanlı ikinci Yemen hakimiyeti 1904’de İmam Yahya’nın San’a’yı işgal etmesiyle sekteye uğramış, 1918 1. Dünya Savaşı’nın sonunda Osmanlı’nın Yemen’den tamamen çıkarılmasıyla sona ermiştir.

Şevkânî’nin yaşadığı dönemde Yemen’de aşiret ve kabileler arası çekişmeler hem içeride hem dışarıda girilen mücadeleler ve birçok mezhep müntesibinin aralarındaki mücadeleler bir bölünmüşlük ortamı oluşturmuştur. Bu dönem de Yemen’de hakim olan itikadî mezhepler şunlardı; Zeydîlik, Sunîlik, Rafizîlik (İsmâîlîlik) ve bir döneme kadar Mûtezilîlik. Fıkhî mezhepler de Zeydîliğin Yemen’deki fıkhî bir kolu haline gelen Hâdevîlik, ehl-i sünnet mezheplerinden Şâfiilik az da olsa Hanefîlik. Muteziliğin Yemen’e girişi 944/1149’da Mutezili bir Zeydî olan Kadı Cafer b. Ahmed b. Abdüsselâm (v. 573/1177) yoluyla olmuştur. Zeydîlik itikadda Mutezilî kabul edilmekle beraber Zeydîler içinde Mutezililiğe muhalif olanlar da vardır. Şevkânî’nin Mutezilî görüşleri çok tenkit ettiğini görüyoruz. Yine bu dönemde Yemen’de birtakım sûfî hareketler de mevcuttur.

Şevkânî, o dönemdeki sûfîlerin aşırı hareketlerini reddiye olmak üzere “es-Savârimu’l-hıdâdi’l-kâtıa li’alâiki makâlâti erbâbi’l-itikâd” isimli risâlesini yazmıştır. Şevkânî’nin yaşadığı dönemde Yemen ilmî faaliyetler açısından hareketliydi.

Ayrıca Yemen’de 15. yüzyılda Muhammed b. İbrahim el-Vezir (ö. 840/1436) tarafından, Selef-i Salihinin yoluna uyma, akaid konularının Kur’an ve sünnete dayandırılması, Allah’ı ispatta kelim ilminin kullanılmasına karşı çıkma görüşlerinin hakim olduğu hareket başlatılmıştır. İbn Vezir’den sonra bu hareket Hasan Celal, Makbili, Emir es-Sanani ve Şevkânî ile devam etmiştir. Ancak Şevkânî ile birlikte ve daha çok ondan sonra bu hareket Selefîyye hareketine meyletmiştir. Sünnî kaynak anlayışını benimseyen, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye’den etkilenmekle beraber yaklaşım ve iddialarının temelini ehl-i hadis Şafîliğinde bulan bu akımın XII/XVIII. yüzyılda Kâsımî imamet tarafından himaye edilmesi, Şevkânî’nin kadilkudatlığa kadar yükselmesine sebep olmuştur.³¹

Günümüzde Yemen’in kuzeyinde ağırlıklı olarak Zeydîler yaşamaktadır. Ülkenin diğer kısımlarında Zeydî varlığına pek rastlanmayıp daha çok Şafiilere ve Selefiler hakimdir. San’a’da ise Sünniler ve Zeydîler iç içedir.³²

Şevkânî’nin görüşlerini, hayatını daha iyi tahlil edebilmek için onun yaşadığı dönemde Yemen’de hakim olan Zeydiliği müstakil olarak işlemek faydalı olacaktır.

3.2. Zeydiyye Mezhebi

Bu mezhebin kurucusu Imam Zeyd b. Ali Zeynül-Abidin’dir. Zeyd b. Ali imametle ilgili olarak: “Hz. Peygamber vefat ettiği zaman insanlara halife olmaya en layık kimse mü’minlerin Emîri Ali (r.a) idi. Daha sonra mü’minlerin emîri el-Hasan b. Ali idi. El-Hasan b. Ali vefat edince insanlara halife olmaya en lâayık olan kişi mü’minlerin emiri el-Hüseyn b. Ali oldu.” demiştir.

Amr b. Mûsa isimli bir şahıs; Ali imam mıydı, diye sorduğunda Zeyd b. Ali şu açıklamayı yapmıştır:

...Rasûlullah gönderilmiş Nebî idi. İnsanlardan hiçkimse Rasûlullah’ın konumunda değildir. Rasûlullah (s.a.s.) vefat edince ondan sonra Hz. Ali,

³¹ Nail Okuyucu, “Şevkânî’nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı”, ss. 18-27.

³² M.Raşit Batur, “Yemen İzlenimleri”, *İslami İlimler Dergisi*, 1, 2011, ss. 302-303.

Müslümanların helâlinde- haramında, Nebi'den sünneti almada ve Allah'ın kitabının te'vîlinde Müslümanlara imam oldu. Daha sonra Ali; helâl, haram, kitap, sünnet, emir ve nehiyden birtakım şeyler getirdi. Ona karşı çıkanlar onun getirdiklerinin Allah ve Rasûlü'nden olmadığını iddia ederek karşı çıktılar. Fakat bu karşı çıkış küfür oldu. Bu durum Ali kılıç çekinceye kadar devam etti. O açıktan kendisine davet etti ve itaat istedi. Daha sonra da şehit olarak vefat etti. Sonra Hasan ve Hüseyin imam oldular. Vallahi o ikisi Rasûlullah'ın konumunu, Rasûlullah'ın Ali hakkında söylediklerinin kendileri hakkında da söylendiğini iddia etmedikleri gibi, 'Hasan ve Hüseyin cennetteki gençlerin efendileridir' sözünü de söylemediler. Ancak gerçekten o ikisi, Rasûlullah'ın isimlendirdiği gibi idiler ve âdil iki imam oldular. Onlar şehit olarak vefat edinceye kadar bu şekilde devam ettiler. Sonra biz Rasûlullah'ın zürriyeti olduk. Hasan ve Hüseyin'den sonra kendisine itaat edilmesinin farz olduğu imam, sadece bizim aramızda yani Hasan ve Hüseyin'in çocukları arasındadır. Vallahi 'Biz Rasûlullah'ın zürriyetiyiz' demekten başka ne babam Ali b. el-Hüseyin ve ne de başka biri, Peygamberin konumunu ve Ali'nin konumunu iddia etmedikleri gibi Peygamber'in Hasan ve Hüseyin hakkında söylediği sözün kendileri için de söylendiğini iddia etmemişlerdir.³³

Zeyd b. Ali ile Vâsıl b. Atâ karşılaştıklarında aralarında imâmet konusunda şöyle bir konuşma geçtiği söylenmektedir:

Vâsıl b. Atâ:

— İmamet daha önce olduğu gibi seçimle midir, yoksa tayin ve nasla mıdır?

Zeyd b. Ali:

— İmamet, Allah'ın hidâyet imamlarına bir emanettir. Bu hidayet imamları, eğer imâmeti hakkını vererek Allah'a götürürlerse sorumluluktan kurtulurlar ve yönetme hakkını yerine getirmiş olurlar.

Vâsıl b. Atâ:

— Bunları bana yaz. Bana iyilik yaparsan ben de sana iyilik yaparım.

Zeyd b. Ali:

— Bu konudaki görüşümü ve inandıklarımı sana yazacağım.

³³ İsa Doğan, *İmam Zeyd b. Ali*, Ankara: TDV Yayınları, 2009, s. 285.

Vâsıl b. Atâ:

— Tamam, mektubunu bekliyorum, dedi.

Daha sonra Zeyd b. Ali, mektubunda hitap paragrafından sonra imâmetle ilgili olarak şu satırları yazdı: “İmâmet, Peygamberimizden sonra insanların içine düştüğü ilk ihtilâftır. İnsanlar imâmeti dünya malını seçer gibi seçti. Her biri kendince imâmette daha fazla hakkı olduğunu, imâmetin kendisine ait olduğunu ve ona daha fazla layık olduğunu söyledi.”³⁴

Muhammed Ebû Zehra, Hz. Ebubekir ve Ömer’in hilafeti hakkında Zeyd b. Ali’nin olumlu şeyler söylediğini ve o ikisinin hilâfetini kabul ettiğini söylemektedir. Esasında Zeyd b. Ali’nin Ebubekir ve Ömer’in hilâfetlerini kabul edişi, tamamen o ikisinin hilâfette hak sahibi olduklarından kaynaklanmaktadır. O, Emeviler’e karşı ayaklandığı zaman muhtemelen, tepki çekmemek ve genel olarak insanların desteğini almak için o ikisinin hilâfeti hakkında olumlu şeyler söylemekte ve onların hilâfete getirilişini de şöyle izah etmektedir:

*...Asr-ı Saadette sürüp giden savaşların dönemi pek yakındaydı. Emîri Ali’nin kılıcındaki müşrik kanları henüz kurumamıştı. Halkın kalbinde intikam isteğinden oluşan kinler olduğu gibi duruyordu. Bütün kalpler tam anlamıyla İslam’a meyletmemiş ve boyunlar onun önünde büsbütün eğilmemişti. Toplumsal çıkar, bu nazik görevi, yumuşaklığı ve olaylara sevgi ile yaklaşması, yaş ve İslam’a girişte önceliğinin bulunması ve ayrıca Rasûlullah ile yakın ilişki içerisinde olması gibi özellikleriyle çok iyi tanıdıkları bir zâtnın yani Ebûbekir’in hilâfeti üstlenmesini gerektiriyordu. Hz. Ebûbekir ölüm döşeğinde iken yönetimi üstlenme işini Hz. Ömer’e vermek istediğinde halk bağırsarak ‘sen bizim başımıza katı ve sert bir kişiyi mi getirmek istiyorsun’ demiştir. Şiddet yanlısı olması, sert davranışı, din hususunda tavizsiz oluşu ve ayrıca düşmalara karşı acımasızlığı nedeniyle halk, Ömer’e razı olmamıştı da Ebûbekir onları yatıştırmıştı.*³⁵

Öyleyse Zeyd b. Ali’ye göre onların hilâfete getirilişi özel bir durumdur.

Zeyd b. Ali’den sonra onun her alandaki görüşleri, tâbileri ve öğrencileri tarafından İslam coğrafyasının her tarafına yayılmış ve asırlarca devam etmiştir. Ayrıca onun İslam’da imâmet ve hilâfet meslesine verdiği önem, kendisinden sonra

³⁴ İsa Doğan, *İmam Zeyd b. Ali*, ss. 286-287.

³⁵ İsa Doğan, *İmam Zeyd b. Ali*, ss. 288-289.

gelen Zeydî âlimlerce doğru anlaşılmış ve imâmet, İslam dininin temel esaslarından biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim Zeyd b. Ali'den sonra Zeydiyye; Mutezile ile yakın ilişkisini devam ettirmiş olup Zeydî İmam el-Kasım b. İbrahim er-Ressî, Zeydî esasların sayısını Mutezile'nin beş esasıyla eşit hâle getirmiş ve bu beş esası bilmenin, her mükellefe farz olduğunu, bunu bilmeyenin sapık ve cahil olduğunu söylemiştir. El-Kâsım b. İbrahim er-Ressî, Zeydiyye mezhebinin beşinci esası hakkında: 'dullara, yetimlere, körlere, hastalara ve diğer zayıflara Allah'ın vermiş olduğu hakların gasbedildiği ve Kur'an hükümlerinin geçerli olmadığı bir devirde mallar, alışverişler ve kazançlardaki serbestlik helal değildir. Bunların helal olması ancak âdil, ihsan sahibi ve Kur'an hükümlerine bağlı idarecilerin zamanıdır' diyerek İmâmet meselesinin önemine vurgu yapmıştır. Zeydiyye'nin usulünü sayısal olarak aynen Mutezile'ninki gibi yapan İmâmü'l-Hâdî Yahyâ b. el-Hüseyin er-Ressî de Mutezile'nin 'el-Menzile beyne'l-Menzileteyn' prensibini iptal ederek, yerine 'İmâmet' prensibini getirmiş ve Zeydiyye'nin 'Usûl-i Hamse'sini: 1- et-Tevhid, 2- el-Adl, 3- el-Va'd ve'l-Va'îd, 4- İmâmet, 5- el-Emr bi'l-Marûf ve'n-Nehy ani'l-Münker şeklinde oluşturmuştur.³⁶

Zeydiyye'nin imamet görüşü Hz. Ali (r.a.) ve evladının imamete daha layık olduğu şeklindedir. Bütün Şiiiler gibi Zeydiyye'nin de sahabe hakkındaki görüşleri sahabenin hilafet meselesinde Hz. Ali ile karşı karşıya gelmesi noktasında belirlenmiştir. Sahabeye sövme konusunda Zeydiyye mezhebi içinde görüş ayrılıkları vardır. Onlardan bazıları sahabeye sövmenin hiçbir mahzuru olmadığını iddia eder. Bazıları da sahabenin Peygamber'in arkadaşları olduğunu; Muaviye, Muğire b. Şube ve Ebu Musa el-Eşâri'nin dışında sahabeye sövmenin cazi olmadığını kabul etmiştir. İlmli Zeydîler de Zeyd b. Ali Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e sövmeyi reddettiği için Râfiziler tarafından terkedildiğini delil getirerek sahabeye sövmenin yasak olduğunu söyler.³⁷

Genellikle Zeydiyye Hz. Ali'nin daha faziletli olduğunu iddia etmesine rağmen Hz. Ebubekir ve Ömer'in hilafetini de meşru kabul etmektedir. Zeydiyye'ye göre imamın âlim olması tercih edilirken bazı durumlarda âlimlere müracaat edecek kadar bilgin olması yeterlidir.

³⁶ İsa Doğan, *İmam Zeyd b. Ali*, ss. 306-307

³⁷ İsa Doğan, *Ali Evladı İçin Silaha Sarılan İlk Fırka Zeydiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Samsun: Kardeş Matbaası, 1996, s. 140.

Zeydiyye belli bir sayıya ulaşıldığı takdirde imamın adaletsizliğine hükmedildiğinde huruc'u caiz görür. Ayrıca imam gerekli şartları taşıdığı müddetçe ümmet biat etmese de meşru imamdır.³⁸

Allah'ın sıfatları konusunda Allah hiçbir şeye benzemediği için mahlukun sıfatlarıyla izafe edilmez görüşündedir. Kur'an ve diğer ilahi kitaplar Allah'ın kelâmı olup Allah onları mahlukatından diğer şeyleri yarattığı gibi yaratmıştır.³⁹

Yine Zeydiyye'ye göre Allah'ın kullarına karşı adil sayılabilmesi için kulların fiillerinde hür iradeye sahip olmaları ve Allah'ın da onlara güç yetiremeyeceği şeyi yüklememesi gerekir. Buna göre kulun fiili kulda yaratılmış değildir. Onlara göre Allah'ın fiili olarak mevzu bahis olan sadece O'nun kullarına müstakil bir kudret hediye etmesidir. Zeydiyye'ye göre kader; kudret, miktar, ilim, farz gibi anlamlara gelir. Kaza ve kaderde cebr olmaması için sâbık ilim anlamındaki kader kulların ihtiyarına mani değildir.⁴⁰

Önceleri Zeydiyye mezhebine mensup olan Şevkânî daha sonra hadis ilmiyle meşgul olarak, bilgisini arttırmış ve kendisinde icihad salahiyeti görerek bu mezhepten ayrılmıştır. Fakat onun bazı düşüncelerinde Zeydiyye mezhebinin etkilerini görmekteyiz.

3.3. Şevkânî'nin Mezheplere Bakışı ve Ona Yapılan Tenkitlerden Bazısı

Şevkânî'nin görüşlerini ve eserlerini incelediğimizde çok az mesele de onlara muhalefet ettiği için ve Şevkânî nazarında Fırka-i Naciye ehl-i sünnet olduğu için onun itikadi mezhebinin "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat" olduğunu söyleyebiliriz.⁴¹ Şevkânî bir ehl-i hadis mensubu olarak fikhî mezheplere intisab etmemiştir. İctihad yapılması gerektiği üzerine vurgu yaparak taklidi reddetmiştir. Mezhep kurucularının da taklidi haram gördüklerini ama mensuplarının taklidi zorunlu hale getirdiklerini öne sürmüştür. Fıkhın belli kaynaklarının yeniden açıklanması ve mevcut kuralların fıkıh usulüyle bağdaşmayan yönlerinin tasfiye edilmesini gerekli görmüştür. Şevkânî taklidin insanları Kur'an ve sünnet'den uzaklaştırarak birbirinin muhalifi mezheplere

³⁸ İsa Doğan, *Zeydiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, ss.140-153.

³⁹ İsa Doğan, *Zeydiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, s. 101.

⁴⁰ İsa Doğan, *Zeydiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, ss. 109-119.

⁴¹ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, Mehmet Emin Akın (çev.), İstanbul: Medarik Yayınları, 2012, s.16.

böldüğünü savunmuştur. O Kur'an'ın ve sünnetin bütün zamanlar için yeterli ve kapsamlı olduğundan yola çıkarak, herhangi bir mesele de Kur'an ve sünnete vakıf bir müctehide başvurulması gerektiğini söylemiştir. Şevkânî'ye göre müctehid olmaktan maksat kendine gelen bir meseleyi Kur'an ve sünnet ışığında tenkit edip bir hükme varabilmektir. Müctehid şer'î hitapları sahabe gibi almalıdır. Şevkânî Sahihayn' de yer alan hadislerin sahihlik taşıdığını ileri sürer. O, icthad konusundaki düşüncelerinin çoğunu selefi olan İbnu'l Emir' den almıştır. Onların bu konudaki görüşlerinin çoğunu Hadevî mezhebine karşı muhalefetleri oluşturmuştur.

Şevkânî Hadevîlerin doğru tektir tezine karşı, müctehidlerin yanılabilirliğini savunmuştur.⁴² Bu hususta Peygamberimiz (s.a.s.) buyurdu: *“Muhakkak ki siz bana davacı olarak gelirsiniz. Bir kısmınız delilini ifade de diğerinden konuşkan olabilir. Ben ancak işittiğime göre hüküm veririm. Kime kardeşinin hakkından bir şeyle hükmedersem, onu almasın. Aksi takdirde ona ancak ateşten bir parça ayırıyorum demektir.”*⁴³ hadisini örnek vererek Peygamberimizin dahi kendisinin zâhire göre hükmettiğini, hükmünün gizli hakikate zıt olabileceğini ifade ettiğine dikkat çekerek hata ihtimali daha fazla olan, masumiyeti olmayan, kendisine vahiy de inmeyen birisinin elbette hata edebileceğini söyler.⁴⁴ Sonuçta hadis-i şerifte buyuruldu ki: *“Âlim icthadında hata ederse bir, isabet ederse iki sevap alır.”*(Buhari) Bu hadis de müctehidin yanılabilir olduğuna delildir. Hadevilerce onun bu iddiası Şevkânî' nin de yanılabilir olduğunu içerdiği için kendisiyle çelişmektedir. Onlara göre Şevkânî' nin iddiası problemliydi. Hadevîler Şevkânî'yi kendisini mutlak otorite yapmakla ve herkesin onun görüşlerini taklit etmesini istemekle ithâm etmiştir. Hadevîler Sahihayn'de hadis rivayet eden sahabelerden bazılarını ehl-i beyt ve Ali' ye muhalif gördüklerinden dolayı ve yine Sahihayn'deki hadislerin çoğunu ahad haberler oluşturduğu için güvenilir kabul etmezler. Şevkânî ise ahad haberler üzerinde icmâ edildiği takdirde ilim ifade edeceğini söyleyerek Sahihayn'da bu kategoriye dahil eder.

Şevkânî icmâ ve kıyası hukukun kaynağı olarak görmez ve der ki: *“Kim icmânın delil olduğunu iddia ederse çok büyük bir iddiada bulunmuş olur. Bunun sebebi; her bölgedeki bütün âlimlerin bir mesele üzerinde icmâ etmesinin, farklı mezheplerin, mizaçların, anlayış farklılıklarının, zıt tabiatların ve ihtilaf arzusunun*

⁴² Bernard Haykel, “Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydiler”, ss.129-147.

⁴³ Buhari, Şehadet, 27; Ahkam,20; Hileler,10; Müslim, Akdiye,1

⁴⁴ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, Abdü'l-Vahid Metin (çev.), İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996, s.47.

varlığından ötürü imkansız oluşudur.” Hadevîler ise ehl-i beyt’in icmâ’ını otorite olarak görürler. Şevkânî ictihadın sürekli ve zorunlu bir süreç olduğunu söyler. Ayrıca daha sonraki nesillerin otoriter fikhî hükümlere ulaşmaları daha kolay olduğu için sonraki âlimlerin müctehid olma hakkında nisbî bir kolaylığa sahip olduğunu iddia eder.⁴⁵

Âlimlerden bazıları onu mezhepsiz diye adlandırarak, Şevkânî hakkında çirkin sözler sarfetmişlerdir. Şiddetli bir Hanefî mezhebi müdafisi olan ilim adamı Muhammed Zahid el-Kevserî (1879-1951) Şevkânî hakkında sapkın, şehvet düşkünlerinin önderi, hakkı iptal eden, Allah’ın şeraitini değiştiren, Yahudi soyundan.. gibi ifadeler kullanarak ağır ithamlarda bulunur. El-Kevserî Şevkânî’ nin mezhep imamlarını taklid edenleri, onları Rab edinmekle suçladığını söyler. Başka bir eleştirisinde Şevkânî’ nin kabir ziyaretlerinde insanların bazı bidatlere bulaşmalarından veya tevessüllerinden ötürü onları tekfir ettiğini zikrederek amelî küfrün insanı dinden çıkarmayacağını bilmemek korkunç bir cehalettir der. Oysa Şevkânî’nin Müslümanların ibadet ve adetlerinde hassas davranmasının sebebi dini korumak, Müslümanların selef-i salihinin izlediği yol üzere olmalarını istemesinden ibarettir. El-Kevserî Şevkânî’ nin kabir ziyaretlerinde kabir ehline tevessül edenlerin şirke girdiğini söylemesini kınarken, Şevkânî’nin kitaplarını okuyanlar ve onu sevenler hakkında “Şevkânî’yi hamle tesbih edenler” ifadesini kullanarak kinaye yoluyla Şevkânî’ye ibadet ettiklerini îmâ eder. El-Kevserî Şevkânî’yi dörtten fazla kadınla evlenilebileceğini söylemekle suçlar ve onu “şehvet düşkünlerinin önderi” olarak nitelendirir. Oysa Şevkânî tefsirinde, Nisa Suresi 3. ayet-i kerimeyi dörtten fazla kadınla evlenmenin haram olduğuna delil getirir. El-Kevserî burada onun tefsirinde naklettiği şâzz bir görüşü onun görüşüymüş gibi göstermiştir. El-Kevserî, Şevkânî hakkındaki eleştirilerinde o kadar ileri gider ki nihayetinde onu ümmetin içine sızmış bir din bozguncusu ve kafir ilan eder, neseben Yahudi olduğunu iddia eder.

El-Kevserî, sadece Şevkânî’yi değil onun dışında daha bir çok âlimi de ağır şekilde eleştirir. Özellikle selef akidesini temsil eden İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye gibi âlimlerden sapkınmış gibi bahseder.

Selefi akımının öncüleri hakkında birçok eleştirilerde bulunulmasına; Mısır’da Modernizmin etkisinde kalan akılcıların kasıtlı olarak Selefi diye

⁴⁵ Bernard Haykel, “Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydiler”, ss.137-143.

adlandırılması, önceki asrın başlarında selefi düşüncenin yayılması ve Kelâm'a karşı tavrın alınması sebep olmuştur.⁴⁶

---

⁴⁶ İmam eş-Şevkâni, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, ss.29-68.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEVKANİ’NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Şevkânî kelâm âlimlerinin nazar ve istidlâldeki yolunu eleştirir. İstidlâlde kelâm âlimlerinin cevherlerle arazlarla gittiği yol Şevkânî’ye göre makbul bir yol değildir. Ona göre kalamcılar kitap ve sünnetin getirdiği deliller üzerinde durmuyorlar. Sahabe, Tabiin ve Selef-i Salihin’in delil getirdiği şeylerden başka şeyler üzerine delil getirmeleri ulemadan kimse için uygun olmaz. Çünkü insanların en hayırlısı sahabeler, sonra sahabeleri takip edenlerdir.⁴⁷

Şevkânî Kelâm ilminde kaydedilen kaideleri uçurumun kenarına inşa edilmiş yarın çökecek olan binaya benzetir. Bu kaydedilen kaideler akılla tespit edilmemiş ancak hevese uygun şeylerdir, der. Ona göre kelâmcılık aklî deiller üzerine binâ edilmiştir fakat bu fitrat üzere olan sâlim akıl değildir. Fitrat üzere olan sâlim akıl olmayınca da her taife, akıl inandığı şeyi gerektiriyor zanneder⁴⁸

Şevkânî ayrıca kelâmcıların ayıplarını açıklarken, onların Allah’ın sıfatlarını kesintiye uğrattıklarını ve Kur’an ve Sünnetten sâbit nasları reddettiklerini söyler. Kelâmcıların yoluyla akâide ulaşmayı reddeden Şevkânî kelâm ve kelâmcılar hakkında şu ifadelerde bulunur:

Aklî delilleri bilmeyen kimseyi onlar Allah’ı bilmez sandılar. Böylece onlar âvâmın küfründe birleştiler. İşte bu çok çirkin, ilacı bulunmayan amansız bir hastalıktır. Âvâmın birçoğunun kalbindeki imanı biz büyük dağlar gibi bulduk. Kelâm ilmiyle ilgili olan bazılarında da sadece akla uygun olan şeylere haiz oldukları için imanlarında eksiklik olduğunu görürüz. Eğer Rabbânî lütufları idrâk ederse kurtulur, idrâk edemezse helâk olur. Hak ümmetin selefinin üzerinde olduğu

⁴⁷ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akîde*, Beyrut: Risale Yayınları, 1414/1994, c.1, s. 176.

⁴⁸ Muhammed b. Ali es- Şevkânî, *Edebu’- Taleb ve Muntehe’l-Irb*, Şam: Daru’l-Yemame Yayınları, 1421/2000, s. 146.

şeydir. İslamın aslı, kulların emrolunduğu Allah'ın birliğine, Muhammed'in (s.a.s) Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmektir. Kelâm ehlinin sözleri gibi şüphe, inceleme yoktur.⁴⁹

Şevkânî'nin Kur'an ve sünnette olmadığı gerekçesiyle kelâmcıların istidlaldeki yollarını eleştirmesi pek tutarlı gözükmemektedir. Onun bu görüşü Selefiyye'nin de kabul ettiği görüştür. Eşari risalesinde bu hususa şöyle cevap verir: “Kelamcıların bahsettiği cevher, araz, hareket, sukun gibi konular tevhide delalet edecek şekilde Kur'an'da vardır. Örneğin İbrahim (a.s) kıssasında yıldızlar, ayın kaybolması sukun. Bir yerden bir yere hareket etmesi hareket konusuna delildir.” Yine Selefiyye'nin ve aynı zamanda Şevkânî'nin kelamcılara bir diğer eleştirisi olan Peygamber ve sahabenin söylemediği hususlarda ulemanın susması gerekir eleştirisine de Eşâri: “Peygamber kelâm yapmamıştır. Fakat Allah'ın dini konusunda araştırma yapan sapıktır” demiyor şeklinde cevap verir.⁵⁰

Akide cihetinde Şevkânî kendisinin Selefiyye'ye bağlı olduğunu iddia eder. Fikirlerinde ise İbn-i Teymiyye' den ilham almıştır. Burada geçen selefiyye tabirinin izahı şöyledir:

Kendilerine “Selefiyyün” ismi veren kimseler hicri dördüncü asırda meydana çıkmış Hanbelilerdir. Kendilerine ait fikirlerin, Ahmet bin Hanbel de son bulmuş olduğuna inanırlar. Bunların ortaya çıkışları bilahare hicri yedinci asırda tekrar yenilenmiş ve İbn-i Teymiyye ile yeniden canlanmıştır. Bu mezhebe bazı yenilikler İbn-i Teymiyye tarafından ilave olmuştur. Hicri onikinci asırda Arap Yarımadasında tekrar ortaya çıkmıştır. Bunu Muhammed bin Abdilvahhab diriltmiştir. Selefiyyunun ve İbn-i Teymiyye'nin başlıca görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Selefiyye erbabı aklî ve mantıkî yolların İslâm'a sonradan sokulduğunu ve bunların sahabe ve tabiin nazarında asla bilinmediğini söylerler.

2. Ölülerden birinin vasıtasıyla Allah'a tevessül etmenin yanlış olduğu inancından hareketle Peygamber efendimizin (s.a.s.) kabri şerifini ziyaret etmeyi vahdaniyete aykırı bulurlar. Yine bundan hareketle bir evliyânın kabrine yönelerek dua etmeyi de vahdaniyetle bağdaştırmazlar.

⁴⁹ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, ss. 177-179.

⁵⁰ Eş'ari, *Risale fi İstihsâni'l-Havz fi İlmi'l-Kelâm*, Beyrut: y.y., 1953, s.22-26.

3. İbn-i Teymiyye, Kur'an-ı Kerimin Allah kelamı olduğuna ve mahluk olmadığına inanır. Fakat Kur'an'ın kadim olduğuna da hükmetmez.

4. İbn-i Teymiyye Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin zahirine bakarak Allah'ın keyfiyetsiz eli ve yüzü olduğuna inanır. Kur'an ayetlerinden mecâzi bir manayı kabul etmez. Mesela İbn-i Teymiyye Allah'da yed (el) olduğuna inanır, ama bunun keyfiyeti meçhuldür der. Asıl Selefin ise bu husustaki görüşü bu ayetlerin ifade ettiği mananın bilinemeyeceği ve insanların bu ayetlerden ne murat edildiyse ona inanmaları gerektiğidir.⁵¹

İbn-i Teymiyye'nin görüşleriyle Şevkânî'nin görüşlerini karşılaştırdığımız zaman aralarında benzerlikler olduğu ortaya çıkar. Bunun örneklerini yazdığı eserlerinde ve tefsirinde görmek mümkündür.

Öte yandan Şevkânî, Mutezilî bir çevrede yetişmiş olmasına rağmen tefsirinde her fırsatta onların görüşlerini tenkit eder. Bilhassa Mutezile'nin önemli bir temsilcisi olan Zemahşerî'ye ağır eleştirilerde bulunur.

1. İlahiyat

1.1. Şevkânî'nin Allah'ın Varlığı ve Sıfatları Hakkındaki Görüşleri

1.1.1. Allah'ın Varlığını İspat Eden Deliller

Şevkânî Allah'ın varlığı üzerine delil getirmede kelâmcıların getirdiği delilleri faydalı bulmaz. O bu konuda Allah'ın azâmetini, büyük-küçük her şeye kudretinin yeteceğini açıklayarak, Kur'an-ı Kerim'in yolunu izleyip Allah'ın varlığını ispat eder. Şevkani kelâmcıların akıl ile olan ispatlarına tenkitte bulunur. Kur'an-ı Kerim'in her inançsızın şüphesini kontrol altına alacak kesin delilleri kapsayacağını ifade eder . “*Biz kitap da hiçbir şeyi eksik bırakmadık*”⁵² ayeti kerimesini yani ayrıntılı olarak veya genel olarak dine dair hiçbir şeyi Kur'an'da terk etmedik şeklinde yorumlar. Bu durumda Allah'ın varlığını ispatta bütün insanların

⁵¹ Muhammed Ebu Zehra, *İslamda Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, Ethem Rûhi Fığlalı-Osman Keskioglu (çev.), İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1970, ss.253-265.

⁵² En'am, 6/38

idrakine uygun olan Kur'anî deliller yeterlidir.⁵³ Şevkânî'nin Allah'ın varlığı üzerine delil getirmesinde izlediği yolu iki delille özetlemek mümkündür:

1.1.1.1. Fıtrat Delili

Fıtrat delili veya kabûl-i âmme delili, insandaki din ve Allah fikrinin doğuştan olduğu esasına dayanır.⁵⁴

Şevkânî fıtrat delilini Allah'ın varlığını ispatta temel kabul eder. Onun bu konudaki görüşleri şöyledir: “Şüphesiz Allah'ın varlığı fitrî apaçık bir iştir. Kesin deliller getirmeye muhtaç değildir. Selim fıtrat yaratıcının varlığını ikrâr ve Allah'a iman üzere şekillenmiştir.”⁵⁵

Şevkânî tevhidin fitrî olduğuna şu ayeti delil getirir: ‘(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.’⁵⁶ Ona göre ayet müslüman-kafir farkı gözetmeksizin bütün insanlara hamlolunmuş, böylelikle kafirler için itiraz etme hakkı kalkmıştır.⁵⁷ Şu ayet de fıtrat deliline işaret eder; ‘Hepiniz Allah'ın boyası ile boyanın. Boya yönünden Allah'tan daha güzel kim vardır? Biz ancak ona kulluk ederiz.’⁵⁸ Allah'ın boyası insanları üzerinde yarattığı fıtratıdır.⁵⁹ “Her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”⁶⁰ hadis-i şerifi de buna delildir.⁶¹

“Muhakkak kullarımın hepsini hanifler olarak yarattım. Şeytan onlara geldi, onları dinlerinden cahil bıraktı, helal ettiğim şeyleri onlara haram etti, hakkında delil indirmedığım şeyi bana ortak koşmalarını onlara emretti.”⁶² kutsi hadisindeki

⁵³ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.161.

⁵⁴ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, Konya: Şelçuk Üniversitesi Yayınları:47, İlahiyat Fakültesi Yayınları:1, 1988, s.137.

⁵⁵ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî'l-Halebi ve Evladihi Yayınevi, 1924, c. 4, s. 224.

⁵⁶ Rum, 30/30

⁵⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c. 4, s. 224.

⁵⁸ Bakara, 2/138

⁵⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s. 149.

⁶⁰ Buhârî, cenâiz 92; Ebû Dâvut, sünne 17; Tirmizî, kader 5

⁶¹ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.163.

⁶² Müslim, c.10, s.314

‘hanifler’i Şevkânî; ‘bütün dinlerden İslam dinine meyledenler’ seklinde yorumlar.⁶³ Buna göre Rasulullah (s.a.s.) insanlara tevhibi hatırlatması için ve insanı şeytanın tuzağından temizlemek için gönderildi. Allah’ın varlığını insanlara bildirmek için değil. Çünkü, Allah’ın varlığı zaten fitrîdir.⁶⁴

*“İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir.”*⁶⁵ ayetinde işaret edildiği gibi Şevkânî’ye göre fitratın inkarında insan ne zaman inatçılık yapıp kibirlense felaket ve musibetler şiddetlendiğinde fitratın etkisinin açığa çıkması kaçınılmazdır. Allah-u Teala kitabında ayetlerin birçoğunda bu hakikati açıklıyor. İnkâr edenlerin dahi felaket anında Allah’a yöneldiklerine Şevkânî şu ayet-i kerimeyi de delil getirir⁶⁶:

*“O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığımız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah’a has kılarak “Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız” diye Allah’a yalvarırlar.”*⁶⁷

Şevkânî bu ayetin tefsirinde der ki: “Buradaki yalvarma Allah’a iman ettiklerinden değil, felaketten kurtulmak içindir. Başkasının onları kurtaramayacağını biliyorlar.”⁶⁸

Şevkânî tefsirinde yine bu konuyla ilgili; *“Denizde size bir sıkıntı dokunduğunda bütün taptıklarınız (sizi yüzüstü bırakıp) kaybolur, yalnız Allah kalır. Fakat sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.”*⁶⁹ ayet-i kerimesini de örnek gösterir. Müşrikler bu haldeyken putlarının kendilerine bir

⁶³ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.5, s. 476.

⁶⁴ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.164.

⁶⁵ Yunus, 10/12

⁶⁶ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.164.

⁶⁷ Yunus, 10/22

⁶⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s.435.

⁶⁹ İsrâ, 17/67

fayda sağlayamayacağını, Allah'a karşı müdafaya putlarının gücünün yetmeyeceğini ilmen biliyorlar der.⁷⁰

Aynı zaman da Şevkânî fitrî bilgiyi Allah'ın insandan zerre âlemindeyken aldığı misaka da bağlıyor. Allah'ın şu kavlinde işaret ettiği gibi: “*Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.*”⁷¹ Ona göre; bu ahit sağlam bir sözdür ve Allah'ın kıyamet günü yarattıkları üzerine delilidir. Kıyamet günü insanların Allah'a bir bahaneleri, mazeretleri olmasın diye⁷² Allah-u Teala hem buradaki misâkı hatırlatır hem de Nisa Suresi 165. ayet-i kerimede ifade edilen insanlara peygamberler ve kitaplar gönderilmesini hatırlatır: “*Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”⁷³

1.1.1.2. Gaye ve Nizam Delili

Dünyadaki her şeyi Allah büyük bir düzen ve intizam içinde uygun şekilde bir gaye için yaratmıştır. Dünyadaki tabiat düzenini, kanunlarını ve her biri bir gayeye hizmet eden kendi uzuvlarındaki sanatı inceleyen insan bu muhteşemlik karşısında hayretini gizleyemez. Onları var edip bu gayelere yönelenin varlık ve birliğini, gücünü müşahade eder. Âlemdaki bu nizamın ve gayenin ilim ve akıldan yoksun bir varlığın eseri olması kabul edilemez. O halde kainat âlim ve akıllı bir illetin eseridir. O da Cenab-ı Allah'tır. Kelâmcılar tarafından getirilen bu delile “gaye ve nizam delili” denir.⁷⁴

Şevkânî gaye ve nizam delilini Allah'ın varlığında ve birliğinde delil getirerek şunları ifade eder:

Nefisten şüpheyi çıkarıp atmak için Allah-u Teala buyuruyor ki: “*De ki: ‘Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.’ Fakat âyetler ve uyarılar, inanmayan*

⁷⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s.243.

⁷¹ A'râf, 7/172

⁷² Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c. 2, s. 263.

⁷³ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c. 1, s. 538.

⁷⁴ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 135.

bir topluma hiçbir fayda sağlamaz."⁷⁵ Bu ayetteki bakmaktan murad yer ve göklerdeki yaratılmışlarla, onları yaratanın birliğine, kudretine ve kemâline delalet eden şeyleri tefekkür edip ders almaktır. Şüphesiz her bir mahlûkatta Allah'ın sanatının görkemliliğinden, Allah'ın göklere-yerlere hükümranlığundan ders alabilenler için ibretler, mütefekkirler için öğütler vardır.⁷⁶

Allah (a.c.) Kur'an-ı Kerim'de dünyayla, kainatla, insanın nefsiyle alakalı olan şeylerle delil getirerek varlığına ve birliğine işaret ediyor. Güneşten, yıldızlardan, aydan, geceden, gündüzden, yağmurdan, rüzgardan, şimşekten, gökgürültüsünden, yıldırımdan, ağaçlardan, dağlardan, denizlerden ve kainattaki daha başka şeylerden örnekler veriyor. Şu ayetteki gibi: "*Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.*"⁷⁷ Kafirlerin belirttiği ilahlar bunlardan hiçbirine kâdir değildir. İnkâr edenlerin gece-gündüzün birbirini takip etmesi, gökler-yerin yaratılması gibi âlâmetlerden birini dahi düşündüklerinde gözleri kamaşıp onun hakikatinin tasavvurundan zihinleri daralıp tüm bunların sanatkârının bütün noksanlıklardan münezzehe olan Allah olduğunu tasdik etmeleri gerekir.⁷⁸

Allah'ın şu ayetindeki misâli gibi: "*Şüphesiz, göklerde ve yerde, inananlar için (Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren) nice deliller vardır. Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır. Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır. İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?*"⁷⁹ Bu zikredilen

---

⁷⁵ Yunus, 10/101

⁷⁶ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, ss.271-476.

⁷⁷ Bakara, 2/164

⁷⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s.163.

⁷⁹ Câsiye, 45/3-6

ayetler Allah'ın kesin delilleridir.⁸⁰ Çünkü Allah dünyadaki her şeye kendi varlığının delillerini yaymıştır.

Düşünen, akleden için dünya hayatındaki düzenin, insicâmın büyük Yaratana işaret ettiği âşikardır. Âfâki ayetler buna delildir. Şüphesiz ki birbirine komşu kıtalar, bahçelerde aynı topraktan yetişmesine, aynı suyla sulanmasına rağmen bitkilerin çeşitli olması, meyvelerinin her birinin tadının birbirinden farklı olması Allah'ın hayret verici sanatına, kudretinin büyüklüğüne akledenler için delildir. Allah'ın izzetli kitabında buyurduğu gibi: “*Yeryüzünde, hepsi de aynı su ile sulanan, birbirine komşu toprak parçaları, tek ve çok köklü üzüm bağları, ekinler, hurma ağaçları vardır. Fakat onları şekil ve lezzetçe birbirinden farklı kılmışızdır. Düşünen kimseler için bunda ibretler vardır.*”⁸¹ Yiyeceklerin bazılarının tatlı, bazılarının ekşi olması Allah'ın cömertliğindedir. Bu çeşitlilik Allah'ın kudretiyledir. Çeşitliliklerinde akıl nazarında düşündüğümüzde iki sebep vardır: Ya yer (toprak) değişikliğinden, ya da suyun çeşitliliğinden. Eğer birbirine komşu toprak parçalarıysa sulandığı suda tekse o zaman bu çeşitliliğe Allah'ın varlığına işaret etmesinden başka sebep kalmıyor.⁸² Bundan dolayı noksanlıklardan münezzeh olan Allah-u Teala buyuruyor ki: “... *Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.*”⁸³

Bir de insanın kendisi de Allah'ın varlığına en büyük delillerdendir. Kur'an-ı Kerim' de bu hususta şöyle buyruluyor: “*Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın*”⁸⁴. Yine başka bir ayette: “*Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir...*”⁸⁵ buyruluyor. Nefislerimizde Allah'ın kudretinin ve hikmetinin eserleri vardır. Allah buyuruyor ki: “*Nefislerinizde de ibretler vardır. Görmüyor musunuz?*”⁸⁶ Yani nefislerimizde de Allah'ın varlığına, birliğine delalet eden ayetler vardır. Allah insanı önce nutfе, sonra kan pıhtısı, sonra kan pıhtısının bir parça ete dönüşmesi, sonra ette kemikler oluşması, sonra kemiklere et giydirilmesi olarak aşama aşama yaratıyor. Sonra ona ruh üflüyor. Herkesin rengi, şekli, özelliği farklı yaratılıyor. Nutfenin bir insan haline gelinceye kadar bir durumdan başka bir duruma dönüşmesi Allah'ın varlığına en büyük delillerdendir.⁸⁷ İnsanın yaratılış

⁸⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.5, s.4.

⁸¹ Ra'd, 13/4

⁸² Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s.65.

⁸³ Nahl, 16/12

⁸⁴ Târik, 86/5

⁸⁵ Rûm, 30/20

⁸⁶ Zâriyât, 51/21

⁸⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c. 5, s. 85.

aşamalarına Allah (a.c.) ayet-i kerimesinde şöyle işaret ediyor: “*Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu ‘alaka’ hâline getirdik. Alakayı da ‘mudga’ yaptık. Bu ‘mudga’ yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!*”⁸⁸

İnsanların Arap, Türk, Rum gibi farklı ırklardan, farklı renklerden olması dillerinin farklı olması, aynı ebeveynen dünyaya gelmiş bile olsalar bir insanın diğerinden ayırt edilebilmesi basiret gözüyle bakanlar için yine Allah’ın varlığının delâletlerindedir.⁸⁹ Allah’ın şu buyruğunda beyân ettiği gibi: “*Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.*”⁹⁰

Şevkânî’nin gaye ve nizam delilindeki düşünceleri böyledir. Gaye ve nizam delili Allah’ın varlığı üzerine delil getirmede Şevkânî’nin kabul ettiği ve Selef için uygun gördüğü bir yoldur. Şevkânî bu delili özel olarak zikretmemekle beraber onun Allah’ın varlığını delillendirme konusundaki yönteminden bu delil üzerinde durduğu kanısına varıyoruz. Onun bu konudaki metodu, Kur’an-ı Kerim’deki ayet-i kerimelerle delil getirmek suretiyle Allah’ın varlığına delâlet eden hususları düşünmeye teşvik etmektir.

Şevkânî’nin de bahsettiği gibi Allah’ın varlığı üzerine deliller çok fazladır. İnsanın yaratılışındaki harikalar, algılama duyusunu oluşumu, her uzvun vazifesini yerine getirmesi için uygun yere konulması noksanlıklardan münezze olan Yaraticının varlığında şüphe duyulması mümkün olmayan şeylerdendir. İnsanın kendisinde olan deliller, onu yaratanın ve bir nizama koyanın varlığına işaret etmede yardımcı olur.⁹¹

İnsanlar dünyaya baktıklarında onun içindeki şeyleri tetkik ederlerse bu kainatta tesadüflüğün bulunmadığına şahit olurlar. Dolayısıyla bu muhteşem kainatın muhakkak bir icad edicisi vardır. Bedevilerden bazılarına ‘Rabbini ne ile tanırırsın?’ diye sorulduğunda onlar: ‘Devenin ayağının izinin olması, devenin geçtiğine delildir. Bunlar (bu kainattaki nizam) niye her şeyden haberdar olana (Allah’a) delalet

⁸⁸ Mu’minûn, 23/12-14

⁸⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, c. 4, ss. 219-220.

⁹⁰ Rûm, 30/22

⁹¹ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, ss. 174-176.

etmesin!’ derler. Kur’an-ı Kerim’deki Allah’ın şu kavli de buna işaret eder: “...Peygamberleri dedi ki: ‘Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?’”⁹² Kur’an-ı Kerim gökler, yerler ve ikisi arasındaki Allah’ın yarattığı muhteşem şeylere işaret ederek bütün noksanlıklardan münezze olan Allah’a iman etmeleri için insanları düşünmeye davet eder.⁹³

1.1.2. Allah’ın Birliğini İspat Eden Deliller

Şevkânî fitrat ve nizam delilini Allah’ın birliğine de delil getirir.

Bu konuda özellikle şirk hâsıl olmaması için Yüce Allah’a gösterilen tâzim ve hürmetin başka hiç kimseye gösterilmemesi gerektiğine, zor durumlarda Allah’tan başka kimseden yardım istenilmemesi gerektiğini vurgular. Şevkânî; tevessülün caiz olmadığı hususundaki görüşünü “*De ki: “Allah dilemedikçe, ben kendime bile ne bir zarar, ne de fayda verme gücüne sahibim.”*”⁹⁴ ayetinin tefsirini yaparken şöyle ifade ediyor:

Bu ayet üzerlerine Allah’tan başka kimsenin gideremeyeceği bir musibet indiği zaman Rasûlullah (s.a.s.) ’den yardım isteyen kimseleri bu hallerinden men ediyor. Yine Allah’tan başkasının elde etmeye güç yetiremediği bir şeyi Rasûlullah’tan istemeyi nehyediyor. Çünkü talep makamı ancak Cenâb-ı Allah’ın makamıdır. Öyleyse Peygamberlerden, ashaptan, salih kimselerden nasıl yardım istenebilir. Allah’tan başkasının yerine getirmeye muktedir olmadığı şeyleri, toprağın altındaki kimselerden isteyen ve onların kabirleri başında itikâfa girenlerin durumu çok gariptir. Bunlar nasıl oluyor da kendisinde şirk olan böyle bir şeye düşüyorlar. Yine ilim ehlinin onların düştükleri bu durumu bilip de bundan onları nehyetmemelerini ve cahiliye ile onların aralarına perde çekmemelerine şaşıyorum.⁹⁵

Görüldüğü gibi Şevkânî, belki de dönemindeki Vehhâbilik hareketinin de etkisiyle şirk hâsıl olmaması için kabir ziyaretleri konusunda hassasiyet taşımaktadır. Özellikle bu konuda, insanları uyarma noktasında gerekli ihtimâmı göstermeyen âlimleri de tenkit etmektedir.

---

⁹² İbrâhîm, 14/10

⁹³ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, s.168.

⁹⁴ Yunus, 10/49

⁹⁵ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, c. 2, s. 450.

1.1.3. Allah'ın Sıfatları

İnsan ilk zamanlardan beri Allah'ı merak etmiş, bazen bu konuda aklını kullanarak yorum yapmış, bazen de aklının acziyetini itiraf ederek sağlam bir imanla bağlanmış. Allah'ın zâtı ve ulvî sıfatları daima insan idrak seviyesinin üstünde kalmıştır. Allah'ın sıfatları konusundaki müteşâbih ayetler de bazı kesimler tarafından yorumlanırken bazı kesimler tarafından olduğu gibi te'vil etmeksizin kabul edilmiştir. Peygamber (s.a.s) döneminde kuvvetli bir imâna sahip olduklarından Allah'ın zâtı ve sıfatları konusunda ashap Rasûlullah'a bir şey sormamış ve bu meselede ihtilaf da etmemişlerdir. Sıfatlar hakkındaki görüşlerin meydana çıkış zamanı Abdullah b. Sebe ve taraftarları Sebeiyye tarafından Hulafa-i Raşidinin son zamanlarında olduğu bilinmektedir. Çünkü bu fırka teşbih ve tecsim - ilâhi zatı yaratıkların zâtlarına benzetme bazen de O'nu cisim sıfatları olan bir cisim kabul etme- görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bazı aşırı Şiiler de onlara tâbi olmuşlardır. Mutezilelerden bir kısmı da sıfatların nehyinde mübalağa edip nefye, ta'tile gitmişlerdir. Ehl-i sünnet sıfatları ispat yolunu tutmuştur.⁹⁶

Allah'ın sıfatları konusunda Âl-i İmran Sûresi, yedinci ayetin⁹⁷ tefsirini yaparken muhkem ve müteşâbih terimlerinin çeşitli müfessirler tarafından yapılan tariflerinin yanlış ve eksik olduğu söyleyen Şevkânî; bu terimleri yeniden târif eder. Şevkânî muhkem ve müteşâbih tarifini şöyle yapar: “Muhkem ya kendisi, ya da başkası itibâri ile mânâsı açık, delâleti de zâhir olandır. Müteşâbih ise ne kendisi ne de başkası itibâri ile mânâsı açık olmayan yahut da mânâyâ delaleti zâhir olmayandır.”⁹⁸

Şevkânî müteşâbih ayetlerin tefsirini yaparken de hiçbir te'vil'e yanaşmaksızın müteşâbih ayetlerin zâhiri manaları üzerinde durur.⁹⁹ Bu bağlamda Şevkânî, Kur'an ve Hadis'de geçen müteşâbihden olan Allah'ın: “İstivâ, vech, ayn,

⁹⁶ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss. 172-173.

⁹⁷ “O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, 'Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır' derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.”

⁹⁸ Mevlüt Güngör, “Fethu'l-Kadir”, s. 463.

⁹⁹ Abdullatif Uyan, “Şevkânî”, *Menkibelerle İslam Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul:Berekat Yayınevi, III, 1983, s. 1890.

yed...” gibi sıfatlarının hiçbir yorum yapılmadan olduğu gibi kabul edilmesini ister. İlgili nasları zahiri anlamları üzerine alarak tevil etmeyi tercih eder. Meselâ; yed kelimesininin geçtiği ayeti “Rasûlullâh ile yapılan sözleşme, Allah ile yapılan sözleşme gibidir” diyerek tevil etmiştir.¹⁰⁰

Kur’an’ın mahluk olup olmaması hususunda da bir görüş beyan etmekten imtinâ eden Şevkânî “*Rab’lerinden kendilerine yeni bir öğüt (bir uyarı) gelmez ki, onlar mutlaka onu alaya alarak, kalpleri de gaflette olarak dinlemesinler.*”¹⁰¹ ayetinin tefsirini yaparkenki bu konudaki görüşlerini şöyle dile getiriyor:

Kur’an-ı Kerim’in harflerden ve seslerden mürekkep olduğu hususunda ihtilaf yoktur. Meydana gelen anlaşmazlık ise Kelam-i Nefsi konusundadır. Mutasım, Me’mun, Vâsık’ın zamanında Kur’an’ın kadim veya hadis olması konusunda ilim ve fazilet ehlerinden çok kimseler eziyetlere maruz bırakıldılar. Sünnet uleması Kur’an’ın hâlkı ve hüdûsu ile ilgili sualine cevap vermemek ile isabet etmişlerdir. Allah bu kimseler sebebiyle Rasûlü’nün ümmetini bid’at’ten korudu. Lâkin bu zatlar Kur’an’ın kadim olmasına hükmetmekle beraber bununla yetinmeyip Kur’an hâdistir diyenleri tekfir ettiler. Keşke sünnet uleması bu hususta ilim de Allah’ın koyduğu hududu aşmasalardı. Çünkü sahabe, tabiin, seleften bir şey işitilmemiştir.¹⁰²

Şevkânî El- Fevâidu’l- Mecmua (Mevzû Hadisler)’ da “*Kim Kur’an yaratılmıştır derse o kâfirdir.*” hadisinin uydurma olduğundan bahsederken şunları söyler:

*Bu sözün Me’mun (Abbasi Halifesi) zamanında ortaya çıkmasıyla insanlar çok büyük sıkıntılar çektiler. Kör ve karanlık bir fitne o zaman ortalığı sarmıştı. Bu konuda söz söylemek bid’at ve münker bir şeydir. Bu konuda ne Kur’an’da, ne de Sünnet’te tek bir harf varid olmamıştır. Selef-i Salihin’den bu konuda herhangi bir şey rivayet edilmemiştir.*¹⁰³

Ayrıca Şevkânî, sûfilerin Allah’ın sıfatları konusundaki yorumlarından yola çıkarak onların Kur’an hakkındaki birçok sözlerinin tefsirden çok tahrife yakın olduğunu, bunların çoğunun Batiniye Fırkaları’nın tefsirlerinin cinsinden olduğunu söyler.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Sümeyye Onuk, “eş-Şevkânî ve Seylü’l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, s.13.

¹⁰¹ Enbiyâ, 21/ 2-3

¹⁰² Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, c.3, s.397.

¹⁰³ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi’l-Ehadis El-Mevdua*, s.440.

¹⁰⁴ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi’l-Ehadis El-Mevdua*, s.442

1.2. Şevkânî'nin İnsan Fiilleri Hakkındaki Görüşleri

1.2.1. Husn ve Kubh

İnsan fiillerinin kazandığı nitelik, sorumluluk ve hürriyet açısından insanı ilgilendirmektedir. Fiillerin nitelik kazanmasında bazı Kur'an terimlerinin açıklanması gerekmektedir. Kötü ile iyi arasını ayırt eden Kur'an'a göre iyi olan mâruf (hayır) , kötü olan münker (şer) dir. Şu ayette işaret edildiği gibi: “*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.*”¹⁰⁵

Kelâmda Mûtezilenin kullandığı hasen-kabih (güzel-çirkin) ile bunların yerine kullanılan ama daha çok ahlâkî anlam ifade eden sâlih ve fâsid kelimeleri kullanılmaktadır. Hasen- kabih ehli sünnet kelâmı tarafından da kullanılmaktadır. Kelam ilminde bu kavramlara verilen manadan çıkan hayat görüşü etrafında şiddetli münakaşaların yaşandığını söyleyebiliriz. Mûtezile ve Mâturîdiyye iyilik ve kötülüğün fiillerin kendi tabiatlerinde olduğunu ve akılla bilinebileceğini, dolayısıyla şeriat ulaşmayan bir kimseye de yaptığı amellerden ötürü mükafat veya ceza uygulanabileceğini ileri sürer. Eşâriyye'ye göre de fiiller eşittir. Eşâriyye iyilik ve kötülüğün şeriatle bilinebileceğini iddia ederek bir kimseye şeriat ulaşmışsa ancak o kimsenin işlediği fiillerden sorumlu olduğunu söyler.¹⁰⁶

Şevkânî, iyilik ve kötülüğün akılla bilinebileceğine ve bunun da mükafat ve cezayı gerektirebileceğine karşı çıkarak bu yönden Mûtezile' ye muhalefet eder. Bu bağlamda “ *Biz Peygamber göndermedikçe azap edecek değiliz.*”¹⁰⁷ gibi ayetleri de delil getirir.

İyilik ve kötülüğün akılla bilinebileceğini şeriatle bilinmeyeceğini iddia edenlerin: “İyilik ve kötülük şeriat gelmeden önce akılla bilinmiş olması lazım ki şeriat geldiğinde aklın ermediği şeyler duyulmuş olmasın” sözünü delil getirmesine şöyle cevap verir:

Burada şeriatın gelmesine bağlı olan şey, iyilik ve kötülüğün tasavvuru değildir. Biz, şeriat gelmeden önce de herhangi bir fiile ceza, mükafat, övgü ve yerginin (zem) terettüp etmesinin mahiyetini ve bu terettübün olmayışını

¹⁰⁵ Âli İmrân, 3/104

¹⁰⁶ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss. 212-217.

¹⁰⁷ İsrâ, 17/ 15

*tasavvur ederiz. Hüsün ve kubhun tasavvuru, şeriatla bağlı değildir. Şeriatla bağlı olan sadece tasdiktir.*¹⁰⁸

İyilik ve kötülüğün şeriatle bilinemeyeceğini iddia edenlerin ileri sürdükleri: “Eşyanın husn ve kubhuna hükmetmek şeriatle olsaydı o zaman Allah’tan sadır olan her şeyin iyi olması gerekirdi ki yalancının elinde mucizesinin gerçekleşmesinin de iyi olması lazım. Böyle bir sonuç ise şeriatlerin butlanına götürür” sözlerine de Şevkânî’nin cevabı şu şekildedir:

*Peygamberlik iddiasının doğruluğuna mucize ile delil getirmek, ‘Muhakkak ki Allah, peygamberlik iddiasının doğruluğunu ispat için bu mucizeyi yaratmıştır ve Allah’ın tasdik ettiği herkes de peygamberlik iddiasında doğrudur’ esasına dayanır. Ayrıca, akıl, mucizenin yalancının elinde yaratılmasını mutlak olarak men eder. Çünkü peygamberlik iddiası sırasında mucizeyi yaratmak, ondan amacın ‘tasdik’ olduğunu düşündürür. Şayet, peygamberlik iddiasında bulunan kimse yalancı bir kişi ise, mucizenin yaratılması, yalancının tasdik edilmesini akla getirir. Halbuki, bu kötüdür ve Allah da kabîhi işlemez*¹⁰⁹.

Yine husn ve kubhun akılla bilinebileceğini şeriatle bilinemeyeceğini iddia edenlerin getirdikleri diğer bir delil olan: “Eğer Allah tarafından sadır olan her şey iyi olsaydı, onun tarafından sadır olan yalan da kötü olmazdı.” sözlerine cevaben de Şevkânî der ki:

*Ashında bu delil, onu getirenlerin aleyhine bir delildir. Çünkü yalan bazen iyi olabilir. Bir insanın haksız yere öldürülmesinin yalan bir sözle önlenmesi; bir kimsenin işlenmesi caiz olmayan herhangi bir zulmü başkasına yapacağı hususunda vaat edip sonra da bu vaadini terk etmesi gibi. Bu örneklerde, yalan (sözünü tutmamak) ‘iyi’, doğruluk (sözüne sadık kalmak) ise ‘kötü’ olur.*¹¹⁰

Şevkânî bu hususta, aklın bir fiilin iyi veya kötü olduğuna dair idrâkini inkar edemeyeceğimizi söyler. Akıllı muhatabiyetin, idrak etmenin ve mes’uliyetin esası kabul etmekle beraber onu nas koyucu olarak kabul etmez. İnsanlar çeşitli seviyelerde akıl gücüne sahip oldukları için aklın Şar’i (kanun koyucu) olarak kabulünün birçok din anlayışına sebep olacağını ifade eder. Buna göre akıl kanun koyucu değil, nasları idrak etmede hizmet gören ilâhi bir lütuftur.¹¹¹

¹⁰⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, Ferhat Koca (çev.), *GÜ Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/1, c. 3, sayı: 5, ss. 148-150.

¹⁰⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, c. 3, s. 150

¹¹⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, c. 3, s. 150

¹¹¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, c. 3, ss. 150-153.

1.2.2. Hidayet ve Dalalet

Hidâyet Allah'ın kullarına doğru yolu göstermesi ve kulların kendi iradeleriyle yaptıkları seçime göre doğru yola girmeleri, ihtidâ fiilini yaratmasıdır. Dalalet ise Allah'ın gösterdiği hidayet yolunu tercih etmeyip onun dışına çıkmaktır. Mutezileye göre hidâyet ihtidâ fiilini yaratmak anlamında olmayıp Allah'ın doğru yolu açıklaması ve göstermesidir. Dalalet (saptırma) ise kulun sapıklığına hükmetmesidir. Ehl-i sünnet'e göre hidayete erdirmek ve sapıklığa sevk etmek Allah'ın fiilidir. Fakat kul sapıklığı tercih etmedikçe Allah onu bu yola zorlamaz. Bu nedenle Allah'ın dilediği için hidâyeti, dilediği için dalaleti yaratması caizdir. Maturîdîlere göre de Allah hidayet yolunu tercih edenlere mutluluk ve hayır vesilelerini kendi lütfuyla yaratır. Seçimlerini dalalete kullananlara da kötülük ve küfrü âdil olmasının bir gereği olarak yaratır.¹¹²

Hidayet ve dalâlet meselesinde Şevkânî'nin görüşleri şöyledir:

Allah dilediği kimseyi doğru yola sevkeder, dilediğini saptırır. Şüphesiz emir O'nun elindedir. Allah kimi saptırmayı dilerse saptırır, kimi doğru yola ulaştırmayı dilerse hidayete erdirir, ne dilerse onu yapar. Hidayete erdirmeyi dilediği, istikamet yolundan başkasına yürümez.¹¹³ Nitekim Allah (a.c.) buyuruyor: “... Allah, kimi dilerse onu şaşkırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar.”¹¹⁴ Allah-u Teala, şu kavlinde eğer dilerse insanların şirk koşmayacağını, dilerse hepsini doğru yola ileteceğini şöyle beyan buyurur: “Allah dileseydi ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi yapmadık. Sen onlara vekil (onlardan sorumlu) da değilsin.”¹¹⁵ Yani hepiniz bir arada bulunduğu halde doğru yola, hak yönetime ulaştırmak isterse elbette yapardı. Fakat istemedi. Bilakis Allah'ın dilemesi, yolu göstermeyi gerektirdi ve onun üzerine delalet etti. “Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik m?”¹¹⁶ buyurduğu gibi. Ama o yola ulaşmak fiil iledir. Kafir kulda hidayet için fiilde bulunmaz.¹¹⁷

¹¹² Osman Verim, “Muhammed Zâhid el-Kevserî (1879-1951)'nin Hayatı, Eserleri ve Kelamî Görüşleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 79.

¹¹³ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s.114.

¹¹⁴ En'âm, 6/39

¹¹⁵ En'âm, 6/107

¹¹⁶ Beled, 90/10

¹¹⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s.149-150.

Rabbânî dileme bazısının mü'min bazısının kâfir olmasını gerektirir. Allah'ın şu sözündeki gibi¹¹⁸: “*Andolsun biz, her ümmete, ‘Allah’a kulluk edin, tâğûttan kaçının’ diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti; onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün.*”¹¹⁹ “*Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder.*”¹²⁰

Allah (a.c.) bir fiili yapıp yapmamada kullarına seçme özgürlüğü hibe etmiştir. Çünkü Allah insanları yarattı, insanlarda eksikleri idrak edecek hisler var etti. Onlarda istedikleri şeye onunla ulaşacakları hassalardan oluşturdu, onlara dünyevî yararları çoğalttı, dînî yararlarla aralarını kolaylaştırdı.¹²¹

Bu izahıyla Şevkânî, Allah'ın kullarını hak yola ulaştırmak için âlâmetler verdiğini vurgulamak ister. Âlâmetler Allah'ın peygamberler ve kitap göndermesi; kulların görmek, duymak, anlamakla Allah'a ulaşacağı şeyleri onlarda yaratmasıdır. Hidayet ve dalâlet bu temel üzerine ancak önceden takdir edilen şeylerin neticeleridir. Sebepler ve sebep olanlar Allah'ın yarattıklarında O'nun takdirine göre kulların tercihidir. Kim hidâyete rağbet eder, onu tercih, talep eder, hidayete sebep olacak şeylerle amel ederse hidâyete onun için tamamlanır. Kim de delâleti tercih eder, delâlete sebep olacak şeylerle amel ederse Allah delâleti onun için tamamlar, o kimse Allah-u Teala'yı seçtiği bu yoldan uzaklaştırıcı bulmaz.¹²²

Şevkânî bu konuyla alakalı olarak “*Nefsini temizlemiş olan şüphe yok ki, felâha ermiştir. Ve muhakkak ki, nefsinin noksana düşüren de hüsrâna uğramıştır.*”¹²³ ayetini tefsir ederken de der ki: “Takva ile nefsinin arındıran, nimetlendiren, yücelten kimse kurtuluşa ermiştir, doğru yoldan sapan hüsrandır.”¹²⁴

Dalâletin Allah'a isnad edilmesinde mühürlemesi, damgalaması vb.. ayet-i kerimelerden dolayıdır. Şevkânî bu konuda da şöyle der:

“*Verdikleri sağlam sözü bozmalarından, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden, peygamberleri haksız yere öldürmelerinden ve ‘kalplerimiz*

¹¹⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s.150.

¹¹⁹ Nahl, 16/36

¹²⁰ İnsân, 76/3

¹²¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s.448.

¹²² Abdullah b. Numuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.209.

¹²³ Şems, 91/9-10

¹²⁴ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.5, s.449.

muhafazalıdır'demelerinden dolayı (başlarına türlü belâlar verdik. Onların kalpleri muhafazalı değildir), tam aksine inkârları sebebiyle Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Artık onlar inanmazlar."¹²⁵

Yani ne zaman ki hakkı kabulden çevrilip doğru yoldan ayrılmakta ısrar ettiler, sapıklıkta devam ettiler o zaman Allah kalplerini mühürledi.¹²⁶ Bu ayetteki maksat onların kalpleri kılıflandığı için küfretmemişler, hakkı kabul etmediklerinden kendi istekleriyle kalpleri kılıflanmıştır. Allah-u Teala'da bunun gereği kalbi damgalıyor. Yani onların küfürleri sebebiyle kalpleri mühürlenmiştir.¹²⁷ Bu kulları hidâyet ve dalâlete zorlamak değildir. Hidâyet ve dalâletin Allah'a isnad edilmesinin sebebi kullarının fiillerini sebeplere dayanarak yaratmasıdır. Allah sebepler ve sebep olanlara bir nizam koymuştur. Allah imanı, salih ameli hidayette sebep kılmıştır. İyilik ve kötülüğün karşılığında sevap ve ceza verilmesi hasebiyle küfrü ve günahı sapıklıkta sebep kıldığı gibi. Allah hakka hidayeti murat ederse onu imana muvafık kılar, amel-i salih üzerine ona yardım eder. Kimin sapıklığını dilerse onun göğsüne daralma, sıkıntı verir. Allah'a iman ve amel-i salih kalbinin dönüşmesinde kalbinin üstüne perde kılar, mühürler, damgalar. İşte bununla hidayetin kendisine ulaşmasını engeller.¹²⁸ "İşte memleketler! Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyorum. Andolsun, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişti. Fakat onlar daha önce yalanladıklarına inanacak değillerdi. Allah, kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler."¹²⁹ ayetinde işaret edildiği gibi. Mühürlenince vaaz, korkutma, nasihat etme, rağbet ettirme fayda sağlamaz.¹³⁰ Şu ayet de işaret edildiği üzere: "Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır."¹³¹ gözlere perde çekilmesi, kalplerin mühürlenmesinden kasıt yani ayetleri duyduğu zaman anlama yönünden onu algılayamaz; Allah'ın mahlukatta yarattığı muhteşem sanatlara baktığı zaman gözleri ona doğru yolu göstermez, tefekkür edemez; kalpleri bilinçsizdir. Bu nedenle Allah onların kalplerini, üzerine maddî mühür vurulmuş damgalı eşyaya benzetir; gözlerine perde çekilmesi temsilidir.¹³²

¹²⁵ Nisâ, 4/155

¹²⁶ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.5, s.220.

¹²⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s.534.

¹²⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.5, s.452.

¹²⁹ A'râf, 7/101

¹³⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s.229.

¹³¹ Bakara, 2/7

¹³² Abdullah b. Numuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s.213.

Allah-u Teala ayet-i celilesinde buyuruyor: “Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.”¹³³ Yani onu güzel haslet için hazırlayacağız. Bu güzel haslet Allah’a itaat ve hayırlı ameldir. “Fakat, kim cimrilik eder, kendini Allah’a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz.”¹³⁴ Yani onu zor olana hazırlayacağız. Hayır sebepleri kendisine zorlaşana kadar, hayır yapmak onda zayıflayana kadar onun zora yönelmesini kolaylaştırırız.¹³⁵

Şevkânî’nin bu konudaki izahlarından şunları söyleyebiliriz : “Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm’a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.”¹³⁶ Bu ayette açıklanan hidayet Allah’ın kullarından doğru yolda olan kimse içindir. Allah İslamı kabul etmesi için onun göğsünü açar, kalbine muhabbet ulaşır. Allah’ın saptırması da doğru yoldan sapan kimse içindir. Allah İslamı kabulde ona rağbet etmeyene kadar onun göğsünü daraltır. Allah onu şaşırttıktan sonra ne Nebinin ne de başkasının ona hidâyet etmeye güçleri yetmez. Allah’ın buyurduğu gibi¹³⁷: “...Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.”¹³⁸ “Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre saplananlar ise, ‘Allah, örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?’ derler. (Allah) onunla birçoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır.”¹³⁹

Şevkani’ye göre; dalâleti Allah’a nisbet etmede ve hak yoldan sapmada Allah’ı hedef göstermede kelâmcıların yanlışlığı sürüp gider. Bu konuda der ki: “Halbuki dalalette isnad, mecâzîdir. Allah’ın adalet diye bilinen kuralı üzerine bu

---

¹³³ Leyl, 92/5-7

¹³⁴ Leyl, 92/8-10

¹³⁵ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, c.5, s.452.

¹³⁶ En’âm, 6/125

¹³⁷ Abdullah b. Numuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, s.211.

¹³⁸ Kehf, 18/17

¹³⁹ Bakara, 2/26

görüş binâ edilmelidir. Şüphesiz ki Allah'ın fiillerinden her birinin güzellik, iyilik olması kaçınılmazdır. Dalalet ise Allah katında çirkindir.¹⁴⁰

Şevkânî'nin izah etmek istediği husususa şu ayet-i kerimeler işaret eder: *"Hani Mûsâ kavmine, 'Ey kavmim! Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bilip durduğunuz hâlde, niçin bana eziyet ediyorsunuz?' demişti. Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini (doğru yoldan) saptırdı. Allah, fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."*¹⁴¹ *"Bu, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması sebebiyledir. Artık onlar anlamazlar."*¹⁴² Bu ayetlere baktığımızda insanların hakkı terk etmelerinden, istedikleri şeylere gitmelerinden dolayı batıla hidayet arasını devamlı olarak ayırmak Allah'ın bu insanlara verdiği uygun bir karşılıktır. Bu kötülük değildir.¹⁴³

Şevkânî'nin tefsirinde açıkladığına göre hidayet iki türdür. İlki peygamberler ve onlara tabi olanlar üzerine takdir edilen hidayettir. Bu konuda Şevkânî'nin izahı şöyledir:

Allah buyurdu: *"İnkâr edenler, 'Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!' diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır."*¹⁴⁴ *"İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erıştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermekteisin."*¹⁴⁵ Burada hidâyetin tenbih, uyarma manasına delâlet etmesi daha sağlamdır. İkinci tür hidayet destekleme ve muvaffakiyet manasındadır. Başarılı kılma ve destekleme manasında Allah, hidayet etmede tekdir. Bu meyanda Allah-u Teala şu ayet-i kerimesinde Nebi'ye hitaben şöyle buyurur: *"Şüphesiz ki sen, sevdiğini doğru yola sevkedemezsin."*¹⁴⁶ Burada hidayet, Allah'ın o kişinin kalbinde imanı yaratması manasına geliyor. *"İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler."*¹⁴⁷ *"Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erıştirir."*¹⁴⁸ ayetlerinde işaret buyrulduğu gibi.¹⁴⁹

¹⁴⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s.57.

¹⁴¹ Saff, 61/5

¹⁴² Munâfikûn, 63/3

¹⁴³ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akide*, c.1, s.213.

¹⁴⁴ Ra'd, 13/7

¹⁴⁵ Şûrâ, 42/52

¹⁴⁶ Kasas, 28/56

¹⁴⁷ Bakara, 2/5

Şevkânî'ye göre kulların istek ve iradeleriyle yaptıkları fiiller Allah'ın dilemesine tâbîdir. Yüce Allah buyuruyor: *"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştırılan bir yol tutar. Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*¹⁵⁰ *"O, âlemler için, içinizden dürüst olmak isteyenler için, ancak bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."*¹⁵¹ Ayette işaret buyrulan Allah dilemedikçe kulların istikâmet dileyemeyeceğidir. Allah (a.c.) dilemenin gerçekleşmede kendisine ait olduğunu insanlara öğretiyor. Dilediklerini gerçekleştirmeye kulların kâdir olmadığı açıktır. Ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşir. Şu ayet-i kerimelerde buyrulduğu gibi: *"Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölümler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatın şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar."*¹⁵² *"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir."*¹⁵³ Bu manada Kur'an'da ayetler bir hayli fazladır. Şevkânî kulların dilemesinin Allah'ın dilemesinden bağımsız olmadığını açıklar. Hayır ve şer Allah'ın elindedir. O'nun verdiği şey için mâni yoktur, men ettiği şeyi de verici yoktur.¹⁵⁴ Bu manada hidayet ve delalet de kulların dilemesine bağlantılı olarak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşir.

Şevkânî bu konuda Mutezileyi red edip, Allah'ın mühürlemesini ehl-i sünnet Mutezile'ye delil getirmiştir der.¹⁵⁵ Hidayet ve delalet de Şevkânî'nin açıkladığı şey Kur'an-ı Kerim'e ve cumhurun görüşüne uygundur.

1.2.3. İrade

İrade; dilemek, bir şey üzerinde karar verip onu yapmaya veya yapmamaya azmetmek manasına gelir. Allah-u Teala da yaptığı işlerde irade sahibidir, dilediğini yapandır. O'nun iradesi tam ve kâmindir. İrade olunan şeyin gerçekleşmemesi acizlik olduğundan bu Allah hakkında imkansızdır.

---

¹⁴⁸ Kasas, 28/56

¹⁴⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s. 33.

¹⁵⁰ İnsân, 76/29-30

¹⁵¹ Tekvîr, 81/27-29

¹⁵² En'âm, 6/111

¹⁵³ Kasas, 28/56

¹⁵⁴ Abdullah Numuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, ss. 206-215.

¹⁵⁵ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.1, s. 39.

Ehl-i sünnet alimleri irade sıfatının ilim ve kudret sıfatından ayrı, müstakil bir sıfat olduğunu belirtmişlerdir. Meşiet ile irade sıfatının da aynı olduğunu söylemişlerdir.

Allah'ın iki türlü iradesi vardır:

1. Tekvini İrade: “*Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece, ona, “ol” dememizdir. O da hemen oluverir.*”¹⁵⁶ ayetindeki irade tekvini iradedir. Allah bir şeye taalluk ettiği zaman (hayır veya şer) o şey mutlaka meydana gelir.

2. Teşri İrade: Bu irade Allah'ın bir şeyi sevmesi, hoşnut olması olduğu için bu irade de Allah'ın dilemiş olması o şeyin meydana gelmesini gerektirmez.¹⁵⁷ “*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*”¹⁵⁸ Teşri irade özeldir, yalnız hayra taalluk eder.

Allah'ın iradesini tekvini ve teşrî diye ikiye ayıran Şevkânî, bunun açıklamasını yaratmanın da emir vermenin de Allah' ait olduğu şeklinde yapar. İnsanlar ayetlerin hangisinin teşrî, hangisinin tekvini olduğunu ayırt edememişlerdir diyerek bu hususta tekvîni ve teşri iradeye örnek olacak ayet-i kerimeleri tek tek misal verir:

“*Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.*”¹⁵⁹ ayetini tekvini iradeye; “*Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.*”¹⁶⁰ ayetini de teşrî iradeye örnek olarak verir.¹⁶¹

Buna göre tekvini irade de Allah'ın razı olmadıkları da gerçekleşir. Ama teşrî sadece Allah'ın razı olduklarıdır. Bu örneklerden de anlıyoruz ki Şevkânî'nin irade konusundaki görüşü şudur; Allah'ın razı olduğu veya razı olmayıp takdir ettiği her şey O'nun iradesinin ürünüdür. Bu nedenle kâfir; “Allah beni saptırmak istedi, ben

¹⁵⁶ Nahl, 16/40

¹⁵⁷ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss. 193-194.

¹⁵⁸ Nahl, 16/90

¹⁵⁹ En'am, 6/ 125

¹⁶⁰ Mâide, 5/6

¹⁶¹ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, ss. 50-52.

o yüzden kâfir oldum” diyemez. Çünkü küfür Allah’ın razı olmadığı bir durum olduğu halde kul onu tercih ettiği için Allah’ da iradesiyle onu meydana getirir.¹⁶²

Şevkânî’ye göre irade (dileme) ile ilgili ayetler Kaderiyye, Cehmiyye ve Mutezile gibi taifelerin görüşlerini de red eder. Örneğin, Kaderiyye’nin; “Allah’ın dilemediği şeyi kul diler.” şeklindeki görüşlerini “*Alemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*” ayet-i kerimesi red eder.¹⁶³

1.2.4. Kaza ve Kader

Kaza ve kader kelimelerinin anlamları üzerine farklı yorumlar getirilmiştir. Eş’ariyye’ye göre kaza; Allah’ın yüce iradesine göre bütün varlıkları kuşatan ezeli karar ve hükmüdür. Kader ise, ilm-i ilâhî’nin varlıkların her birinin ölçü ve sınırını tespit ederek onları teferruatıyla zaman içinde birer birer yokluktan varlığa çıkarmasıdır. Her şeye ait özel karar, hükümdür. Maturîdiyye ise; kaza ve kader kelimelerinin anlamlarına Eş’arî’nin verdiği mananın tersini verir. Buna göre kaza, varlıkların Allah tarafından hikmet ve kemalle meydana getirilişidir. Kader ise Allah’ın yarattıklarının güzel, çirkin, faydalı ve zararlı niteliklerini bildiği ve tespit ettiği ezeli takdir, hüküm ve tahdittir.¹⁶⁴

Şevkânî ; “*Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.*”¹⁶⁵ ayetini tefsir ederken kadere imanın vucûbiyetine dair ayet ve hadisleri delil getirerek görüşlerini şöyle açıklar:

“Allah bütün eşyaları takdir ederek çeşitli olarak yarattı. Meydana gelecek olaylar vukû bulmadan önce Allah’ın ezeli ilminde mevcuttur ve Levh-i mahfuz’da yazılıdır.”¹⁶⁶

Allah’ın şu kavlinde işaret ettiği gibi: “*O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.*”¹⁶⁷

¹⁶² İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, ss. 52-53

¹⁶³ Abdullah b.Numuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, s.215.

¹⁶⁴ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss.236-237.

¹⁶⁵ Kamer,54/49

¹⁶⁶ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.5, s.129.

¹⁶⁷ Furkân, 25/2

O hikmetiyle yarattığı şeyleri dilediği şekilde takdir eder.¹⁶⁸ “Allah’ın emri mutlaka yerine gelecek yazılmış bir kaderdir.”¹⁶⁹ Yani kaza yerine gelecektir.¹⁷⁰ Meşhur Cibril Hadisinde bu sûre Nebi’ye geldiği zaman Araplar ona İslam, iman ve iyilik hakkında sordular. Nebi (s.a.s.) buyurdu ki: “İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe; ayrıca hayrıyla şerriyle kadere inanmaktır”¹⁷¹ İbn Deylemi rivayet ediyor: “İbn Kab’ın yanına gittim. ‘Benim nefsimde kaderle ilgili bir şey vâki oldu, bana bir hadis söyle ki içimden gitsin.’ dedim. Dedi ki: ‘Allah göklerden yerden azap indirse, onlar için zulmetmiş olmaz. Eğer onlara rahmet etse, onların amellerinden onun rahmeti daha hayırlı olur. Altın cinsinden bir şeyi infâk etsen, Allah kadere iman edinceye kadar senden kabul etmez. Bilinceye kadar sana isabet eden şey senin hatandan dolayı değildir. Eğer bunun dışında ölsen cehenneme gidersin.’¹⁷² Abdullah b. Mesud’a gittim bu hadisin aynısını söyledi. Zeyd b. Sabit de benzerini söyledi.¹⁷³

Şevkânî’nin kaza ve kadere imandaki metodunda kaza ve kadere iman toplu olarak dört mertebeyi içerir;

1. Yoklukta ve varlıkta olan her şeyin Allah’ın ezelf ilminde olduğuna imân etmek.

Günahların, hataların yaratılması, rızıklar, eceller ve diğer haller onun bilgisiyedir.¹⁷⁴ Allah-u Teala buyurdu ki: “Hani, Rabbin meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.’ demişler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediğinizi bilirim’ demişti.”¹⁷⁵

“Bilmez misin ki, kuşkusuz Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Kuşkusuz bunların hepsi bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da)dır. Şüphesiz bu, Allah’a göre çok kolaydır.”¹⁷⁶

2. Yarattıklarının miktarlarını, Allah’ın Levh-i Mahfuz’da yazdığına iman etmek.

¹⁶⁸ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.4, s. 61.

¹⁶⁹ Ahzâp, 33/38

¹⁷⁰ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.4, s. 285.

¹⁷¹ Müslim, İman, 1/36

¹⁷² Ebu Davud, Kader, 75

¹⁷³ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, s.188.

¹⁷⁴ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akîde*, c.1, s.189.

¹⁷⁵ Bakara, 2/30

¹⁷⁶ Hac, 22/70

Yeryüzünde hiçbir şey yoktur ki Allah onu o meydana gelmeden önce bilip yazmış olmasın.¹⁷⁷ Yüce Allah (a.c.) buyuruyor ki: “...Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile O’ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi apaçık bir kitaptadır.”¹⁷⁸ “Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah’a göre kolaydır.”¹⁷⁹

3. Allah’ın dilemesinin her şeyi kapsadığına iman etmek.

Yoklukta ve varlıktaki her şey için Allah’ın tam kudreti olduğuna iman etmektir. Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Onun her şeye gücü yeter.¹⁸⁰ Allah-u Teala buyuruyor ki: “Allah böylece dilediğini yapar.”¹⁸¹ “Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.”¹⁸²

4. Yerde ve gökte her şeyi Allah’ın yarattığına, bütün mahlûkâtı icat ettiğine, ondan başka yaratıcı olmadığına iman etmek.¹⁸³

“Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekildir.”¹⁸⁴

Şevkânî’ye göre kader bahsinde selefın yolu Allah’ın kitabının Rasûlullah (s.a.s.)’in sünnetinin delâlet ettiği şeydir. Allah’ın her şeye kadir olduğuna, dilediği şeyin olacağına, dilemediği şeyin olmayacağına imandır. Selefın indinde kader, ebede kadar meydana gelecek olan her şeyin Allah’ın indinde yazılmış olması ve Allah’ın bilgisinde olmasıdır. Kimini zengin yazmıştır, kimini fakir, kimini diriltir, kimini öldürür, kimini saptırır, kimini hidayete erdirir. Şevkânî kader meselesinde selef ve ümmetin imamlarına muhalefet eden sapık taifelerin görüşlerini red eder. Şevkânî’de Allah’ın dilediğini yapmakta serbest olduğu görüşü hakimdir.¹⁸⁵

“İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kaderin hayrına ve şerrine inanmandır.”¹⁸⁶ hadisiyle imânı tanımladıktan sonra Şevkânî bunların içerisinde en zoru kadere inanmaktır der. O’na göre müslümanların çoğu kadere layığıyla iman etmeye güç yetirememiştir. Bu haslete sahip olan kimse hayır olsun

¹⁷⁷ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, s.190.

¹⁷⁸ Sebe, 34/3

¹⁷⁹ Hadîd, 57/22

¹⁸⁰ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, s.191.

¹⁸¹ Âl-i İmran, 3/40

¹⁸² Tekvîr, 81/29

¹⁸³ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, s.192.

¹⁸⁴ Zümer, 39/62

¹⁸⁵ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’s-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, ss. 200-201.

¹⁸⁶ Buhari, İman, 37

şer olsun her şeyi kaderden bildiği için hayatı daha da güzelleşir, sıkıntıları ona kolaylaşır. Allah yoktan yaratıcı olduğu için kendi mülkünde istediği gibi tasarrufta bulunur, bizim buna ancak rıza göstermemiz lazımdır.¹⁸⁷

Kader'e inanmakla beraber kötü kazadan Allah'a sığınmak gerekir. Şevkânî der ki, ilim ehli görüşlerini bir gereklilik üzerinde sınırlandırarak, ondan daha kuvvetli başka bir gereklilikten gâfil oldular. Onların bu konudaki görüşleri Allah'ın her şeye kâdir olmasıyla ve dilediği şekilde tasarrufta bulunabilmesiyle beraber Allah'ın takdir ettiği şeyi değiştirmesinin veya başka bir hükme dönüştürmesinin mümkün olmadığıdır. Onların bu sınırlandırmasında duayı reddetmek vardır diyen Şevkânî, bu hususta duayla ilgili bazı ayetleri ve hadisleri örnek verir¹⁸⁸:

*“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınum. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.”*¹⁸⁹

*“Rabbiniz şöyle dedi: “Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.”*¹⁹⁰

Selman (r.a.)' dan Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

*” Muhakkak Allah Hayy (diri)ve Kerîm (çok ikram sahibi)' dir. Bir kimse kendisine iki elini kaldırdığında onları boş ve mahrum olarak geri çevirmekten haya eder.”*¹⁹¹

Bu ve benzeri ayet ve hadisleri örnek verdikten sonra Şevkânî, dua eğer fayda vermeyen bir şey olsaydı Allah duaya karşılık vereceğini buyurur muydu diyerek duanın kazayı (başına gelecek olan hükmü) geri çevirebileceğini savunur. Nitekim bu mevzu, hadis-i şeriflerde gayet net bir şekilde açıklanmaktadır.¹⁹²

Selman (r.a.)' dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) buyurdu ki:

*“Kaderi ancak dua geri çevirir, ömrü ancak birr (itaat ve iyilik) arttırır.”*¹⁹³

¹⁸⁷ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, ss.176-177.

¹⁸⁸ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.253.

¹⁸⁹ Bakara, 2/ 186

¹⁹⁰ Mu'min, 40/ 60

¹⁹¹ Tirmizi, Deavat, 118; İbn Mace, Dua, 16.

¹⁹² İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.260.

¹⁹³ Tirmizi, Kader, 6

Ayşe (r.a.)' dan Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

*“Korku kadere fayda vermez, dua ise inen belaya da inmeyen belaya da fayda eder; zira bela iner de, dua onu derhal karşılar ve her ikisi kıyamete kadar birbirlerini yenmeye çalışırlar.”*¹⁹⁴

Bütün bunlar duanın kazayı geri çevirebileceğine delil oluşturmaktadır. Bu delillerden biri de şu hadistir. Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

*“Allah'im! Muhakkak ki ben başıma geleceğin (hükmettiğinin) kötüsünden, şakilik (bedbahtlık) mertebesinden, belanın beni yenmesinden ve düşmanların başıma gelene sevinmesinden sana sığınırım.”*¹⁹⁵

Şevkânî bu hadisi delil getirdikten sonra der ki; eğer kulun başına sadece yazılmış olan şey gelecek olsaydı Allah Rasulü kötülükten Allah'a sığınmazdı. Allah Müslümanlara kafirleri İslam'a davet etmelerini, eğer küfürde ısrar ederlerse kafirlerle küfürden dönünceye kadar savaşmalarını emretmiştir. Eğer savaşılın ya da savaşılmasın Allah'ın sabit hükmü gerçekleşecek olsaydı, o takdirde onlarla savaşmak, Allah'ın emirleri boş bir külfet olurdu.¹⁹⁶

Yine Şevkânî kişinin şer sebeplerine sarılmasının, şerri defedecek hayır sebeplerine sarılmamasının; o şerrin meydana gelmesini gerektirdiğini ifade eder. Bunu; yemeden doyulamayacağı, tohum ekmeden ürün elde edilemeyeceği gibi sebep-sonuç ilişkisi kapsamında değerlendirir. Bu bağlamda bir kimse “Ben ekin ekmiyorum, Allah bana mahsul elde etmeyi takdir ettiyse olur” diyemez. Böyle diyen bir kimse Allah' a ve Rasûlüne muhalafet etmiş olur. Allah olayları sebeplere bağlamıştır. Fakat O' nun ilmi olaylar ve sebepler hakkındaki bütün takdirlerin üzerindedir. Olayları olmadan önce bilir.¹⁹⁷

Allah, rasulüne gayba dair bazı haberleri bildirmiştir. Bu konuda “*O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır.*”¹⁹⁸ ayetini ele alan Şevkânî, bu haberleri Allah'ın razı olduğu bazı kullarının da peygamberin bildirmesiyle bildiğini söyler. Sözgelimi Peygamberimiz

---

¹⁹⁴ Ahmed, 5/234

¹⁹⁵ Buhâri, Kader,13

¹⁹⁶ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.268.

¹⁹⁷ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.266.

¹⁹⁸ Cin, 72/ 26-27

(s.a.s) bazı gaybî bilgileri ashabından Huzeyfe b. El-Yeman, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi sahabelere bildirmiştir.¹⁹⁹

Yine Şevkânî isyankarların isyanlarına kaderi delil göstermesine karşı çıkar. Kim kaderin isyankarlara delil olabileceğini zannederse kendisine karşı haddi aşan insanların cezalandırılmasını istememeli, hayır işleyenle şer işleyeni farklı görmemelidir der.²⁰⁰

Ayrıca Şevkânî kaza ve kader bahsinde Cebriye ve Kaderiye'nin görüşlerini aşırı bulur. O hayrıyla şerriyle kadere iman eden Selefiyye'nin görüşlerine itibar eder. Ona göre Kaderiye fiilleri Allah'ın dilemesi dışına çıkararak kulların fiillerini ispatta aşırı gitti. Cebriye de insanların fiillerindeki gücüne ve seçme özgürlüğüne karşı çıkararak kulların fiillerini reddetmede aşırı gitti. Cebriyenin fiiller de insan iradesini reddeden bu görüşlerini baz aldığımızda Peygamberler gönderilmesinin ve kitap indirilmesinin faydası kalmaz. Çünkü zaten insan fiillerinde irade sahibi olmadığı için her ne yapıyorsa inkar yada îman elinde olmadan, Allah öyle takdir ettiği için yapacaktır. Bu yüzden Şevkânî kader mevzusunda tartışanların bazılarının sözlerini müşriklerin sözlerine benzeterek şu ayeti zikreder: *“Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.”*^{201 202}

Butun bunlardan anlaşılıyor ki Şevkânî, kader meselesinde Mûtezile'nin ve klasik Zeydiyye'nin görüşlerini benimsemiştir. Ancak duanın kaderi geri çevirebileceğini söylemesi Kur'an'ın kader anlayışıyla tam olarak bağdaşmamaktadır. Kader Allah'ın kanunlarıyla takdiridir. Bunun hiçbir şekilde değişmesi mümkün değildir. Dua ile sadece Allah'ın kanunlarıyla takdir ettiği hidayete yaklaşılabilir. Dua Allah'ın takdirini ve kaderini değil kişinin ahvâlini ve hayatını değiştirir.

---

¹⁹⁹ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, ss. 245-287.

²⁰⁰ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s. 58.

²⁰¹ En'âm, 6/148

²⁰² Abdullah Numuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akîde*, c.1, s. 199.

1.2.5. Ecel

Ecel hayatın süresi, vadesi ve sonu anlamındadır. Allah eceli tayin ve takdir edendir. Ecel meselesinde insanın rolünün ne olduğu araştırılmış ve bazı neticelere varılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de pekçok ayette ecelin takdir edilmiş belirli bir süre olduğundan bahsedilir: “Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi asla ertelemez.”²⁰³

Bu şekilde takdim edilen ecel meselesinde ecel gelmeden, vade dolmadan ölen insan var mıdır? Öldürülen kimse eceliyle mi ölmüştür? Ömrün uzaması, ecelin geciktirilmesi mümkün müdür? gibi sorular kelam tarihini meşgul etmiştir.²⁰⁴

“Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.”²⁰⁵ ayetini tefsir ederken Şevkânî Allah'ın insana iki ecel tayin ettiği, insana dilediği şekilde ömrünü arttırma ve eksiltmeyle hükmedebileceği şeklinde açıklar. Ayrıca ömrün uzaması da eksilmesi de Levh-i Mahfuz'da yazılıdır.²⁰⁶ Şevkânî der ki; “Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.”²⁰⁷ ve “Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi asla ertelemez.”²⁰⁸ gibi ayetlere nasıl mana veriyorsun derlerse derim ki: Ecel gelip çatınca elbette ne ileri geçebilir ne de geri kalabilir. Gelip çatmadan ise Allah'ın onu dua, sıla-ı rahim, yahut hayır yapmakla geciktirmesi; şer işleyen yahut Allah'ın birleştirmesini emrettiği şeyi kesen ya da Allah'ın sınırlarını çiğneyen kimse için de öne alması caizdir.²⁰⁹

Şevkânî'nin Allah'ın insana iki ecel tayin ettiği görüşü Mutezile'nin bu konudaki görüşleriyle benzerlik arz eder. Mutezile bir insanı öldüren katilin, Allah'ın ölene tanıdığı hayatı kısa kestiği görüşündedir. Bundan dolayı Allah'ın ölen için bu dünyada belirlediği rızıklar ona ahirette verilecektir. Mutezile'den el-Kâbi öldürülen kimsenin iki eceli olduğundan bahseder. İlki Allah'ın ilmine göre kişinin öldürülmesiyle hasıl olan ecel, ikincisi katilin öldürmekle tespit ettiği ecel. Mutezile'ye göre öldürme olayı hür bir fiil olduğundan Allah'ın kudretinin dışında insanda meydana gelir. Eşariyye ve Maturidiyye'ye göre de öldürülen kendi eceliyle ölmüştür. O kimse için bundan başka bir ecel yoktur.

²⁰³ Munâfikûn, 63/11

²⁰⁴ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 247.

²⁰⁵ Fâtır, 35/ 11

²⁰⁶ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.263.

²⁰⁷ Nahl, 16/ 61

²⁰⁸ Munâfikûn, 63/ 11

²⁰⁹ İmam Şevkânî, *Allah Dostları*, s.264.

1.3. Şevkânî'ye Göre İmanla İlişkili Kavramlar

1.3.1. İman Kavramı

Mutlak tasdik anlamına gelen 'iman' kelimesinin ıstılahdaki anlamı; Hz. Peygamberin Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen ve zarurat-i diniyye denilen İslâmî esasların, hükümlerin ve haberlerin gerçek olduğuna tereddütsüz inanmaktır.²¹⁰ İmana amelini dahil olup olmadığı buna bağlı olarak da imanın artması yada eksilmesi gibi konular akâid sahasında ihtilaf edilen konular arasındadır.

Kim bir yola bakmaksızın Allah'a iman ederse o taklit edicidir diyerek bu kimselerin küfrünü veya fasıklığını ilan edenlere karşı Şevkânî bunun kalpleri sarsan şaşırtıcı bir şey, ümmetin cumhuri üzerine bir cinayet olduğunu söyler. Bir kimsenin kendi delilleriyle bilgiye ulaşmaması onu imandan çıkarmaz, der. Bu mesele de Şevkânî icmâli imanla yetinerek asrın en hayırlılarından gördüğü hadis ehlinin yolundan gider.²¹¹

Şevkânî iman bahislerinde daha çok inancın her türlü şirkten arındırılması gerektiği üzerinde durur. Tefsirinde de bunu sık sık gündeme getirir. Bu bağlamda Ğulât-ı Şâ'a'ya, tasavvufçulardan doğru yoldan sapmış olanlara karşı ciddi tenkitler yönelir.²¹²

1.3.2. Büyük Günah

“‘El-Kebire’ denilen büyük günah dînî terim olarak şeriatın hakkında tehtid edici nass, bir vaid, ceza tahsis ettiği suç, şeklinde tarif edilmiştir. Ayrıca kulun üzerinde ısrar ettiği her günah kebirdir, istiğfar ettiği günah da sağıredir diyenler de olmuştur.”

Büyük günah işleyenlerin küfre düşüp düşmediği, hangi günahların büyük olduğu gibi konular tartışmalara sebep olmuştur. Büyük günah meselesinde itikâdî mezheplerin büyük günahlara bakışı onların iman anlayışlarını da ortaya

²¹⁰ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 88.

²¹¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkiki'l Hakkı min İlmî'l- Usûl*, Kahire: Daru's-salam, 1988, s. 266.

²¹² Mevlüt Güngör, “Şevkânî ve Tefsirindeki Metodu”, ss. 101-102.

koymaktadır. ²¹³ Mutezileye göre büyük günah işleyen dinden çıkar, çünkü amel imandan bir cüzdür. Fakat kendisinde hala kelime-i şehâdet ve benzeri iyilikler mevcut olduğu için küfre girmez, imanla küfür arasında sayılır. Ölünceye kadar müslüman muamelesi görür. Tevbe ederse imâna döner, tevbe etmeden ölürse öldüğü andan itibaren kâfir sayılır.²¹⁴ Haricîlere göre amel imandan bir rükün sayıldığından büyük günah işleyen kâfir olur. İman ile küfür arasında ara bir makam yoktur. Ehl-i sünnete göre ise büyük günah işleyen dinden çıkmaz, çünkü amel imandan bir cüz sayılmaz.²¹⁵

Şevkânî'nin görüşlerini incelediğimizde ameli imadan bir cüz olarak kabul ettiğini görüyoruz. Mesela Şevkânî namazı kasıtlı olarak terkedenleri kafir olarak nitelendirip onların öldürülmesini caiz görmektedir.²¹⁶ Fakat bu konularda rivayet edilen “İman, kalben bilip tasdik etme, dil ile söyleyip ikrar etme, beden uzuvlarıyla da amel etmektir”²¹⁷ hadisi ile “İman söz ve ameldir, artar ve eksilir.”²¹⁸ hadislerinin mevzu olduğunu söylemeyi de ihmal etmez.²¹⁹

Şevkânî'nin müslüman halk tabakalarını tekfir eden kişiler hakkındaki görüşünü de aktaralım. O şöyle diyor:

Kelâmcıların şartlarına göre kesin delil ile Allah'ı bilmedikleri için müslüman halk tabakalarını kâfir sayma konusuna gelince; bu durum onları tekfir edenin küfrünü artırır. Çünkü halkın müslüman olduğuna hükmetmek, zarûrât-ı diniyye²²⁰ olarak bilinir. Onları tekfir etmek ise zarûrât-ı diniyyeyi inkâr etmek olur. Kur'ân-ı Kerim onların müslümanlığının sıhhatine delâlet etmektedir. Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor: “Bedeviler ‘iman ettik’ dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama “İslâm olduk” deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi...”²²¹

Şevkânî'nin Rafizilere karşı verdiği mücadeleye, hayatı ve eserleri en açık delildir. O ashab-ı kiramın kıyamete kadar nesillerin en hayırlıları olduklarını söyler

²¹³ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 107.

²¹⁴ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, s.175.

²¹⁵ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 109.

²¹⁶ Sümeyye Onuk, “eş-Şevkânî ve Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, s.13.

²¹⁷ İbrahim Canan (tercüme ve şerhi), *Kütüb-i Sitte*, Ankara: Akçağ Yayınları, c.16, s. 492.

²¹⁸ Fethu'l-Bari 1/60; Tertibu'l-Medarik 9/43

²¹⁹ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s. 543

²²⁰ Bir Müslüman için din yönünden bilinmesi gereken, Hz. Muhammed (s.a.s)'in Allah tarafından tebliğ edip haber verdiği kesin olarak belli esas, hüküm ve haberler. Bunları kabul ve tasdik etmek her mü'min için farzdır. Bunlardan şüphe etmek mü'minin imanını zedeler.

²²¹ Ahmed Kalkan, *Dâru'l-harp mi Dâru'l-Harap mı?*, İstanbul: Beka Yayınları, 2008, s. 173.

ve Rafizileri ashab-ı kiram'ı tekfir etme gibi çok çirkin hareketlerde bulduklarından dolayı zayıf akıllı ilan eder. Şevkânî der ki:

Rafizilere bak, sen onların yanında bulabileceğin ve meşgul oldukları en büyük şeyin; yapıp ezberledikleri kitaplarında yalan ve düzmecelerle sahabenin ayıplarını saymak ve onlara dil uzatmak olduğunu görürsün. Onlar bununla insanları sınavıp kendilerine muvafık olanları gerçek müslümanlar, kendilerine bu meselede muhalefet edenleri de ne kadar takva üzere olursa olsun bid'atçı olarak görürler.²²² Rafizilerin ve davetinin aslı, dindeki insanları aldatmak ve Müslümanların şeriatına muhalefet etmektir. Ne kadar acayıptır ki İslam uleması ve din sultanları bunları bu apaçık ve büyük münkerde devam etmelerinde terk ettiler. Bu problemlili kişiler, bu temiz şeriatı reddetmek ve ona muhalefet etmek isteyince, onu taşıyanların şahsiyetlerine dil uzattılar. Çünkü şeriatı ulaştıracak yol ancak onlardan geçer. Bu şeytani vesilelerle ve lanetlik bahanelerle akli zayıf olanları yanılttılar. Onlar en hayırlı halifeye küfredip lanet ederler. Şeriatı karşı inatçılığı ve 'kullardan ahkâmı kalkmıştır' sözlerini gizlerler. Büyük günahlar arasında bu kötü vesileden kötüsü yoktur. Çünkü o Allah' a, Rasûlüne (s.a.s) ve şeriatına dik kafalılık demektir.

Velhasıl onlar şu dört büyük günah içindedirler ve her biri apaçık küfürdür;

Birincisi: Allah'a inat etmek.

İkincisi: Rasulüne (s.a.s.) inat etmek.

Üçüncüsü: Temiz olan şeriatına inat edip onu iptal etmeye çalışmak.

Dördüncüsü: Sahabeleri (Allah onlardan razı olsun) tekfir etmek.²²³

Hâlbuki onlar (sahabeler) Allah'ın kitabında; "kâfirlere karşı şiddetli", "Allah'u Teâlâ onlarla kâfirleri öfkelenendirir" ve "Allah onlardan razı olmuştur" diye vasf edilmiştir. Hâlbuki temiz olan şeriatımıza göre bir kimse bir Müslümanı tekfir ederse kâfir olur.

Buhari ve Müslim'in İbni Ömer'den rivayetlerine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; 'Eğer bir adam kardeşine 'ey kâfir' derse ikisinden birine döner. Eğer dediği gibiyse bir sorun yoktur. Ama değilse kendisine döner'

²²² İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.14.

²²³ Büyük İslam Alimlerinin Şia Hakkındaki Fetvaları, <http://www.istikamet.eu/archive>, (Erişim Tarihi 20 Aralık 2013).

Bu kaideye göre, bir kişi bir sahabeyi tekfir etmesi ile kendi küfre girmiş oluyorsa, bazılarını bırakıp bütün sahabeyi tekfir eden ne olur?²²⁴

Şüphesiz Rafizinin dış görünüşü ilhad ve zındıklık görünüşüdür. Bu görünüşü, İslam'a karşı tuzak kuranlar kendilerine perde olarak kullanmışlardır. Böylece o, 'teşeyyu' (Ali Şia'sından olduğunu) ve Allah Rasûlüne muhabbetini izhar ederek, insanların kalplerini kendilerine yönlendirmek ister. Zira Allah Rasûlünü sevmek her müslümanın arzuladığı bir şeydir. Rafizî ise bunu onlara karşı hiyanet amacıyla kullanır. Sonra da kalkar, sahabenin hakkını terk etmeden Hakku'l-Karabe (Ehl-i Beyt) sevgisinin tamamlanamayacağını söyler.²²⁵

Şevkânî; Rafizilerin iddia ettiği gibi ehl-i beytin ashab-ı kirâm'a sapık sözler söylemediğini, aksine ashab-ı kirâm'ı yücelttiğini söyler. Sahabe, tabiun ve umum olarak selef-i salihini sevdiğini ve onların izinden gitmemiz gerektiğini vurgular.²²⁶

Ümmeti için en iyi örnek olan Rasûlullah'ın; kabrini mescit, vesen ve bayram yerine dönüştürülmesini yasakladığını hatırlatan Şevkani kabirlerin yükseltilmesi, üzerine kubbeler ve türbeler konmasının münasip olduğu görüşüne varanlara da ağır tenkitlerde bulunur. Ona göre bu haram ve bir tür şirktir. Çünkü cahil bir insan üzerine kubbe inşa edilmiş bir kabre girdiğinde, kabirler üzerindeki güzel örtüleri gördüğünde ister istemez kalbi o kabri yüceltme hissiyle dolar. Netice de Allah'dan isteyeceği şeyleri kabrin sahibinden istemeye başlar ve böylece şirke girmiş sayılır. Şeytanın kışkırtmasıyla mallarını kolayca kabre adar, kabrin yanında kurban keser. Oysa kabrin yanında kurban kesmeyle puta kurban kesme arasında isimlendirme dışında bir farklılık yoktur. Allah Rasûlü (s.a.s): "*Ey Muhammed'in kızı Fatıma! Allah'tan sana hiçbir fayda sağlayamam.*"²²⁷ buyuruyor. Rasûlullah en yakınlarına bile kendisi için böyle söylediği halde, peygamber bile olmayan, ondan ilim ve irfan bakımından daha aşağıda olanlardan fayda nasıl bekleyebiliriz. Şevkânî gaiblerden veya ölülerden yardım istemenin, Allah'tan başkasına dua etmenin şirk olduğunu ileri sürmekle birlikte; bu fiili işleyen bir kişinin İslam Milleti'nden dışarı çıkmadığını ve ona müşriklere yapılan muamelenin uygulanmaması gerektiğini söyler. Yapılan fiilin hükmü küfürdür, fakat bu onu yapanın tekfirini gerektirmez.

²²⁴ Büyük İslam Alimlerinin Şia Hakkındaki Fetvaları, <http://www.istikamet.eu/archive>, (Erişim Tarihi 20 Aralık 2013).

²²⁵ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.15.

²²⁶ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.15.

²²⁷ Buhari, 4771; Müslim, 204

Hak etmeyen birini tekfir eden kişiye ağır tehditler olduğu için tekfir etmekten kaçınılması gerekir. Şirk olan bu hareketleri yapan Müslümanlar cahilliklerinden dolayı özürdürler. Onun şirk olduğunu bilselerde bunu yapmazlardı. Tehlikeli olan âlimlerin bu konuda susmasıdır.²²⁸

1.3.3. Siyasal Meseleler

İslam tarihinde çeşitli ihtilaf meseleleri zuhûr etmiştir. Hilafet meselesi ilk ihtilaf meselelerindedir. Daha sonra bir kısmı fikrî âmillere dayanan bir kısmı da siyâsî sebepler taşıyan başka anlaşmazlıklar da meydana gelmiştir. Siyâsî ihtilaflar daha sonra İslam dininin akâid sahasını alâkadar eden fikrî ve dînî meseleler haline gelmiştir. Böylece çeşitli akâid mezhepleri ortaya çıkmıştır.²²⁹

Şevkanî'nin siyasal meselelerdeki görüşleri sünnî gelenekle uygunluk arzeder. O Hadevîlerin imâmetin yolunun davetten geçtiği iddiasını reddederek ümmet içerisinde 'ehl-ü hal ve'l akd' olarak ifade edilen salih birine biat edildiğinde ona itaat etmek gerektiğini söyler. Zeydiyye Mezhebine bağlı bir belde de yaşamasına rağmen İmamet'in şartlarında Zeydiyye' ye muhalefet etmiştir. Zira o, 'imamet'in Kureys' in tüm batınları hakkında sahih görür. Zeydiyye ise, Fatıma'nın evinden olmasını 'vacip' görür.²³⁰ Ayrıca Ebubekir'in Ömer'e yaptığı gibi halef yoluyla da imam tayin edilebileceğini öne sürer. Erkek, akîl, bâliğ, hür olmak gibi Hadevîlerin imametle ilgili öne sürdüğü şartlara gelince, Şevkânî bunların bazısını kabul etmiş bazısını da reddetmiştir. Şevkânî köle de olsa sultana itaat mecburîdir der ve küfre girdiği açık bir şekilde belli olmadıktan sonra zalim idareciye hürûcu hoş görmez. Bu konuda da zalim olan sultana kılıçla karşı çıkmaya, Zeydiyye' nin hilâfına olarak karşı çıkar.²³¹

Yine Hadevîlerin imamın müctehid olması gerektiği şartına karşı çıkararak; Müslümanların yolların güvenliğini sağlamayan, güçlünün zayıfı ezmesine ilgisiz kalan ama kendini ilme adayın bir imama ihtiyacı olmadığını söyler. Aslında,

²²⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Kabirlerin Yükseltilmesinin Haramlılığı Hakkında Gönülleri Yatıştırmak*, Harun Yıldırım (çev.), İstanbul: Ey İnsanlar Yayınları, 2010, ss. 34-66.

²²⁹ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, s.106.

²³⁰ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.15.

²³¹ Bernard Haykel, "Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydîler", s. 144.

Şevkanî zamanındaki imamlar da Hadevîlerin ideal imam anlayışına uygun değildi. Şevkanî imamların başvurduğu bir müctehid idi.²³²

Şevkânî râşit halifelerinin halife oluş sıralarının onların fazilet derecesini gösterdiğine inanarak halifenin Kureyş'ten olması gerektiğini söyler.²³³ Rasûlullah'ın Ali İbn Ebu Talib'e vasiyet ettiğini kabul ederek Aişe'ye (r.a.) muhalefet eder.²³⁴ Bu konuda şunları zikreder: “Bize vacip olan Ali'nin (r.a.) Rasûlullah'ın vasisi olduğuna iman etmektir. Kendisine vasiyet edilen şeylerin ayrıntılarının ne olduğunu tam bilmek bize lazım değildir. Rasûlullah (s.a.s) onun (r.a.) kendi ‘vasisi’ olduğunu söylemiştir, bizde O'nun (s.a.s) vasisi olduğunu söyler, ayrıntıya dalmayız.” Şevkânî ‘vasiyyet’i kabul etmekle beraber Hz. Ali'nin hilafetini ispat etmeye kalkışmaz. El- Fevaidu'l- Mecmua' da Hz. Ali hakkında rivayet edilen hadislerin hepsinin uydurma olduğunu söylemiştir. Şevkânî Rafizilerin bazı ayetleri²³⁵ tefsir ederken Hz. Ali'ye (r.a.) yorduklarını beyan ederek bu nevî tefsirlere güvenmenin doğru olmadığını îmâ eder. Şevkânî mevzu hadisler arasında yer verdiği: “*Ben ilmin şehriyim, Ali ise onun kapısıdır. Kim ilmi istiyorsa kapıya gelsin.*” hadisi hakkında başta bu haberin kuvvetli bir haber olduğu inancına sahip olduğunu fakat daha sonra haberin lafızlarının düşük olduğu, ravilerinin hatasının bol olduğunu fark ederek hadisin uydurma olduğunu anladığını bildirir.²³⁶

Ayrıca Şevkânî ehl-i beyt kavramının Rasûlullah'ın tüm hanımlarıyla beraber ; Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin'e de şamil olduğuna inanır. Bu düşüncesiyle Zeydiyye' ye muhalefet etmiştir. Çünkü Zeydiyye ‘ehl-i beyt’ tanımının; sadece Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin' e has olduğuna inanır.²³⁷ Yine Şevkânî ehl-i beyt ve dört

²³² Bernard Haykel, “Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydîler”, s. 145.

²³³ Sümeyye Onuk, “eş-Şevkânî ve Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, s.13.

²³⁴ İbn Hacer, Fethu'l-Bari' de Kitabu'l-Vasaya' da (c.5/420, 2741) el-Kurtubî'den naklen şöyle der: “Şia Nebi'nin (s.a.s) Hz. Ali'ye (r.a.) vasiyette bulunduğu dair hadis uydurmuştur. Sahabe, zamanlarında bunlara cevap vermişlerdi. Hakeza onlardan sonra gelenler de... Aişe'nin (r.a.) bu konuda ileri sürdüğü delil, Ali'nin (r.a.) imameti kendi nefsi için iddia etmemesiydi. Hatta hilafet makamına geldikten sonra bile, bu iddia da bulunmadı. Sakife günü de hiçbir sahabî bunu (vasiyyeti) zikretmedi.

Şia Ali'nin (r.a.) şecaati, dindeki sadakatine karşılık, onu yücelteceğiz derlerken; ona karşı kötülükte bulunmuşlar ve ona yağcılık, takiiye ve gücü yetmiş olmasına rağmen, hakkı olanı talep etmeme hususlarını nisbet etmişlerdir.”

²³⁵ “Sizin veliniz ancak Allah ve Rasûlü...”, “Her kavim için bir hidayete erdirici vardır.”, “Onu kavrayan bir kulak kavrara.”, “Her şeyi apaçık bir imamda tamamladık” ayetlerindeki kasdın Hz. Ali ve “İki deniz birbirine karıştı” ayetindeki kasdın da Ali ve Fatma olduğunu söylerler.

²³⁶ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, ss.442-485.

²³⁷ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.15-18.

halife hakkındaki pek çok rivayetin uydurma olduğunu El- Fevaidu'l- Mecmua'da zikretmiştir.²³⁸

1.3.4. Emr-i Bi'l Mâruf Nehy Anil Münker

Mutezilenin beş esastan biri olan bu prensibe göre iyiliği emretmek, kötülüğü önlemeye çalışmak bütün müslümanlar için farzdır.²³⁹

Bu prensip hakkında Şevkânî; “*Cehennemde ilk yakılacak olan insanlara emreden ama kendisi yapmayan ve yine onları yasaklayan ama kendisi terketmeyen âlimdir.*”²⁴⁰ hadisini zikrederek görüşlerini şöyle açıklar:

İlmin çokluğu şer'i sorumlulukları düşürmediği gibi bilakis işini daha da zorlaştırır. Cahilin mükellef tutulmadığıyla mükellef tutulduğu için günahı daha şiddetli, cezası da daha ağır olur. Bu nedenle tehlikeli olan ibadetin hakikatini, tevhid ve şirk arasındaki farkı, bu konuda Allah'ın apaçık ayetler indirdiğini bilen âlimlerin, bu konuda susmasıdır.²⁴¹

Öğrenim görmüş kimselerin üzerine düşen cahil halkı hikmet ve öğütle hakkı açıklamak, davet etmek, onlara nasihat etmektir. İlim ehli rahmet ve şefkat duygularıyla insanların hidayete ermesi için çaba sarfetmelidir. Allah'ın “... *sizin sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, mü'minlere karşı müşfik ve merhametlidir.*”²⁴² diye vasıflandırdığı Efendimizin (s.a.s) ümmetine yakışan merhamet duyguları içerisinde insanların hidayetine hırslı olmaktır.²⁴³

1.3.5. Adalet

Mutezile'nin benimsediği beş esastan biri olan adl, Cenab-ı Hakkın sıfatlarındandır. Allah adl sahibi olup kullarına zulmetmeyeceği görüşü üzerine bina edilen bu anlayışa göre kullar fiillerini kendi hür iradeleriyle yaparlar, ilahî iradenin

²³⁸ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.453-495.

²³⁹ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, s.176.

²⁴⁰ Tirmizi, 2382

²⁴¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Kabirlerin Yükseltilmesinin Haramlılığı Hakkında Gönülleri Yatıştırmak*, s. 10.

²⁴² Tevbe, 9/128

²⁴³ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Kabirlerin Yükseltilmesinin Haramlılığı Hakkında Gönülleri Yatıştırmak*, s. 66-67.

müdahalesi söz konusu değildir. Eğer kul fiillerini ilahî iradeyle yapmış olsaydı, cebir altında yapmış olacağı için fiilin sonucu olarak ceza görmesi ona zulüm olurdu.²⁴⁴

Şevkânî'ye göre her şeyi yoktan var eden mülkün sahibi olan Allah hikmetinin gereği mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir. Üzerlerinde hiçbir zorluk olmadan kulların kendi mülklerinde tasarrufta buldukları gibi. Şüphesiz ki bir kölenin efendisi köleyi mülkünden çıkarmak istediğinde köle ona diretemez. Allah da kullarının sahibi ve efendisidir. Bu yüzden yarattığını nasıl dilerse öyle tasarruf eder.

*“Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur...”*²⁴⁵

*“De ki: ‘Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetersin.’”*²⁴⁶

Bu ayeti tefsir derken Şevkânî şunları izah eder:

Allah her mülkün sahibi, kullarının, dünya ve ahiretin mâlikidir. Malik olmasından murat dilediğine mülkü vermesi, dilediğinden de çekip almasıdır. Şüphesiz hayır Allah’tan başkasının elinde değildir. Çünkü hayır sadece O’nun lütfundandır ama şer bunun tersine amelinin karşılığı olarak kişiye ulaşır. Allah’ın fiillerinin hepsi hayırdır.²⁴⁷

Şevkânî’nin bu izahı İbn Teymiyye’nin bu konudaki görüşüyle de benzerlik arz eder. İbn Teymiyye; Allah’ın kullarını itaat ve rahmet için yarattığını, insanlara zulmetmeyeceğini, insanların ancak kendi nefislerine zulmedeceği görüşündedir.²⁴⁸

*“Bu, kendi ellerinizin (önceden yapıp) gönderdiklerinin karşılığıdır. Allah, kullara asla zulmedici değildir.”*²⁴⁹

Şevkânî bu ayeti tefsir ederken izahı şöyledir:

Mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilme yetkisine sahip olan Allah, günahı sebebiyle azap ettiği kimse için zulmetmiş değildir. Çünkü bütün

²⁴⁴ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, s.174.

²⁴⁵ Kasas, 28/68

²⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/26

²⁴⁷ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.1, ss. 329-330.

²⁴⁸ Abdullah b. Numuk, *Menhecü'l-İmami's-Şevkânî fil'l-akide*, c.1, s.202.

²⁴⁹ Âl-i İmrân, 3/182

noksanlıklardan münezzehtir olan Allah kullarına elçilerini, kitaplarını gönderdi, onlara hidayet yolunu açıkladı. “*Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?*”²⁵⁰ ayet-i kerimesinde işaret edildiği gibi Yüce Allah kullarına iki yol gösterdi. Bu nedenle hidayet yolunu seçmeyen insan Nahl Sûresinde beyân edildiği gibi kendisine zulmetmiş olur²⁵¹: “*Biz (bununla) onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*”²⁵²

Yarattığı şeyde ve var etmeyi dilediği şeylerde Allah yaptıklarından hesaba çekilemez. Bu konuda Allah (a.c.) buyuruyor ki: “*O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.*”²⁵³ Yaratılanlar Allah’ın yüceliğinden dolayı Allah’ın kazasından ve kaderinden bir şey soramaz. Allah onlara sorar, çünkü onlar Allah’ın kullarıdır.²⁵⁴

Bu konuda Şevkânî’nin görüşleri şöyle özetlenebilir; Allah’ın her fiilinde hayır vardır, şer değil. Adalet vardır, zulüm yoktur, Çünkü O, âdil hüküm verendir. O her şeyi hikmetinin adâletini gerektirdiği şekilde lâayık olduğu yere koyandır.²⁵⁵

Allah’ın fiileriyle ilgili Şevkânî’nin bu görüşü Selefîn de kabul ettiği görüştür. Kulların fiileri konusunda da Şevkânî Selefî destekler. O Allah dünya ve ahirette mevcut olan her hayrı ve şerri yaratandır diyerek şu ayeti delil getirir²⁵⁶: “*Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır.*”²⁵⁷ Bu ayetin tefsirinde Şevkânî görüşlerini şöyle izah eder:

Yaptığımız şeyleri Allah yarattığına göre insanların yonttukları putlarda Allah’ın yarattıklarına giriyor. Çünkü Allah-u Teala buyurdu ki: “*...Yonttuğunuz putlara mı tapıyorsunuz? Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır.*”²⁵⁸ Bu ayet, (putları yontmak gibi) insanların fiilerinin eseri olan şeylerin Allah’ın yarattıkları olduğuna delâlet ediyor. Yalancı, zalim ve benzerlerinin fiilerini de yaratan Allah’tır.²⁵⁹

---

²⁵⁰ Beled, 90/10

²⁵¹ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.1, s. 406; c.2, s318.

²⁵² Nahl, 16/118

²⁵³ Enbiyâ, 21/23

²⁵⁴ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.3, s. 402.

²⁵⁵ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, s.203.

²⁵⁶ Abdullah b. Numsuk, *Menhecü’l-İmami’ş-Şevkânî fil’l-akide*, c.1, s.203.

²⁵⁷ Sâffât, 37/96

²⁵⁸ Sâffât, 37/95-96

²⁵⁹ Muhammed b. Ali eş- Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, c.4, s. 402.

Şevkânî'nin bu ifadesine göre kabahatler bu fiileri işleyenle vasıflanır. Yarattıklarıyla Allah'ın vasıflandırılmadığı gibi. Allah çeşitli renklerden, kokulardan, tatlardan, şekillerden, hareketlerden ve benzerlerinden yaratmıştır. Fakat Allah başkalarında yarattığı şeylerle vasıflandırılmaz. Bu nedenle Şevkânî isyânkâr ve itaatkâr olan kulların fiilerini Allah'ın yarattığına karar verdi. Çünkü ne olursa olsun Allah yaratmada tektir. Bu gerçeğe: “*O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*”²⁶⁰ ayet-i kerimesinde işaret edilmiştir.²⁶¹ Özetle kulların fiilleri seçme ve kesb yönünden kullara nisbet edilir. Yaratma ve takdir etme yönünden Allah'a nisbet edilir.²⁶²

Şevkânî “*Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar kitap ehlinden ve müşriklerden inkarcılar küfürden ayrılacak değillerdi.*”²⁶³ ayetini delil getirerek Muhammed aleyhisselamın gönderilişinden ve Kur'anî delillerin indirilişinden önce de cehalet ve fetret bir dönemde olmalarına rağmen şirk ve küfür vasfının insanlar için geçerli olduğunu söyler. Başka bir ifâdeyle; insan, doğal yapısı ve akletme gücüyle iyi ve kötü şeyleri birbirinden ayırt edebilir nitelikte yaratılmıştır. İnsan, sahip olduğu düşünebilme ve irâde yetenekleriyle âfâk ve enfüsteki âyetleri ve vahiy yoluyla gelen, okunan âyetleri anlamaya çalıştığında hakkı ve gerçeği bulabilecektir. Dolayısıyla insan, yapıp ettiklerinin sonucunda mükâfât veya cezayı işledikleriyle hak eder.²⁶⁴

Ayrıca Şevkânî güç yetirilemeyecek şeyin teklif edilmesini (Teklif-i mâ lâ yutak) caiz görmez. Güç yetirelemeyen şeyin zâtı itibariyle imkansız olduğunu vurgular. Bunun teklifinin kötülüğü zorunlu olarak bilinmektedir ve herhangi bir delile de ihtiyaç yoktur, der. Güç yetmeyen şeyin teklifini caiz görenlerin tartışmaya ve reddetmeye geçecek herhangi bir gerekçe ileri süremediklerini söyleyerek bu görüşüyle Eşariyye'ye muhalefet eder. Matûridiyye'ye uygun görüşler sardeder.²⁶⁵

---

²⁶⁰ Tegâbun, 64/2

²⁶¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s. 74.

²⁶² Abdullah Numsuk, *Menhecü'l-İmami 'ş-Şevkânî fil'l-akide*, c.1, ss. 201-206.

²⁶³ Beyyine, 98/1

²⁶⁴ Abdalbaki Güneş, “Kur'an Işığında Düşünce İnanç ve İfade Hürriyeti”, *YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10:1, 2005, ss. 1-36.

²⁶⁵ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, s.154.

2. Nübüvvet

Nübüvvet meselesi ve Peygamberlere iman dinimizde inancın özünü teşkil eder. İnsanın maddi ve manevi bünyesi için, bedenen ve ruhen yücelmesi için Allah'a sağlam bilgilerle, doğru ve hak bir itikatla inanması lazımdır. Böyle bir itikada sahip olabilmek ancak nübüvvetin yeşerdiği ortamda söz konusu olur. Peygamberler ibadetlerin mahiyetlerini bildirme hususunda önemli bir görev icrâ ederler. Allah'ın bir ihsanı olarak insanlığa sunulan nübüvvetin Kur'an'da çeşitli ayet-i kerimlerde insanlık için fayda ve ihtiyacı belirtilmektedir: *“Allah'ın, kendisine Kitab'ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, 'Allah'ı bırakıp bana kullar olun' demesi düşünülemez. Fakat (şöyle öğüt verir:) 'Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbânîler (Allah'ın istediği örnek ve dindar kullar) olun.’”*²⁶⁶

Dinimizde Kur'an ve sünnette insanları felaketten korumada nübüvvetin fayda ve önemine dikkat çekilmektedir.²⁶⁷

2.1. Şevkânî'ye Göre Nübüvvetin İmkânı ve Gerekliliği

Şevkânî'ye göre Peygamberler insanları Allah'ı bilmeye ya da Allah'ın varlığını ispat etmeye davet etmez. Bilakis Allah'tan başka ilah olmadığına Muhammed'in (s.a.s.) Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmeye davet eder. Çünkü Allah'ın varlığına inanmak fitrîdir. *“Peygamberleri dedi ki: 'Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?’”* Şevkani bu ayetin tefsirini yaparken şöyle der: *“Peygamberlerin gönderiliş sebebi Allah'ın varlığını insanlara bildirmek değildir. Çünkü Allah'ın varlığını zaten insan kendi fitratıyla idrak edebilir. Peygamberlerin gönderiliş sebebi hiçbir ortağı olmayan Allah'a ibadet ve kulluğa insanları davet etmektir.”*²⁶⁸ İbn Ömer (r.a.)'ın bu konuda rivayet ettiği hadis açıktır:

“İnsanlarla Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik edinceye, namaz kılp zekât verinceye kadar savaşmakla

²⁶⁶ Âl-i İmrân, 3/79

²⁶⁷ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss. 253-257.

²⁶⁸ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.427.

*emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslam'ın hakkı müstesnadır. Hesapları ise Allah'a aittir.”*²⁶⁹

İbn Abbas (r.a.)’tan rivayet edilen bir hadise göre de Peygamberimiz (s.a.s.) Muaz İbn Cebel’i Yemen’e vali ve hâkim olarak gönderirken ona şu talimatı vermiştir:

*“Ey Muaz, Yemen halkını, önce Allah'tan başka bir tanrı olmadığına, benim de Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmeye davet et. Eğer bunu kabul ederlerse, bu defa onlara gece ve gündüz kendilerine beş vakit namazın farz kılındığını öğret. Eğer bunu kabul ederlerse, bu defa onlara, Allah'ın kendilerine mallarından zekâtı farz kıldığını haber ver. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve yoksullarına verilir.”*²⁷⁰

Bu iki hadis de İslam’ın şartlarından ilkinin ‘Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed (s.a.s.)’in Allah’ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek’ olduğuna işaret eder. Bu şehâdetle kâfir müslüman olur. Malı ve kanı korunma altına alınmış olur. Eğer gönülden inanmayarak şehâdet getiriyorsa münafık olur. Bu hadislerde de beyan edildiği gibi peygamberlerin görevleri insanlara Allah’ın varlığını bildirmek değil, Allah’ın varlığına ve birliğine şahitlik etmeye davet etmektir.²⁷¹

Şevkânî âlimlerin ihtilaflarında Kur’an ve sünnete başvurmaları gerektiğini söylerken sünnetle ilgili görüşlerini de şöyle beyan eder:

Kur’an Allah’tan inen vahiy olduğu gibi sünnet de aynen Allah’tan inen bir vahiydir. Rasûlullah’ın ağzından çıkan dinin usûl ve ahkamına yönelik olan her lafız mana itibariyle vahiydir. Allah-u Teala’nın buyurduğu üzere:

*“O kendi hevasından konuşmaz. Onun konuşması kendisine ilkâ edilen bir vahiyden ibarettir. Çünkü onu müthiş kuvvetleri olan biri (cebrail) öğretti.”*²⁷²

Bu ayetten anlaşılıyor ki Allah Rasûlünün ağzından çıkan sadece Kur’an değil her şey vahiydir. Çünkü kendi heva ve hevesinden asla konuşmaz.²⁷³

Şevkânî El- Fevâidu’l- Mecmua (Mevzu Hadisler)’ da “*Benden bir hadis rivayet edildiğinde, onu Allah’ın kitabına arz edin. Eğer uyarsa kabul ediniz,*

²⁶⁹ Buhari, İman, 17

²⁷⁰ Buhari, Zekat, 1; Müslim, İman, 7

²⁷¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *ed-Durru'n-Nedid fî Ihlâsı Kelimeti't-Tevhîd*, Mısır: y.y., 1929, s.40.

²⁷² Necm, 53/3-5

²⁷³ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Kabirlerin Yükseltilmesinin Haramlılığı Hakkında Gönülleri Yatıştırmak*, s. 19.

uymazsa reddediniz.” hadisini mevzu hadisler arasında zikreder. Bu uydurma hadisi Allah’ın kitabına arz ettiğimizde ona uymadığı için hadis kendi kendisini inkâr etmektedir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de Haşr Sûresi 7. ayet-i kerime’de: “*Rasul size neyi vermişse onu alınız ve neyi de yasaklamışsa ondan kaçınınız.*” buyurulmaktadır.²⁷⁴

“*Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.*”²⁷⁵ ayetini tefsir ederken de Şevkânî; Allah kullarına kitap indirmedikten, peygamber göndermedikten sonra azap etmeyeceğini söyler. İnsanların Allah’a karşı bir mazeretleri olmaması için Allah kullarını başıboş bırakmamıştır, der.²⁷⁶

2.2. Şevkânî’ye Göre Nübüvvetin İspatı

2.2.1. Mucize ve İcazul Kur’an

Mucize, acz kökünden türetilmiş olup aciz bırakan, karşı konulmaz harika olay anlamlarına gelir. Mucize Peygamberlerin nübüvvet davasında doğruluğunu ispat için Allah tarafından tabiat kanunlarına aykırı olarak yaratılan harikulade olaydır.²⁷⁷

Mucize konusunda Şevkânî mucize vesilesiyle harûkulâde şeyler yaratarak noksan sıfatlardan münezze olan Allah’ın, kudretini insanlara bildirdiğini söyler.²⁷⁸

E'-ce-ze fiilinin mastan olan i'caz kelimesinin de sözlük anlamı, acizliğin kabul ettirilmesidir. Dini terim olarak ise; risâlet davasında Hz. Peygamberin peygamberlik davasını ispat için ortaya koyduğu ebedi mucizesi, Kur’an hakkında lafzı, nazrını, üslûbu ve içeriği itibıyla insan ve cinleri kendisine benzerini getirmekten aciz olduğu mucize bir kelimedir.²⁷⁹

²⁷⁴ İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, s.427.

²⁷⁵ İsrâ, 17/15

²⁷⁶ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s. 214.

²⁷⁷ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 305.

²⁷⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s.363

²⁷⁹ Cüneyt Eren, “Kur’an-ı Kerim’in İcâz Çeşitleri, *Diyanet İlmî Dergi*, c.46, sayı:3, s.130.

“De ki: ‘Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur’an’ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.’ ”²⁸⁰ ayetini tefsir ederken Şevkânî şu hadisi zikreder:

“Müfessir İbn Kesir’in İbn Cerîr Taberî’den aktardığına göre, İbn Abbâs (r.a) bu olayı şöyle anlatır:

“Bir gün güneş battıktan sonra Kâbe’nin arkasında Rebîa’nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebû Süfyân b. Harb, Abdüddâroğullarından bir adam, Esedoğullarının kardeşleri Ebû’l-Bahterî, Esved b. Muttalib b. Esed, Zem’a b. Esved, Velîd b. Muğîre, Ebû Cehil, Abdullah b. Ebû Übeyy, Ümeyye b. Halef, Âs b. Vâil, Sehm kabilesinden Haccâc’ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih aralarında toplandılar. Ve dediler ki:

-‘Muhammed’e bir heyet gönderin de onunla konuşsun, tartışsın ve onu aciz bıraksın. Böylece sizin mazeretiniz kalmaz.’

Bunun üzerine Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bir heyet gönderdiler ve ‘kavminin eşrafı seninle konuşmak için toplandı’, dediler. Rasûlullah (s.a.s.) hak yola girme konusunda onların durumunda bir değişiklik olduğunu ümit ederek koşa koşa geldi. Hz. Peygamber (s.a.s.), onların doğru yola gelmesini çok istiyordu. Onların karşı çıkmaları kendisine zor geliyordu. Nihayet varıp yanlarına oturdu. Onlar dediler ki:

-‘Ey Muhammed, biz seni bir daha mazeretimiz kalmasın diye çağırdık. Allah’a yemin olsun ki, Araplardan kavmi arasına, senin soktuğun fitneden daha kötü bir fitne sokan kimse tanımıyoruz. Sen, atalara küfrettin, dini ayıpladın, rüyaları budalalıkla niteledin, tanrılara hakaret ettin ve halkı dağıttın. Seninle bizim aramızda olan her konuda işlemedik bir kötülük bırakmadın. Senin bu sözü getirmekle maksadın bir mal elde etmek ise; sana malımızdan toplayalım ve sen içimizde en çok malı olan kişi ol. Eğer maksadın aramızda şeref elde etmekse; seni başımıza efendi yapalım. Eğer kral olmak istiyorsan; başımıza kral yapalım. Eğer senin gördüğünü söylediğin sana gelen şey bir cin ise o zaman seni tedavi etmek için malımızı tabip aramaya sarf edelim. Ve bu konuda seni mazur sayalım.’ Rasûlullah dedi ki:

-‘Sizin söylediklerinizden hiç biri bende yok. Size getirdiğim şeyi, ne malımızı istemek, ne üstünüzde şeref elde etmek, ne de kral olmak için getirdim. Allah Teâlâ beni size yalnızca vekil olarak gönderdi. Bana bir Kitab indirdi.

---

²⁸⁰ İsrâ, 17/88

Müjdelememi ve uyardıma emretti. Bunun üzerine ben de, Rabbimin risaletini tebliğ ettim ve öğütte bulundum. Size getirdiğim şeyi kabul ederseniz; bu, sizin dünya ve ahirette payınıza düşen şeydir. Eğer reddederseniz; Allah'ın emri uyarınca sabrederim. Sonunda Allah benimle sizin aranızda hükmünü verir.' Onlar dediler ki:

-‘Ey Muhammed; sana açıkladığımızı kabul etmezsen, bilmiş ol; artık insanlardan hiç biri sana karşı yer bakımından bizim yanımızda daha dar, mal bakımından daha az, geçim bakımından daha sıkıntılı bir durumda olamaz. O halde Rabbinden dile de çevremizi daraltan şu dağları yürütsün ve ülkemizi düzeltsin. Orada tıpkı Irak'ta, Şam'da bulunanlar gibi ırmaklar kaynatsın. Ölmüş olan atalarımızı bize geri göndersin; gönderdikleri arasında Kusay b. Kilâb da olsun. Çünkü o doğru sözlü bir ihtiyardı. Senin dediğini ona da soralım, bakalım doğru mu söylüyorsun yoksa bâtil mı? Eğer istediğimizi yaparsan ve onlar seni doğrularlarsa, biz de artık seni tasdik ederiz. Senin Allah katındaki mertebeni kabul ederiz. Ve senin; dediğin gibi, Allah'tan gönderilmiş bir elçi olduğuna inanırız.’ Rasûlullah (s.a.s.) onlara dedi ki:

-‘Ben, bunun için peygamber olarak gönderilmedim; Allah katından bana verileni size getirmek üzere geldim. Ve gönderildiğim risâleti size tebliğ ettim...’ (diyerek aynı cevabı tekrarladı.) Dediler ki:

-‘Eğer bu dediğimizi yapmazsan; kendini tut ve Rabbinden bize söylediğini doğrulayan bir melek göndermesini iste de biz ona senin için müracaat edelim. Yine Rabbinden iste de senin için bahçeler, köşkler, altın ve gümüşten hazineler yapsın ve senin, aramakta olduğunu sandığımız şeylere ihtiyacın kalmasın. Çünkü sen, çarşı pazarda geziyor ve bizim gibi geçim peşinde koşuyorsun. İşte o zaman senin Rabbin katında bir mevkiin olduğunu, üstünlüğün bulunduğunu öğreniriz; eğer iddia ettiğin gibi bir peygamber isen.’ Rasûlullah (s.a.s.) da onlara şöyle dedi:

-‘Ben, bunu yapacak değilim. Ben, Rabbimden böyle şeyler isteyecek birisi değilim. Ve ben bunun için size peygamber gönderilmedim. Allah, beni müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. Size getirdiğimi kabul ederseniz; bu, sizin dünya ve ahiretteki nasibinizdir...’ (Devamla aynı cevabı verdi.) Dediler ki:

-‘Öyleyse, iddia ettiğin gibi, Rabbin her şeyi yapmaya muktedir ise bize göğü indir. Çünkü biz, bunu yapmadığın takdirde sana inanacak değiliz.’ Rasûlullah (s.a.s.) ise onlara dedi ki:

-‘Bu Allah’a ait bir şeydir. İsterse öyle yapar.’ Onlar dediler ki:

-‘Rabbinin, bizim seninle beraber oturacağımızı, sana sormak istediğimizi soracağımızı, dilediğimiz şeyleri isteyeceğimizi bilmesine, sana gelip müracaat edeceğimizi, bu konuda getirdiğine inanmazsak bize ne yapacağını haber vermesine gelince; duyduk ki bütün bunları sana Yemâme’de kendisine Rahman denilen bir adam bildiriormuş. Allah’a andolsun, biz, Rahman’a ebediyen inanmayız. Artık ey Muhammed, senin bize beyan edeceğin bir özrün yok. Allah’a andolsun ki biz, senin bu yaptıklarına karşılık seni bırakacak değiliz. Ya sen, bizi mahvedeceksin ya da biz, seni.’ Onlardan bir kısmı dedi ki:

-‘Biz Allah’ın kızları olan meleklerle ibadet ederiz.’ Bir başka grup da dedi ki:

-‘Allah’ı melekleriyle beraber karşımıza getirmediğince biz, sana iman etmeyiz.’

Onlar böyle deyince Rasûlullah (s.a.s.) kalktı. Onunla beraber halasının - Abdülmuttalib’in kızı Atîke’nin- oğlu Abdullah b. Ebû Ümeyye de kalktı ve şöyle dedi:

-‘Ey Muhammed, kavmin sana anlatacaklarını anlattı; sen onların hiç birini kabul etmedin. Sonra kendileri için senden bazı şeyler istediler ki, bunlarla Allah katındaki makamını öğrensinler. Sen, bunu da yerine getirmedi. Sonra kendilerini korkuttuğun azabın çabucak gelmesini senden istediler. Allah’a andolsun ki sen, göğe merdiven dayayıp da yükselmedikçe ve ben de sen dönünceye kadar bekleyip, beraberinde dört meleklerle beraber söylediğine şahitlik eden yayılmış bir nüsha ile birlikte gelmedikçe sana ebediyen iman etmem. O melekler senin dediğine şahitlik etmelidirler. Allah’a yemin ederim, eğer sen bunu yapmış da olsan öyle sanıyorum ki ben yine seni doğrulayacak değilim.’

Sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanından ayrılıp gitti. Rasûlullah (s.a.s.) da onların yanından ayrılıp, hüzün dolu olarak evine döndü. Çünkü kavmi kendini çağırdığı zaman, onların iman edeceklerini ummuştu.”²⁸¹

Şevkânî bu ayetin sebab-i nüzûlü bu sözdür der. ²⁸² Görülüyor ki Şevkânî ayeti tefsir ederken bu hadisten bahsetmekle Kur’an’ın en büyük mucize olduğunu

²⁸¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993, c.9, ss. 4877-4879

²⁸² Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, c.3, s. 259.

vurguluyor. Çünkü müşriklerin istediği mucizelere karşı Allah-u Teala bu ayeti indiriyor. Kur'an öyle büyük bir mucize ki tevhid davasında başka mucizelere gerek bırakmaz. Kur'an'ın bu mucizevi yönünü göremeyen, inkarda inat eden kimseye zaten hadiste sayılan mucizeler gösterilse de fayda olmayacaktır.

Her peygamberin zamanında yaygın olan şeye göre peygamberlik davalarını ispatlayan bazı mucizeleri vardır. Örneğin, Hz. Musa (a.s.) zamanında sihir yaygın olduğu için Hz. Musa asanın yılanı çevrilmesi mucizesini Allah'ın izniyle göstermiştir. Hz. İsa (a.s.) zamanında tıp yaygın olduğundan Allah-u Teala Hz. İsa'ya mucize olarak ölüyü diriltebilmesini nasip etmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanında da fesahat ve belâgat yaygın olduğu için, fesahat ve belâgatta insanların ulaşamayacağı seviyede olan, insanı hayran bırakan icâzî yönüyle Kur'an-ı Kerim bir mucize olarak gönderilmiştir.

2.2.2. İsrâ ve Miraç

*“Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”*²⁸³

Şevkânî bu ayeti tefsir ederken der ki:

İsrâ hadisesinde Hz. Peygamberin sadece ruhla mı gittiği yoksa ruhuyla beraber bedeninin de mi gittiği konusu ihtilaflıdır. Selef ve Halef büyük bir kısmı ruhla beraber bedeninin de gittiği görüşünü savundular. İlim ehlerinden bazısı da sadece ruhuyla gittiğini savundu. İbn Cerir Taberi, tefsirinde Huzeyfe (r.a.)'dan rivayetle İsrâ'nın rüya halinde olduğuna dair bir rivayet zikretmiştir. Bu görüş sahiplerine göre Rasûlullah'ın bedeni o gece Mekke'de bulunduğu yerden ayrılmamış, bu yolculuğu sadece ruhu ile yapmıştır. Bu görüşü ileri sürenler arasında Hz. Ayşe, Hz. Hasan, Muaviye, İbn İshak (r.a.) da vardır.

Bir grupta teferruata girdi. Beytü'l-Makdis'e uyanırken cesediyle gitti, semaya da ruhuyla gitti dediler. Bir kısım âlim ayeti delil getirerek şayet isrâ semaya olsaydı ayet onu zikrederdi dediler. Uyanık olarak Beytü'l-Makdis'e gittiğine

---

²⁸³ İsrâ, 17/1

inanmak Selef'in büyük bir kısmının ve Halef'in tuttuğu yoldur. Bu konuda tevile gerek yok. Ayrıca buna delalet eden çok hadis de vardır. Sadece ruhuyla gitseydi rüya olurdu. Bu nedenle sadece ruhuyla gittiğini iddia edenler yanlış kanaatte bulunuyorlar. Bu iddia da bulunanların bir kısmı delillerini "leyle" kelimesine dayandırarak, rüyada olduğunun açık ifadesi gece kelimesidir diyorlar. Bazen de rüyadan maksadın gözün görmesi olduğunu söylüyorlar. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.s.) o gece Burak'a bindi. Bu nasıl rüya olabilir? Ruh nasıl binmekle vasfedilir? Öyleyse ruhuyla beraber bedeni de gitti. İsrâ olayının hicretten kaç sene önce vükû bulduğu de meselesi ihtilafıdır.²⁸⁴

Bu ifadelerinden anlaşıldığı üzere Şevkânî İsrâ olayının bedenlen olduğunu savunmaktadır.

3. Ahiret

3.1. Şevkânî'ye Göre Ba's (Diriliş) ve Haşr

Ba's sözlükte göndermek, dirilmek manalarına gelir. İstilahta ise öldükten sonra dirilmek ve Allah'ın ölüleri tekrar diriltmesi manasındadır. Ahiret inancının temelini oluşturan ba's iman esaslarındandır.²⁸⁵

Haşr ise sözlükte toplamak, toplanmak, bir araya getirmek anlamlarına gelir. İstilahta da Allah'ın Ba's'ı müteakip mahlukâtı bir araya toplamasıdır. Toplanılan yere de "mahşer" denir.

Kur'an'da Haşr hakkında pek çok ayet-i kerime mevcuttur: "*Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.*"²⁸⁶, "*Yaban hayatı yaşayan (irili ufaklı) tüm canlılar toplandığı zaman*"²⁸⁷

Şevkânî Allah'ın yarattığı şeylerin boşuna olmadığını söyleyerek, yaratılış amacıyla yeniden diriliş, hesap günü arasında bağlantı kurarak şöyle der :

²⁸⁴ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, ss. 206-207.

²⁸⁵ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, s. 379.

²⁸⁶ En'âm, 6/38

²⁸⁷ Tekvîr, 81/5

Allah-u Teala yarattığı şeyleri boşuna yaratmadı, yarattığı şeyler hikmetine binaen kudretine delâlet eden şeylerdir. İnkâr edenler yaratılanların boşuna, amaçsız olduklarını düşündükleri için kıyameti, yeniden dirilişi ve hesaba çekilmeyi inkâr ederler. Allah Mu'minûn Suresi 115. ayet-i kerimede onların bu düşüncelerini reddederek şöyle buyurur: “Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” Bunun manası hayvanları yarattığımız gibi sevapsız, cezasız sizi devredışı bırakmak için mi yarattık sanıyorsunuz? Siz muhakkak ki yeniden diriltilmekle Allah’a döndürülecek ve amellerinizin karşılığını göreceksiniz.

Şevkânî ; “O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”²⁸⁸ ayetini tefsir ederken bu konudaki düşüncelerini de şöyle izah eder: “İnsanlara yaptıklarının karşılığını vermek için ba’s (dirilme) gerçekleşecektir. İyilik yapanlar iyiliğiyle mükafatlandırılınsın, kötülük yapanlar kötülüğüyle cezalandırılınsın diye ölümden sonra insanlar diriltilecektir. Bu ayetteki güzel amel îtikattaki ameldir, çünkü o kalbin amellerindedir.”²⁸⁹

Ölümden sonra dirilişin bedenen olacağını söyleyen Şevkânî ölümden sonra dirilme konusunda şüphede olanlara Allah’ın, şu ayettteki gibi yaratılışlarındaki başlangıçlarına bakmaya teşvik ettiğini söyler: “O, sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra “alaka”dan yaratan, sonra sizi (ana rahminden) çocuk olarak çıkararak, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlamanız için sizi yaşatandır. İçinizden önceden ölenler de vardır. Allah bunları, belli bir zamana erişmeniz ve düşünüp akıl erdirmeniz için yapar.”²⁹⁰

Şevkânî; şehitlerin diri olduklarını bildiren “Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanmayın. Aksine onlar diri olup Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar.”²⁹¹ ayeti vesilesiyle onların diriliğinin mecâzi olarak kabul edilmesine karşı çıkar, bu konuda Cumhûrun görüşünü destekler.²⁹²

---

²⁸⁸ Mülk, 67/2

²⁸⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.5 , s. 251.

²⁹⁰ Mu'min, 40/67

²⁹¹ Âli İmran, 3/ 169

²⁹² Mevlüt Güngör, “Şevkânî ve Tefsirindeki Metodu”, s. 120

3.2. Şevkânî'ye Göre Rü'yetullah

Rü'yetullah; müminlerin âhirette Allah'ı görmesi anlamında bir kelâm terimidir. Selefiyye ve Ehl-i sünnet âlimlerine göre ahirette Allah'ın görülmesi mümkün olacaktır. Çünkü insan bedeninin yeniden ve mükemmel bir şekilde inşa edileceği âhret âleminde gözlerinin de Allah'ı görebilecek bir yeteneğe kavuşturulması mümkündür. Allah dünyada görülemediği gibi O'nun âhirette de görülmesi mümkün değildir görüşünde olan Mutezile ise; “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder....”²⁹³ ve “..“ ‘Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım’ dedi. Allah da, ‘Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.’ dedi....”²⁹⁴ gibi ayet-i kerimeleri delil gösterir. Mutezile’ye göre Kur’an’da gözlerin Allah’ı ahirette göremeyeceği açıkça belirtilmiştir.²⁹⁵

Şevkânî'nin bu konudaki görüşlerine baktığımızda onun Allah'ın ahirette görülmesini mümkün bulduğunu görüyoruz. O bu konudaki hadislerin mütevatir olduğundan hareketle, Allah'ın kitabında ve Rasûlullah'ın sünnetinde sabit olan Rü'yetullah'ın inkârının kabul edilemeyeceğini söyler.²⁹⁶

Bu konuda “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.”²⁹⁷ ayetini şöyle tefsir eder:

Bu idrakten kastedilen yalnız Allah'ın görülmesi değildir. Rü'yetullah meselesi mütevatir hadislerle sabittir, rü'yetullah'ın gerçekleşeceğin de şüphe yoktur. Bunu temiz sünnetten cahil kalan kimseden başkası inkar edemez. Bu ayetteki ‘Gözler O’nu idrak edemez’ cümlesi herkese hamledilemez. Bundan maksat; her göz onu idrak edemez, ancak bazıları idrak ederdir. Yani, küfreden gözler Allah’ı idrak edemez, mü’minler idrak eder.²⁹⁸

Şevkânî daha sonra, gözlerin Allah’ı ahirette göreceğini “O gün birtakım yüzler aydındır ve Rablerine bakarlar”²⁹⁹ ayetini tefsir ederken bildirdik, der ve bu ayetin tefsirinde de şu hadis-i şerifleri zikreder:

---

²⁹³ En‘âm 6/103

²⁹⁴ A‘râf, 7/143

²⁹⁵ Temel Yeşilyurt, “Rü'yetullah”, *DİA*, XXXV, s. 311.

²⁹⁶ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s. 340.

²⁹⁷ En‘âm 6/103

²⁹⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s. 148.

²⁹⁹ Kiyâme, 75/22-23

İbnu'l-Müseyyib, Atâ İbnu Zeyd el-Leysi, Ebu Hureyre radiyallahu anh'tan naklen anlatıyorlar:

"İnsanlar Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular.

O da: "Siz bulutsuz dolunay gecesinde ayı görmekten şüpheyeye düşer misiniz?" diye cevap verdi.

Onlar: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü!" diye cevap verdiler.

Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde güneşi görmekten şüphe eder misiniz?" diye tekrar sordu.

Ashab yine: "Hayır!" cevabını verdiler.

Bunun üzerine: "Şunu bilin ki, siz Rabbinizi de böyle göreceksiniz."³⁰⁰

Abdullah b. Ömer, Resulullah'ın (s.a.s.) bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Cennetliklerin en aşağı derecesinde olan bir insan, bahçelerine, hanımlarına, hizmetçilerine ve oturacağı koltuklara bin yıllık bir mesafeden bakacaktır. Cennetekilerin, Allah katında en üstünü ise her gün sabah akşam, Allah'ın yüzüne bakacaklardır." Resulullah sonra: "O gün öyle yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar. Rablerine bakarlar." âyetlerini okudu.^{301 302}

Şevkânî, bu meselede ahirette Allah'ın görülebileceğini savunurken, dünya da görülemeyeceğini de söyler. Hz. Musa (a.s.)'ın Allah (a.c) ile konuşmasının anlatıldığı ayet-i kerime vasıtasıyla Allah'ın dünyada görülemeyeceği düşüncesini de aktarır.

"... 'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım' dedi. Allah da, 'Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin....' "³⁰³ ayetini izah ederken: "Dünya evinde insan Rabbini göremez. Allah-u Teala'nın kelâmında, dağa bak. Dağ senden büyük kuvvetli olduğu

³⁰⁰ Tirmizi, Kıyamet, 5

³⁰¹ Tirmizi, Cennet, 17

³⁰² Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s. 340.

³⁰³ A'râf, 7/143

halde o dayanamaz sarsılır, manasındaki buyruğu dünyada insanın Allah'ı görecek şekilde yaratılmadığına delildir.” der.³⁰⁴

Ayet-i kerimleri tefsirinden anlıyoruz ki Şevkânî Rû'yetullah meslesinde Ehl-i sünnet âlimlerine uygun görüşler sardeder.

3.3. Şevkânî'ye Göre Şefaaf

Şefaaf; Nebîlerin, Rasûllerin, Allah'ın izin vereceği kimselerin yine Allah'ın izniyle mü'minlerden günah sahibi olanların bazılarının günahlarının bağışlanması veya Allah katındaki derecelerinin yükselmesini Allah'tan talep etmeleridir. Kimlerin şefaaf edebileceği, kimlerin şefaate nail olabileceği ve şefaafın olup olmadığı kelâm ilminde öteden beri tartışıl原因lmıştır. Mu'tezile mezhebi şefaafı kabul etmemiş, Şiiiler ve Ehl-i Sünnet kabul etmiştir. Ehl-i Sünnet mü'minlerden büyük günahları olanlara şefaafın hak olduğunu kabul etmiştir.³⁰⁵

Şefaafı kabul eden Şevkânî; “*O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaafı fayda vermez.*”³⁰⁶ ayetinin tefsirini yaparken şunları zikreder:

Ayette beyan edilen o gün kıyamet günüdür. Kıyamet günü Allah'ın şefaaf etmesi için izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimse hariç hiçbir kimsenin şefaafı fayda vermez. Bunun manası ancak şefaaf için izin verdiği kimsenin şefaafı fayda verir. Yahut o kimsenin Allah'ın razı olduğu bir sözü vardır, ondan dolayı kendisine şefaaf izni verilir. Bu ayetin benzeri şu ayet-i kerimelerdir: “...Onlar, O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaaf etmezler...”³⁰⁷ “*Rahmân'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaaf hakkına sahip olmayacaklardır.*”³⁰⁸ “*Artık şefaafçilerin şefaafı onlara fayda vermez.*”³⁰⁹

Bu ayetleri tefsirinininden anlıyoruz ki Şevkânî; Allah'ın sözünden razı olduğu ve şefaaf için izin verdiği kimselerin şefaaf edebileceğine inanmaktadır.³¹⁰

³⁰⁴ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.2, s. 243.

³⁰⁵ Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelâm*, ss. 383-388.

³⁰⁶ Tâhâ, 20/109

³⁰⁷ Enbiyâ, 21/28

³⁰⁸ Meryem, 19/87

³⁰⁹ Müddessir, 74/48

³¹⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, c.3, s. 387.

Ayrıca Şevkânî: “Ümmetimden iki sınıf vardır ki onlara şefaetim ulaşmaz: Mürcie ve Kaderiye.³¹¹” hadisinin uydurma olduğunu belirtir.³¹²

Yine O, makam-ı mahmud³¹³, un ne olduğuna ilişkin hadislerin mütevatir olduğundan bahisle, onlarla amel edilmesi gerektiğini söylemiştir.³¹⁴

---

³¹¹ Bkz.en-Nefefî, Kitâbü’r-Red ale’l-Ehvâ’ ve’l-Bida’, 68

³¹² İmam eş-Şevkânî, *El-Fevaid El-Mecmua Fi’l-Ehadis El-Mevdua*, s.544.

³¹³ İmam Taberî’nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s), Makam-ı Mahmud ümmetime şefaet edeceğim bir makamdır" buyurmuştur.

³¹⁴ Murat Sülün, “ Makam-ı Mahmud Ayetine Farklı Bir Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50:2, 2009, s.17.

SONUÇ

Yemen’de 15. Yy.’da Muhammed b. Vezir tarafından başlatılan harekette selefin yoluna uyma, kelâm ilminin Allah’ın varlığını ve birliğini ispattaki delillerine vb. karşı çıkma, akâid konularının Kur’an ve sünnete dayandırılması görüşleri hakimdir. Yemen’in en meşhur âlimlerinden olan ve birçok ilim dalında kendisini yetiştirmiş olan Şevkânî de bu hareketin son temsilcisidir.

Şevkânî bütün görüşlerinde Kur’an ve Sünnet’i esas alarak belli bir mezhebe intisab etmemiştir. Zaten, hem Zeydî hem Sünnî gelenekle ilgili eserleri okumuş ve eğitimini almış olmasından dolayı Şevkânî’yi bir mezhebe yerleştirmekle, onun mezhepler üstü bir müctehid olma gayesiyle çatışmış olunur. Fakat amelde ve itikatta ehl-i hadis mensubu olduğu söylenebilir.

Zeydî bir çevrede yetişmiş olduğundan ilk başta görüşleri benimsenmemiş fakat daha sonra görüşleri tüm dünyaya yayılmış ve kendisinden etkilenen pekçok âlim olmuştur. Örneğin Abdü’l-Hayy el-Leknevi (ö. 1264/ 1848) *Tezkiretü’r-Raşid* adlı eserinde; Muhammed Sıddık Han da (ö. 1307/1889) *Delilü’t-Talib ila Ercehi’l-Metalib*’inde, Şevkânî’den H. 13. yüzyılın müceddidi olarak bahseder.³¹⁵

Şevkânî’den etkilenenler olduğu gibi ona ağır eleştirilerde bulunanalar da vardır. Şevkânî’yi direk mezhepsiz diye itham edenler; onun gerçek düşüncelerini anlamaktan uzak, yüzeysel bakış açısıyla bakmışlardır. Halbuki Şevkânî’nin derdi, mezheplerin din olarak telekki edilmesinin ictihad kapısının kapanmasına sebebiyet vermesidir. Zaten kendisi müctehid seviyesine gelmiş olanın bir mezhebe bağlanmasının zorunlu olmadığını söylemiş, belli bir seviyeye gelememiş kişinin de bir müctehide uymasının gerekliliğini de dile getirmiştir. Esasında onun bu düşüncesinin temelinde değişen zaman içerisinde ictihad faaliyetinin bir gereklilik arz etmesi vardır.

İtikatta selefi bir yol tutan Şevkânî Allah’ın sıfatları konusunda görüş beyan etmekten kaçınmış, Allah’ın varlığına ve birliğine delil getirirken Kur’an’daki delilleri esas almıştır. Bu meyanda Yemen’de o zamanlar hakim olan Mutezili kökenli Zeydî kelâmının ve ehl-i sünnet kelâmının Kur’an ve sünnet dışında getirdikleri delilleri zaman zaman eleştirmeyi ihmal etmemiştir.

³¹⁵ Hacı çiçek, “Şevkânî’nin hayatı ve el-Fevâid adlı eserinin metodolojik özellikleri”, s.110.

Şevkânî, Kelâm ilmini boş bir uğraş olarak görüp eleştirdiği halde akâid sahasının belli başlı meseleleri hakkında görüşlerini sardetmekten de geri durmamıştır. Genel olarak ayetlerin zahiri anlamları üzerinde durmuştur.

Bazı kimseler Şevkânî'nin Şia' nın bir kolu olan Zeydiyye mezhebine bağlı olduğunu ileri sürerek ona güvenmemektedirler. Halbuki hayatını anlatırken de bahsettiğimiz gibi Şevkânî gençliğinde bu mezhebe bağlı iken daha sonra dönerek Ehli Sünnet ve'l-Cemaat'e bağlanmıştır. Bu nedenle de Şiilerin hücumuna uğramıştır. Bu kişilere tavsiyemiz, bunu göz önünde bulundurarak bir an önce değerli bir âlim olan, hem amelde hem itikatta yenilikçi ve farklı yaklaşımlarıyla yaşadığı dönem ve sonrasında etkili olan Şevkânî'yi ve eserlerini yeniden incelemeleri, bu eserlerden faydalanma hususunda daha fazla gecikmemeleridir.

KAYNAKÇA

1. Süreli Yayınlar

Güneş, Abdulkaki; “Kur’an Işığında Düşünce İnanç ve İfade Hürriyeti”, YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 10:1, 2005.

Haykel, Bernard; “İslâmî Mezhepleri Yok Ederek Islah Etmek: Şevkânî ve Yemende Onu Tenkit Eden Zeydîler”, Nail Okuyucu (çev.), İslâm Hukuku Araştırma Dergisi, sayı:15, 2010, s. 127-150.

Sülün, Murat; “Makam-ı Mahmud Ayetine Farklı Bir Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 50:2, 2009.

2. Tedkik Eserler

Batur, M.Raşit; “Yemen İzlenimleri”, *İslami İlimler Dergisi*, 1, 2011.

Bıykoğlu, Yakup; *Şevkânî’ nin Fethu’l Kadîr’inde Esbâb-ı Nüzûl ve Kur’ân’ın Anlaşılması (Ayetlerin İniş Sebepleri)*, İstanbul : Rağbet Yayınları , 2005.

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b İsmail; (256/870),(tercüme: Konyalı Vehbi Efendi) *Sahihu’l Buhari*, Hak Yay, İstanbul, 1997.

Dilek, H.Hüseyin; “Şevkânî ve Tefsiri”, (*Yayınlanmamış Lisans Tezi*, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.)

Doğan, İsa; *Ali Evladı İçin Silaha Sarılan İlk Fırka Zeydiyye’nin Doğuşu ve Görüşleri*, Samsun: Kardeş Matbaası, 1996

-----; *İmam Zeyd b. Ali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Ebû Davud, Süleyman b. Es’as el-Ezdi es-Sicistânî; (275/889), *Kitâbü’s-Sünen*,

I-V, thk. Muhammed Avvame, Cidde: Dârü’l-kable li’s-sekâfeti İslâmiyye, 1998/1419.

Ebu Zehra, Muhammed; *İslamda Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, Ethem Rûhi Fığlalı-Osman Keskioglu (çev.), İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1970.

Eren, Cüneyt; “Kur’an-ı Kerim’in İcâz Çeşitleri , *Diyanet İlmî Dergi*, c.46, sayı:3.

- Eş'ari, Ebu Hasan; *Risale fi İstihsâni'l-Havz fi İlmi'l-Kelâm*, Beyrut, 1953
- Gölcük, Şerafeddin ve Toprak, Süleyman; *Kelâm*, Konya: Şelçuk Üniversitesi Yayınları:47, İlahiyat Fakültesi Yayınları:1, 1988.
- Güngör, Mevlüt; “Şevkânî ve Tefsirindeki Metodu”, *Kur'an Araştırmaları I*, İstanbul: Kur'an Kitaplığı Yayınları, 1995.
- .....;“Fethu'l-Kadir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (D.İ.A), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, s. 462.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail el-Kureysi ed-Dimeski; *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Dr. Bekir Karlığa - Dr. Bedrettin Çetiner (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el - Kazvînî; *Sünen*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.
- Kalkan, Ahmed; *Dâru'l-harp mi Dâru'l Harap mı?*, İstanbul: Beka Yayınları, 2008.
- Karaman, Hayrettin; *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- ; *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Kütüb-ü Sitte, İbrahim Canan (tercüme ve şerhi), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Müslim, İbnü'l-Haccâc Ebu'l-Hüseyin el-Kuseyrî en-Neysâbü'rî; *el-Câmiu'ssahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Numsuk, Abdullah b.; *Menhecü'l-İmami'-Şevkânî fil'l-akîde*, I-II Beyrut: Risale Yayınları, 1414/1994.
- Okuyucu, Nail; “Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.)
- .....ve Okuyucu, Eyyüp Said; “Şevkânî”; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (D.İ.A), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 1989, s.26.
- Onuk, Sümeyye; “eş-Şevkânî ve Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.)

Şahin, Muzaffer ve Altuntaş, Halil; *Kur'an-ı Kerim Meali*, 8. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.

Şevkânî, Muhammed b. Ali; *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkîki'l Hakkı min İlmi'l- Usûl*, Kahire: Daru's-selam, 1988

-----; *Fethu'l-Kadir*, I-V, Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi'l-Halebi ve Evladihi Yaymevi, 1924.

-----; *ed-Durru'n-Nedîd fî Ihlâsı Kelimeti't-Tevhîd*, Mısır: y.y., 1929

-----; *Allah Dostları*, Abdü'l-Vahid Metin (çev.), İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996.

-----; *Edebu'- Taleb ve Muntehe'l-Irb*, Şam: Daru'l-Yemame Yayınları, 2000

-----; “İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Nazariyesi”, Ferhat Koca (çev.), *GÜ Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/1, c. 3, sayı: 5.

-----; *Kabirlerin Yükseltilmesinin Haramlılığı Hakkında Gönülleri Yatıştırmak*, Harun Yıldırım (çev.), İstanbul: Ey İnsanlar Yayınları, 2010.

-----; *El-Fevaid El-Mecmua Fi'l-Ehadis El-Mevdua*, Mehmet Emin Akın (çev.), İstanbul: Medarik Yayınları, 2012.

Tirmizi, Muhammed b. İsa; *Sünen*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Topaloğlu, Bekir; *Kelâm İlmine Giriş*, İstanbul: Damla Yayınevi , 2013.

Uyan, Abdullatif; “Şevkânî”, *Menkibelerle İslam Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul:Berekat Yayınevi, III, 1983, s. 1890.

Verim, Osman; “Muhammed Zâhid el-Kevserî (1879-1951)'nin Hayatı, Eserleri ve Kelamî Görüşleri”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.)

Yeşilyurt, Temel; “Rü'yetullah”; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*(D.İ.A), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 1989, s.26.

3. Elektronik Kaynaklar

“Büyük İslam Âlimlerinin Şia Hakkındaki Fetvaları”;
<http://www.istikamet.eu/archive>, (20.12.2013)

Çiçek, Hacı; “Şevkânî'nin hayatı ve el-Fevâid adlı eserinin metodolojik özellikleri”,
İ.Ü. e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Nisan 2013, issn: 1308-9633,
sayı:9, 2013, www.e-sarkiyat.com

Gulpayigani, Ali Rabbani; “Zeydiyye Mezhebinin Kıyam ve Şehadet Önderleri”,
Uluslararası İslâmî Mezhepleri Yakınlaştırma Kurulu,
<http://www.taqrib.info/turkish/>, (20.12.2010)

“Yemen Tarihi”; <http://www.islamulkeleri.com>, (26.08.2013)

ÖZGEÇMİŞ

Emine Gündüz 20.09.1986 tarihinde Almanya'nın Hannover şehrinde dünyaya geldi. 2004 yılında Samsun Anadolu İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2009 yılında mezun oldu. 2011 yılında Samsun'un Kavak İlçesi'ne Kur'an Kursu Öğreticiliğine atanan Emine Gündüz 2011 Ekim ayında Ardahan'da Vaiz olarak göreve başlamıştır. Halen bu görevi sürdürmektedir.